

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Областна администрация
Търговище

ОБЛАСТНА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЛАСТ ТЪРГОВИЩЕ ЗА ПЕРИОДА 2014 – 2020 г.

Съдържание:

Списък с таблиците:.....	3
Списък с фигурите:	4
Списък с картите:	4
Списък на използваните съкращения:	5
Въведение	6
1. Природни условия и ресурси	9
1.1. Релеф	9
1.2. Полезни изкопаеми.....	11
1.3. Климат	11
1.4. Почви.....	11
1.5. Водни ресурси	12
1.6. Флора и фауна	12
2. Икономическо развитие и конкурентоспособност – основни проблеми и възможности	13
2.1. Отраслова структура на областната икономика.....	14
2.2. Селско и горско стопанство	15
2.2.1. Селско стопанство.....	15
2.2.2. Горско стопанство	21
2.3. Вторичен сектор.....	22
2.4. Услуги.....	24
2.5. Инвестиции	26
2.6. Туризъм	27
3. Демография и социално-културно развитие.....	30
3.1. Демографско състояние и тенденции	30
3.2. Етно-демографска характеристика на населението	39
3.3. Образователна структура на населението	40
3.4. Заетост и безработица	41
3.5. Доходи.....	45
3.6. Образование.....	46
3.7. Здравеопазване	51
3.8. Социални услуги	54
3.9. Култура.....	57
3.10. Културно - историческо наследство	59
4. Инфраструктурно развитие	61
4.1. Транспортна инфраструктура	61
4.2. Железопътна инфраструктура.....	65
4.3. Въздушен транспорт	67
4.4. Водоснабдяване и канализация	67
4.5. Телекомуникации.....	70
4.6. Енергийна инфраструктура	72
5. Околна среда.....	76
5.1. Атмосферен въздух.....	76
5.2. Води.....	78
5.3. Земи и почви	81
5.4. Биоразнообразие и национална екологична мрежа (НЕМ).....	82
5.5. Отпадъци	85
5.6. Акустично и радиационно състояние	87
5.7. Климатични промени	88
6. Териториално-урбанистична структура на област Търговище	89
7. Синтезиран анализ (SWOT)	93
8. Райони за целенасочена подкрепа.....	99
9. Визия, цели и приоритети за развитие на областта за периода 2014 – 2020 г.....	103
10. Обща оценка на необходимите ресурси за постигане целите на ОСП Търговище	123

11. Критерии за оценка. Наблюдение, оценка и контрол на изпълнението (мониторинг) на ОСР.	128
12. Стратегически насоки за разработване на целите и приоритетите на общинските планове за развитие	135
13. Осигуряване на необходимите действия за прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация и публичност.	140

Списък с таблиците:

- Табл. 1. Основни икономически показатели в сектор селско и горско стопанство за 2010 и 2011 г.
- Табл. 2. Площи и добиви на основни селскостопански култури в дка за област Търговище 2010 – 2012 г.
- Табл. 3. Площи и добиви на основни видове трайни насаждения в дка в област Търговище 2011 – 2012 г.
- Табл. 4. Селскостопански животни по видове в област Търговище 2010 – 2012 г.
- Табл. 5. Основни икономически характеристики на сектора за последните години
- Табл. 6. Основните характеристика на сектор индустрия за 2011 г.
- Табл. 7. Развитие на бизнес услугите
- Табл. 8. Вътрешните пропорции в сектора на услугите
- Табл. 9. Малки и средни предприятия
- Табл. 10. Чуждестранни инвестиции в област Търговище
- Табл. 11. Заети лица с НИРД
- Табл. 12. Средствата за подслон и настаняване в област Търговище
- Табл. 13. Средства за подслон и настанявана в област Търговище по общини 2011 г.
- Табл. 14. Показатели за ефективността на туристическото развитие и влиянието на туризма върху средата, 2011 г.
- Табл. 15. Население в област Търговище към 01. 02. 2011 г.
- Табл. 16. Коефициент на естествен прираст.
- Табл. 17. Механичен прираст на населението 2001 – 2011 г.
- Табл. 18. Възрастова структура на населението към 01.02.2011 г.
- Табл. 19. Коефициент на демографско заместване и на възрастова зависимост по общини към 01.02.2011 г.
- Табл. 20. Самоопределение на населението по етническа принадлежност към 1.02.2011 г.
- Табл. 21. Население на 7 и повече години и степен на завършено образование към 1.2.2011 г.
- Табл. 22. Заети лица и коефициент на заетост на населението в област Търговище 2007-2011 г.
- Табл. 23. Средногодишно равнище на безработница - 2007 - 2011 г.
- Табл. 24. Средно годишни доходи на лице
- Табл. 25. Средна годишна заплата в област Търговище.
- Табл. 26. Детски градини в област Търговище за учебната 2011/2012 г.
- Табл. 27. Показатели за детски градини през учебната 2011/2012 г.
- Табл. 28. Училища в област Търговище през учебната 2011/2012 г.
- Табл. 29. Специализирани институции за социални услуги към 31.09.2012г.
- Табл. 30. Социални услуги, които се предоставят в общността към 31.09.2012г.
- Табл. 31. Читалища в област Търговище през 2012 г.
- Табл. 32. Дължина и относителен дял на пътната мрежа-31.12.2011 г.
- Табл. 33. Гъстота на пътната мрежа към 31.12.2011 г.
- Табл. 34. Състояние на пътната мрежа
- Табл. 35. Железопътна мрежа към 31.12.2011 г.
- Табл. 36. Водоснабдяване на населението и загуби на вода
- Табл. 37. Дял на населението, обслужено с канализация и СПСОВ
- Табл. 38. Дял на домакинствата с достъп до интернет за периода 2007-2012г
- Табл. 39. Електроенергийна инфраструктура в общините от област Търговище
- Табл. 40. ВЕИ по общини в област Търговище-съществуващи -2012г и проект
- Табл. 41. Налични количества залежали пестициди в Б-Б кубове на територията на област Търговище

- Табл. 42. Площ на НЕМ по общини в област Търговище
- Табл. 43. Площ на НЕМ по области в СИР
- Табл. 44. Шумови нива по градове – 2011 г.
- Табл. 45. Шумови нива по градове – 2007 г.
- Табл. 46. Урбанизирани територии, населени места и гъстота на населението
- Табл. 47. Градско население и степен на урбанизация в общините на област Търговище
- Табл. 48. Нетни приходи от продажби на един жител под 70 на сто от средната стойност за страната за последните три години
- Табл. 49. Равнище на средната работна заплата, по-ниско от средната стойност за страната за последните три години
- Табл. 50. Средно равнище на безработица над 105 на сто от средната стойност за страната за последните три години
- Табл. 51. Коефициент на възрастова зависимост $((0-14 \text{ г.})+(65+ \text{ г.}))/((15-64 \text{ г.}))$ над 120 на сто от средната стойност за страната за последните три години
- Табл. 52. Подробно разпределение по приоритети.
- Табл. 53. Индикативно разпределение на необходимите ресурси по източници на финансиране
- Табл. 54. Индикативно разпределение на необходимите ресурси по години с натрупване
- Табл. 55. Общи количествени макроикономически индикатори
- Табл. 56. Общи количествени индикатори - принос към стратегия Европа 2020
- Табл. 57. Специфични количествени индикатори

Списък с фигурите:

- Фиг. 1. БВП по текущи цени (2007-2010 г.)
- Фиг. 2. БВП на човек (2007-2010 г.)
- Фиг. 3. Динамика на БДС по сектори в област Търговище 2007-2010 г
- Фиг. 4. Райониране на страната по възможност за използване на слънчевата енергия
- Фиг. 5. Райониране на страната по възможност за използване на вятърната енергия
- Фиг. 6. Разпределение на ресурсите по цели
- Фиг. 7. План, систематизиращ действията по наблюдение и оценка на ОСР, документите и сроковете им за изработване

Списък с картите:

- Карта 1. Административно – териториално устройство
- Карта 2. Концентрация на населението
- Карта 3. Прираст на населението по общини и общински центрове за периода 2001-2011г.
- Карта 4. Обезлюдяващи се територии
- Карта 5. Механичен прираст на населението по общини за периода 2001-2011 г.
- Карта 6. Равнище на безработица – средногодишно за 2011 г.
- Карта 7. Пространствено разположение на обекти на здравеопазване и образование.
- Карта 8. Пътна и жп инфраструктура
- Карта 9. Транспортна достъпност - ареали
- Карта 10. Газопреносна инфраструктура
- Карта 11. Национална екологична мрежа
- Карта 12. Видове територии
- Карта 13. Урбанистичен модел
- Карта 14. Райони за целенасочена подкрепа в Област Търговище, 2011 г.

Списък на използваните съкращения:

АМ	Автомагистрала
АПИ	Агенция "Пътна инфраструктура"
АУЕР	Агенция за устойчиво енергийно развитие
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВЕЦ	Водоелектрическа централа
ВтеЦ	Вятърна електрическа централа
ДМА	Дълготрайни материални активи
ЕБВР	Европейска банка за възстановяване и развитие
ЕВРОСТАТ	Статистическа служба към Европейската комисия
ЕЕ	Енергийна ефективност
ЕИБ	Европейска инвестиционна банка
ЕК	Европейската комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕТК	Европейски транспортен коридор
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗЗ	Защитени зони
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
КИН	Културно историческо наследство
МБАЛ	Многопрофилна болница за активно лечение
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
НАСЕМ	Национална автоматизирана система за екологичен мониторинг
НЕМ	Националната екологична мрежа
НИРД	Научноизследователска и развойна дейност
НКНKH	Национален институт за недвижимо културно наследство
НПО	Неправителствени организации
НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
НЦТР	Национален център за териториално развитие ЕАД
ООН	Организация на обединените нации
ОП	Оперативна програма
ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОПРКБИ	Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“
ОПРР	Оперативна програма „Регионално развитие“
ОПРЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадъчни води
ПС	Пределно съдържание
ПУДООС	Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РЗИ	Регионална здравна инспекция
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РОУКАВ	Райони и агломерации за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух
РПМ	Републиканска пътна мрежа
РПР	Регионален план за развитие
РСР	Регионален съвет за развитие
СИР	Североизточен район
СН	Средно напрежение
ТЕЦ	Топлоелектрическа централа
ТСБ	Териториално статистическо бюро
ФПЧ	Фини прахови частици
NUTS	Обща класификация на териториалните единици за статистически цели
SPA	Директива за птиците
SCI	Директива за хабитатите

Въведение - картина на областта, общи характеристики, проблеми и потенциали.

Новата областна стратегия за развитие (ОСР) на област Търговище 2014 – 2020 е от второ поколение. Тя се създава по време, когато още действа стратегията на настоящия планов период и същевременно се оформя стратегическата рамка за новия планов период. Заемайки третото йерархично ниво в регионалното планиране под Националната стратегия за регионално развитие (НСРР) 2012-2022 и Регионалния план за развитие (РПР) на СИР, настоящата ОСР следва хронологичния ред за определяне на „...средносрочните цели и приоритети за устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответната област в съответствие с предвижданията на НСРР, РПР на СИР и другите структуроопределящи политики“. Така ОСР навреме ще поеме и функциите на стратегическа рамка за низходящите в йерархията на регионалното планиране, общински планове за развитие.

Ключовите промени в стратегическата рамка за новия планов период са с носители стратегия „Европа 2020“ и „Териториален дневен ред на ЕС - 2020“, както и националните им интерпретации в Националната програма за развитие „България 2020“.

Стратегията „Европа 2020“ въвежда запомняща се формула за развитие през следващия планов период – „интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“. За първи път ЕС има еднозначни цели с количествени измерители. Съобразявайки се с изходната си позиция и прогнозируемите възможности, България поема съответни ангажименти.

Основните промени в контекста на стратегическото планиране се определят от няколко ключови фактора:

- Членството на България в ЕС;
- Доминиращо влияние на глобалната криза върху икономическата среда. Усилията на България за преодоляване на въздействията на кризата, налагат преосмисляне на политиките, пълно и ефективно усвояване на наличните средства от ЕС, както и нова, агресивна политика за привличане на инвестиции и създаване на устойчиви работни места;
- Целите и политиките, регламентирани в новите стратегически документи на европейско, национално и регионално ниво, в т.ч. Стратегията „Европа 2020“, Националната програма за реформи на Република България 2010-2013 г. (в изпълнение на стратегия „Европа 2020“), както и подготовката за новия програмен период 2014-2020 г.

Действащата до края на 2013 г. стратегия беше оценена като адекватна на контекста, потребностите и потенциалите на областта, но не успяла да реализира целите си:

Визия:

Определена от Областната стратегия 2005-2015 г.

„Област Търговище ще бъде регион отворен към Европа и света с конкурентна икономика базирана на знанието, иновативни производствени структури, модернизирана инфраструктура, подобрен социален статус и висок жизнен стандарт на населението. Балансираното и устойчиво развитие на територията ще превърне областта в място, привлекателно за бизнес и инвестиции, със съхранени природна среда и валоризирано културно наследство, с развитие качествени форми на туризъм.“

При Актуализацията на областната стратегия, съгласно препоръките на Междинния доклад, във визията на стратегията е направена редакция, като е отчетено че от 1 януари 2007 г. България вече е членка на ЕС. Текстът на визията се редактира по следния начин:

„Област Търговище – проспериращ европейски регион с устойчиво развитие, конкурентна икономика, висок жизнен стандарт, привлекателно място за живот, бизнес, инвестиции и туризъм със съхранена природна среда, традиции и култура.“

Главната цел на Актуализираната областна стратегия 2011 – 2013 г. е:

Осигуряване на ускорено социално-икономическо развитие на областта и повишаване на жизнения стандарт с оглед преодоляване различията в развитието спрямо останалите области в страната.

Главната цел на областната за развитие може да се постигне чрез етапното реализиране на следните стратегически цели:

СЦ 1: Засилване конкурентността на областната икономика, повишаване равнището на заетост и на инвестициите в развитието на човешкия потенциал

СЦ 2: Подобряване качеството на инфраструктурата и целево опазване на околната среда с оглед осигуряване на устойчивост в областното развитие

СЦ 3: Подобряване привлекателността на района, качеството на живот и социалния статус на населението и намаляване на вътрешнообластните различия

Основните приоритети на ОСР 2011- 2013 г. са:

П 1: Създаване на активна бизнес среда за насърчаване на инвестициите и развитие на конкурентноспособна икономика базирана на знанието.

П 2: Модернизация на инфраструктурата, създаваща условия за балансирано развитие, засилване на инвестиционната атрактивност на територията, за приобщаване на икономиката на областта към националната и за повишаване качеството на жизнената среда.

П 3: Интегрирано селищно развитие (градско и селско), повишаване стандарта на живот и създаване на екологосъобразна и качествено организирана жизнена среда.

П 4: Укрепване на институционалния капацитет на областно и общинско равнище и подобряване на териториалното управление на основата на нови информационни технологии.

П 5: Подпомагане развитието на районите за целенасочена подкрепа и стимулиране на селското и горското стопанство в областта.

Към очертаната стратегическа рамка за новия планов период следва да отбележим допускането, че законовата рамка на ОСР ще се запази без радикални промени. Това би означавало, че ще се запази същността, ролята и институционалната рамка на областните стратегии. Това означава още, че новата ОСР е естествено продължение на действащата в момента.

Новата ОСР Търговище 2014-2020 визира период от седем години. Това ще е период, белязан с усилията и надеждите за преодоляване на ефектите от глобалната криза. Период, поставящ на изпитание всички нива на планиране и функциониране. Период, в който успехът ще бъде пряка функция от степента на съобразяване с основните предизвикателства:

- *Демографски промени* – застаряване, намаляване, обезлюдяване, миграция;
- *Глобализация* – необходима конкурентноспособност – качество, ефективност;
- *Климатични промени* – уязвимост от наводнения, засушавания, пожари;
- *Енергийна зависимост* – увеличаващ се риск, диверсификация, ВЕИ, енергийна ефективност.

Следвайки принципа за приемственост, новата ОСР запазва стратегическата насоченост

на настоящата областна стратегия за развитие (2011 – 2013 г.), като я надстроява с цели и приоритети, гарантиращи съответен принос на област Търговище към националните ангажименти по „Европа 2020“.

Следвайки принципите на партньорство, прозрачност и публичност, новата ОСР изразява консолидираното виждане на всички заинтересовани страни.

1. Природни условия и ресурси

Област Търговище е разположена в Североизточна България. На север граничи с областите Русе и Разград, на изток с област Шумен, на юг със Сливен и на запад с Велико Търново. В пределите си включва земи от Дунавската равнина на север и от Предбалкана на юг. Областта е съставена от 5 общини: Антоново, Омуртаг, Опака, Попово и Търговище, обхващащи общо 196 населени места.

Площта на областта е 2 710,3 кв.км, което представлява 2,4 % от територията на страната и 18,51 % от тази на Североизточния район. Най-голяма е територията на общините Търговище (840,4 кв.км) и Попово (832,9 кв.км), а най-малка – на община Опака (157,3 кв.км).

1.1. Релеф

Релефът на територията на областта е предимно хълмист, разнообразен от изразителни равнинни и долинни разширения и от нископланински възвишения. Включва части от източната част на Дунавската хълмиста равнина – Поповските височини, части от долината на р. Черни Лом и от Разградските височини. Включени са и части от Източния Предбалкан – част от Преславска планина, както и Лилякското плато, горното поречие на Врана с Търговищкия проход. В югозападната част на областта се намират Антоновските височини, хълмистата област Сланник (Тозлук) и горното поречие на Голяма река. В най-южната част на областта е разположена Лиса планина. Най-високата точка в областта е 862 м. нмв (южно от с. Птичево, общ. Омуртаг). Североизточно от планината се намира хълмистата котловина Герлово.

Релефът, съчетан с климатичните особености в южната част на областта, е предпоставка за развитие на туризъм и рекреационни дейности, а в северната част – на селското стопанство и промишлеността.

Карта 1. Административно – териториално устройство

1.2. Полезни изкопаеми

Областта е бедна на полезни изкопаеми. На територията широко се разкриват варовици, пясъчници и мергели – в районите на гр. Търговище и селата Стража, Вардун, Кралево, Садина, Лиляк, Светлен, Пролаз, Крепча, Цветница и др.; доброкачествени глини в районите на Търговище и Попово, гр. Антоново, на селата Пробуда, Славяново, Еревиш, Водица; халцедонови пясъци (при гр. Опака) и каменна сол (при гр. Омуртаг). Варовиците се използват за чакъл и вародобив, глината – за груба керамика. Територията на областта е една от най-перспективните и богати райони в Североизточния район за добиване на висококачествен ломен и трошен камък, пригоден за всякакви строителни нужди. Освен нерудни изкопаеми на територията няма други полезни изкопаеми.

1.3. Климат

Територията на областта се намира в умереноконтиненталната климатична област – в средния климатичен район на Дунавската равнина, а най-южната ѝ част в предбалканския климатичен район. Климатът на областта се формира под влиянието на океански въздушни маси на умерените ширини, които нахлуват от северозапад и запад, и на континентални въздушни маси, които нахлуват предимно от североизток. Широката отвореност на север е главният фактор за свободния достъп на континенталните въздушни маси на цялата територия на областта.

Континенталността на климата се проявява в голямото годишно колебание на температурите (годишната амплитуда е от 23,4°C до 23,6°C). Лятото е горещо, зимата – студена. Най-ниска е средномесечната температура през януари (между -2,5°C и 1,5°C), а най-високата – през юли (от 22,5°C до 24°C в северната част на областта и от 16,5°C до 22°C в южната). Средногодишната температура за областта е около 10,7°C, а на юг в Предбалкана се понижава до 7°C. Продължителността на слънчевото греене е 2250 часа годишно.

Валежите са под средногодишните валежни суми за страната, с летен максимум през юни и зимен минимум през февруари. Снежната покривка се задържа за около 44 дни. Годишната сума на валежите в областта е по-голяма, отколкото в северните части на Дунавската равнина. Преобладаващи са северозападните, югозападните, северните и източните ветрове.

1.4. Почви

Почвената покривка на областта е твърде разнообразна. Разпространени са излужени,

карбонатни, оподзолени и типични черноземи, сиви горски почви.

В долините на реките във вид на тесни ивици има алувиално-ливадни почви. Разчленеността на релефа в областта оказва съществено влияние върху развитието на интензивна *почвена ерозия*. Наложително е провеждането на комплексни мероприятия за борба с ерозията, особено в районите на Герлово и Сланник.

1.5. Водни ресурси

Област Търговище е сравнително бедна на водни ресурси. В областта са изворните области на реките Русенски Лом, Голяма Камчия, Янтра. Нито една по-голяма река не протича през територията ѝ. По-главните реки, които отводняват областта, са Черни и Малки Лом, Врана, Голяма река и Стара река. Реките са малководни, с малки водосборни басейни. Речният отток е непостоянен. Всички реки имат снежно-дъждовен режим. Пълноводието е характерно само за пролетния сезон, в зависимост от топенето на снежната покривка и настъпването на валежния максимум. През лятото част от реките пресъхват. На територията се намират следните комплексни и значими язовири, съгласно Закона за водите: "Ястребино" и "Съединение", тук попада и част от язовир "Бели Лом".

Карстовите извори имат малък дебит и значението им е свързано само с водоснабдяването на някои по-малки населени места.

В гр. Търговище се намира минералният извор "Боаза". Водата от него е алкална, хладка, без мирис, с приятен вкус и голяма лековитост.

Интерес представлява минералната вода при с. Водица, общ. Попово. Тя е подходяща за профилактика и лечение на стомашно-чревни заболявания, чернодробно-жлъчни заболявания, начални форми на високо кръвно налягане, жлъчни дискензии и органични неврози.

1.6. Флора и фауна

Територията на областта е покрита с горска растителност от широколистни видове, в които преобладават дъбови формации от обикновен габър, цер, благун, вергилиев дъб, келяв габър. В хълмистите райони на областта, главно в южната ѝ част, горската растителност е представена от горски съобщества от мизийски дъб, габър, горун, липа и др. Буковите гори са разпространени в северните разклонения на Лиса планина. Мерите, пасищата и ливадите предимно в югозападната част на областта, са важна естествена база за развитието на животновъдството.

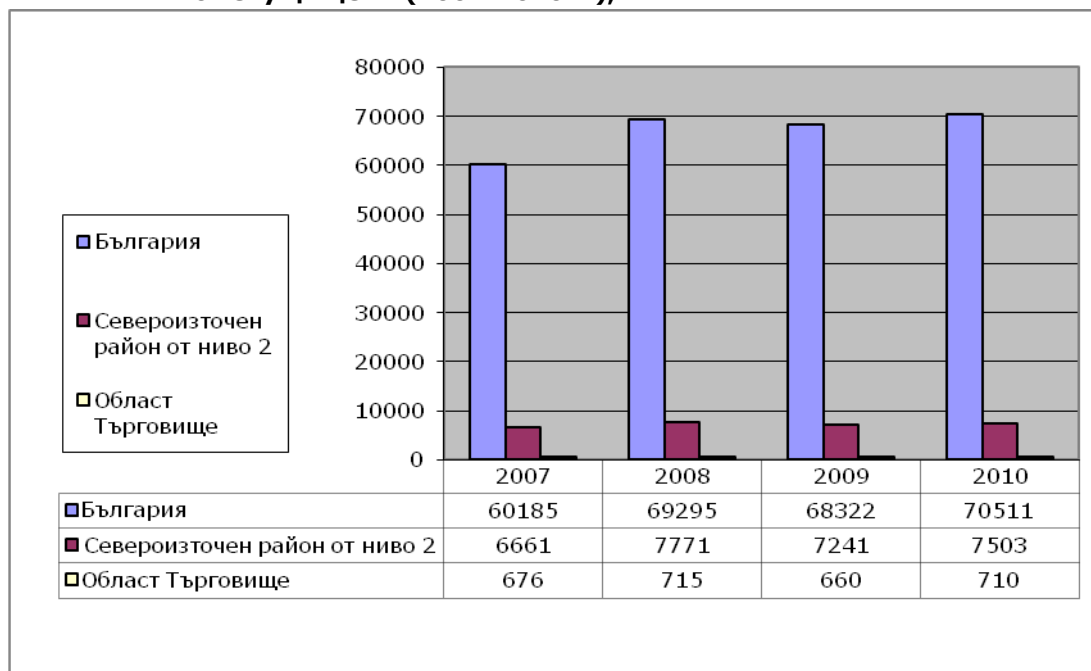
В животинския свят преобладават евросибирски и средноевропейски зоогеографски елементи. Най-добре запазена и богата е фауната в горите. От бозайниците са характерни благороден елен, сърна, дива свиня, дива котка, обикновен сънливец, обикновена горска мишка, катерица; от хищниците – вълк, чакал, лисица, дива котка, златка, белка, пъстър пор, язовец, видра. Налице са разнообразни птици – сойка, славей, кълвачи, полска яребица, кукувица, бухал, гривяк, гургулица, гугутка, скален гълъб, орел, ястреб, сокол, горска улулица и други. По границите на горите и в откритите територии обитават черен пор, невестулка, див заек, обикновена полевка, лалугер, къртица, пчелояд, пъдпъдък, полска и качулата чучулига, папуняк, бял щъркел и др.

2. Икономическо развитие и конкурентоспособност – основни проблеми и възможности

В икономически аспект, област Търговище се нарежда на последно място сред четирите области съставлящи Североизточния район.

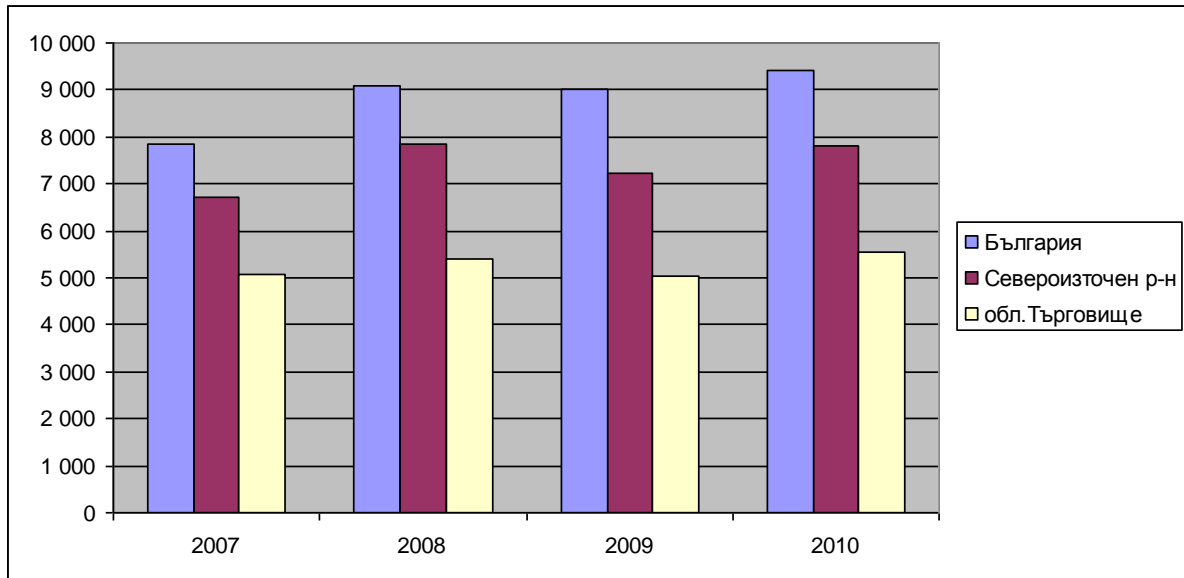
Постигането на динамичен растеж е основното предизвикателство пред българските райони, допълнително усложнено от икономическата криза. Област Търговище отбелязва ограничен напредък в икономическия растеж през периода преди кризата и нейното развитие е силно повлияно от негативните въздействия на кризата, като реализира икономически спад, нещо характерно за повечето области от ниво 3 в района.

Фиг. 1. БВП по текущи цени (2007-2010 г.), хил.лв.

Източник: НСИ

Фиг. 2. БВП на човек (2007-2010 г.), лв.

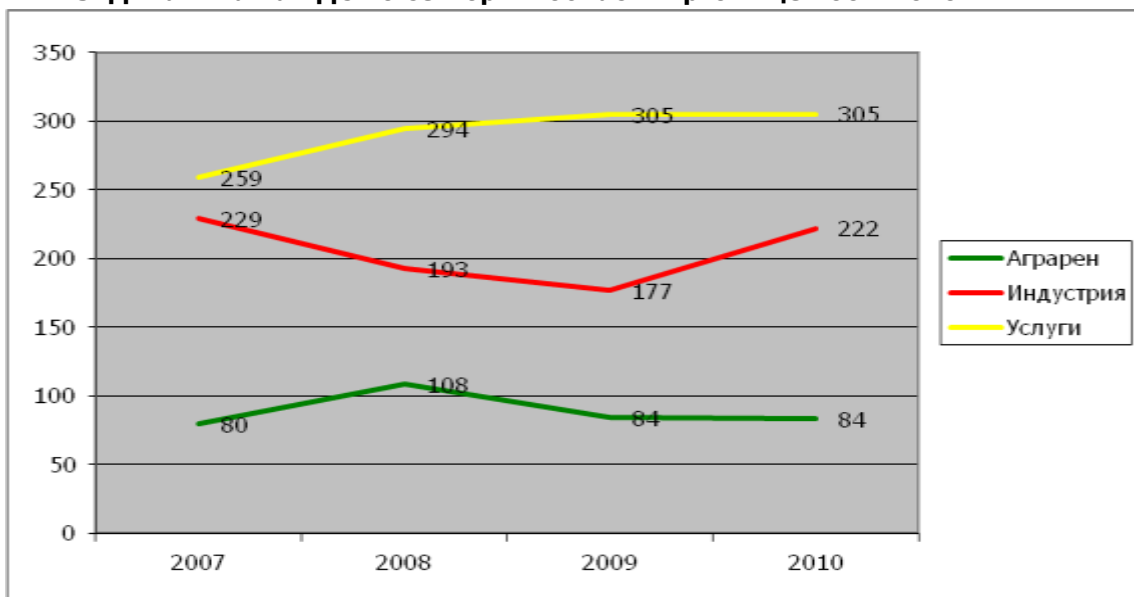
Източник: НСИ

Областта отбелязва дълготрайна тенденция, създавайки нисък брутен вътрешен продукт (БВП) и най-нисък БВП на човек от населението в сравнение с другите области от района. Област Търговище е с условно ниско равнище на развитие.

2.1. Отраслова структура на областната икономика

Най-голям дял в създадената брутна добавена стойност (БДС) има секторът на услугите (50% през 2010 г.). За последните пет години дялът на индустрията остава в границите на 32-36%, а на аграрния сектор – 14-18%.

Фиг. 3. Динамика на БДС по сектори в област Търговище 2007-2010 млн.лв.

Източник: НСИ

2.2. Селско и горско стопанство

По данни на НСИ за 2011 г. в сектора работят 308 предприятия, които са произвели продукция за 155 704 хил. лв. Това представлява 12.8 % от произведеното в областта. Секторът разполага с 9.5 % (164 399 хил. лв.) от нетните приходи от продажби и 10.4 % (2466) от заетите лица. През 2011 г. секторът бележи ръст спрямо 2010 г. което е видно от по-долната таблица:

Табл. 1.

Основни икономически показатели в сектор селско и горско стопанство за 2010 и 2011 г.

Показатели	мярка	2010 г.	2011 г.	Прираст 2011/2010 (%)
Заети лица	бр.	2175	2466	13,40%
Предприятия	бр.	279	308	10,40%
Продукция	хил.лв.	122013	155704	27,60%
Нетни приходи	хил.лв.	132842	164399	23,80%
Печалба	хил.лв.	25822	37666	45,90%
ДМА	хил.лв.	105282	124626	18,40%

Източник: ТСБ – Търговище

2.2.1. Селско стопанство

Земеделието е съставна част от икономиката на област Търговище. Неговото развитие е приоритетно и на тази основа аграрната политика на областта е насочена към създаване и утвърждаване на пазарните структури, които благоприятстват развитието на ефективно земеделие. Развити са двата подотрасъла на селското стопанство – растениевъдство и животновъдство.

Секторът на селското стопанство се посочва и като един от най-важните икономически отрасли за областта от проведеното анкетно проучване с посочване на много добрите условия за интензивно и екологосъобразно земеделие от анкетираните.

По данни на Областна дирекция "Земеделие" гр. Търговище площите със земеделско предназначение в област Търговище през 2012 г. са в размер на 1 641 087 дка, разпределени както следва:

- ниви 1 303 660 дка (79.4 %);
- трайни насаждения 41 956 дка (2.6 %);
- лозови насаждения 34 898 дка (2.1 %);
- ливади и пасища 26 0573 дка (15.9 %).

Веднага трябва да отбележим, че реално използваната за земеделски нужди земя, попадаща в така наречения слой "Площи подходящи за подпомагане", т.е. отговарящи на изискванията за добро земеделско състояние са около 1 100 000 дка (67.0 % от площите със земеделско предназначение), като те включват обработваеми земи, трайни насаждения, ливади, мери и пасища, поддържани съгласно изискванията на ЕС.

Растениевъдство. Почвено климатичните условия са благоприятни за отглеждане на зърнени, технически и фуражни култури. Основна култура си остава пшеницата 383 681 дка (23.4 %), следвана от слънчогледа 252 347 дка (19.4 %) и царевицата 163 163 дка (9.9 %). Общините Попово, Опака и Търговище традиционно се водят зърно-производствения район на областта. В трите общини сериозно е залегнало производството на зърнено-житни и технически култури.

През 2012 г. в сравнение с предходната стопанска година се наблюдава увеличение на площите, засети с основни култури. Най-значително е увеличението при площите със слънчоглед и царевица, съответно с 57017 дка (29.2 %) и 78568 дка (92.8 %).

Наблюдава се покачване на добивите от пшеница и слънчоглед. Средният добив, при който приключва жътвата за пшеницата е 424 кг/дка, като за предходната стопанска година е бил 414 кг/дка. Средният добив от маслодаен слънчоглед е 209 кг/дка, като за преходната година е бил 171 кг/дка.

Средният добив при царевицата е 304 кг/дка. По-ниският среден добив в сравнение с преходната стопанска година е в следствие на високите температури и липсата на валежи.

Прибраното зърно се съхранява в два лицензирани публични склада за зърно – Търговище и Попово.

Табл. 2. Площи и добиви на основни селскостопански култури в дка за област Търговище 2010 – 2012 г.

Култури	2010/2011 г.		2011/2012 г.	
	Засети (дка)	Среден добив (кг/дка)	Засети (дка)	Среден добив (кг/дка)
Пшеница	360573	414	383611	424
Ечемик	61865	373	81105	323
Рапица	49759	282	66824	197
Царевица за зърно	84595	560	163163	304
Маслодаен слънчоглед	195330	209	252347	171

Източник: Областна дирекция "Земеделие" гр. Търговище

Подхранени с минерални торове са 98.8 % от площите засети с пшеница, 97.6 % от площите засети с ечемик, 96.9 % от площите засети с царевица и 90.5 % от площите засети със слънчоглед. Това е показателно за високата агрокултура на фермерите от областта.

Трайните насаждения са обособени в по-големи масиви и при интензивно отглеждане са 20 194 дка (1.2 % от селскостопанската земя), което е твърде скромно дял. От тях овощните видове заемат 9 126 дка (45.2 %). Типични култури за областта са: сливата (27.8 % от овощните насаждения), малините (10.6 %), ягодите (8.8 %) и вишните (4.0 %). Лозовите масиви заемат 9 870 дка (48.9 % от трайните насаждения), от тях около 80.0 % са в община Търговище. Природните условия в областта са благоприятни за отглеждане на тези култури и те могат да имат важно стопанско значение за областта. Разширяването на площите с трайни насаждения трябва да е приоритетно – лозови масиви в общините Търговище и Опака, овощни насаждения от сливи, вишни и ягодоплодни – във всички общини.

Табл. 3. Площи и добиви на основни видове трайни насаждения в дка в област Търговище 2011 – 2012 г.

Култури	2011 г.		2012 г.	
	Засети (дка)	Среден добив (кг/дка)	Засети (дка)	Среден добив (кг/дка)
Сливи	4559	509	4393	559
Ягоди	2796	602	1782	778
Малини	1176	294	2143	664
Лозя винени	12490	651	9870	724
Вишни	371	183	808	235

Източник: Областна дирекция "Земеделие" гр. Търговище

Хидромелиорации. На територията на област Търговище са изградени 205 473 дка поливни площи, в това число годни за напояване – 167 706 дка (81.6 %). Площите са обхванати от 7 напоителни системи: НС "Попово" – 133 593 дка; НС "Красноселци" – 14 924 дка; НС "Поляница" – 13 728 дка; НС "Черковна" – 3 816 дка; НС "Съединение" – 20 785 дка; НС "Ломци" – 11 623 дка.

Поливното земеделие е една от решаващите предпоставки за изграждане на ефективен и конкурентоспособен пазарен сектор. Затова е необходимо да се извърши ремонт и възстановяване на поливните площи и обслужващите ги съоръжения, да се използва целият потенциал за добре устроени поливни площи.

Животновъдство. Сектор животновъдство винаги е бил с водещи функции в областта на селското стопанство за Търговищка област. Условието са подходящи за развитието на месодайно и млекодайно животновъдство, с оглед наличието на големи ливадни пасища. Успешно се развива производството на мед и пчелни продукти и други продукти от животински произход. Състоянието на животновъдството в областта е видно от приложената таблица.

Табл. 4. Селскостопански животни по видове в област Търговище 2010 – 2012 г.

Наименование	мярка	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Крави	бр.	15477	15115	12873
Биволи	бр.	330	313	270
Овце майки	бр.	55221	53904	48010
Кози майки	бр.	10540	9026	9105
Свине майки	бр.	1397	1723	1989
Произведено краве мляко	хил.л.	52419	51400	47897
Произведено овче мляко	хил.л.	2393	2421	2291
Произведено козе мляко	хил.л.	2317	2292	2215
Произведено свинско месо	тона	5654	8087	8762
Произведено месо от ЕРД	тона	595	247	237
Произведено месо от ДРД	тона	138	38	47

Източник: Областна дирекция "Земеделие" гр. Търговище

В последните години предвид влошените икономически условия в страната, съответно и в областта се наблюдава значителен спад на броя на животновъдните стопанства. Една от причините за намаляването им е въведените по-строги изисквания от страна на Европейския съюз по отношение на начина и условията на отглеждане на животните. Тези изисквания налагат сериозно модернизиране на фермите, което се оказва непосилно за по-дребните животновъди. Съществен фактор е обезлюдяването на селата и съответно ориентирането на младите хора към по-големите населени места и ангажираност в други сектори на икономиката. По този начин все по-малко са хората залагащи на животновъдството, като начин за издържане на семейството и реализиране на продукция с цел доходи.

Предоставяните субсидии и помощи по европейските схеми и мерки за подпомагане дават възможност за разширяване и модернизиране на стопанствата, като това от своя страна допринася за отглеждането на по-голям брой животни, чрез по-ниска ангажираност на работна ръка.

Значителен интерес се проявява и към отглеждането на пчели. Ежегодно броят на отглежданите пчелни семейства в областта нараства. Районът е много добър за производство на екологично чиста продукция – особено в общините Опака, Попово, Антоново и част от Търговище. Добивът от реколта 2012 г. е 437 тона, а общият брой на

пчелните семейства е 28 713 бр. Наблюдава увеличение с 25 тона (6 %), спрямо добива от 2011 г., а броят на пчелните семейства се е увеличил с 6 644 бр. (23.1 %).

Изграждането на производства свързани с преработката на животинска и растителна продукция също се стимулира финансово, с цел по-модерни и високоефективни предприятия за производство на качествени продукти.

Селското стопанство в областта е база на преработвателната индустрия. В областта се утвърдиха множество мляко и месо преработвателни предприятия с наложена марка на пазара. Земеделието винаги ще бъде приоритет с насоченост към създаването и утвърждаването на пазарни структури, благоприятстващи ефективното му развитие.

Кланиците на територията на областта са 4, а млекопреработвателните предприятия са 8 и работят целогодишно. На територията на областта 2 предприятия са одобрени за реализация на продукцията си в ЕС.

Като проблем от особена важност през изтеклия планов период за община Търговище е липсата на достъп до мерките по "Програмата за развитие на селските райони". Това обективно води до рязко намаляване на възможностите и стопа развитието на малките населени места – водоснабдителна и канализационна инфраструктура, вътрешно селищна пътна мрежа, ремонт и саниране на средищни училища, детски градини и читалища. 51 села от общината, в които основното препитание е земеделието, нямат достъп до програмата.

Научното обслужване на аграрния сектор е незадоволително. На територията на областта няма изградено научно звено. Единственото звено с подобен капацитет е Опитната станция по земеделие към Селскостопанската академия, която се намира на територията на град Търговище (квартал Калково).

Що се отнася до инкубаторите на аграрни специалисти, областта разполага с Професионални гимназии по земеделие в градовете Търговище и Попово.

Секторът не разполага с мрежа от продуктивни организации, защитаващи интересите на производителите.

Изхождайки от сравнително ниската технологична съоръженост, секторът сериозно изостава от критериите за ефективност (налагани от преработвателите и пазарите), както и от комплексните изисквания за качество на ЕС. Укрепването на *организациите на производителите* се превръща в решаващ фактор за конкурентоспособността при новите условия.

Основни изводи от анализа на селското стопанство

Природно-климатичните условия на областта са благоприятни за развитието на селското стопанство, но потенциалът все още не е оползотворен (особено в животновъдството), въпреки тенденцията на съживяване на отрасъла. Тези условия са благоприятни за отглеждане на лозови масиви, вишневи, малинови и ягодови насаждения.

Селското стопанство е поставено пред редица ограничители: структури и стандарти, неотговарящи на тези на европейските пазари, разпокъсана собственост, недостатъчни борсови пазари. Липсват достатъчно външни пазари, а вътрешният пазар е свит, липсва ефективна система за кредитиране.

Наличието на големи пасищни площи са сериозен фуражен резерв и територия за производство на екологично чиста продукция. Независимо от изграждането на важни елементи на предприемаческата инфраструктура на селското стопанство в района, тя предстои да бъде доразвита.

Перспективите за развитие на селското стопанство са в сферата на: трайните насаждения; развитие на животновъдство и птицевъдство; пчеларство и преработка на пчелен мед; увеличаване на биологичното производство.

Водещите насоки при развитието на селското стопанство са:

- Създаване на условия за повишаване нивото на научното обслужване в селското стопанство и на тази база, стимулиране въвеждането на съвременни технологии на производство и създаване на условия за изграждане на нови аграрно-производствени структури на базата на частно фермерство от европейски тип;
- Стимулиране на вертикалните интеграционни процеси между интензивните производители (лозарство, овощарство) и съответните преработващи единици с цел затваряне на веригата "земя – краен продукт" и развитие на областни и регионални клъстери чрез обединяване на малки мощности и преработвателни предприятия, изграждане на тържища за зеленчуци и плодове. Развитието на тържища в конкуренция с веригите от супермаркети ще повиши нивото и качеството на търговията с плодове и зеленчуци, както и съответствието на качеството на продуктите с международните стандарти;
- Развитие на малките населени места (в селските общини на района) чрез създаване на алтернативна заетост – стимулиране на производството на овощни култури, пчеларство, селски туризъм и изграждане на инфраструктура за задържане на населението.

2.2.2. Горско стопанство

Горският фонд на област Търговище се стопанисва от Държавно горско стопанство "ДГС - Търговище", Държавно горско стопанство "ДГС - Омуртаг", и Държавно ловно стопанство (ДЛС) "Черни Лом – гр. Попово".

По данни на Агенцията по геодезия, картография и кадастър, горските земи в област Търговище заемат 26.2 % от територията на областта и в много случаи осигуряват доход и заетост на населението, суровини за дървопреработвателната промишленост и дърва за огрев, а заедно с това имат основни функции при защитата на околната среда, като задържането и осигуряването на вода за земеделските и населените райони, предпазването от ерозия, защитата на биологичното разнообразие, осигуряването на отдих и други социални дейности, както и териториална основа за лова и дивечовъдството. На територията на горския фонд се осъществяват и редица странични ползвания – паша на едър и дребен добитък, добив на сено от голите площи.

Областта разполага със значими недървесни горски ресурси – билки, гъби, горски плодове и др. Тези горски ресурси се използват неефективно от местното население. Събират се големи количества без да се обръща необходимото внимание на тяхното опазване.

Горите са съставени изключително от широколистни видове. Незначителна част е заета от иглолистни видове – черен и бял бор, смърч, ела и др.

Хидрографската мрежа е ясно изразена. Реките и доловете имат каменисти дъна и стръмни склонове, обрасли със семенни и издънкови гори, или иглолистни култури. Поради това ерозията не е с големи размери. Общо за областта тези процеси са овладени и имат затихващи функции. За ограничаването им трябва да се провеждат лесотехнически мероприятия за подобряване на горско-растителната покривка – главно условие за защита на почвата.

Основните насоки за развитието на горските територии се определят от лесоустройствените проекти на лесничествата. Проектите осигуряват добри предпоставки за стопанисване и ползване на горския фонд. Най-важните лесокултурни дейности са залесяването, правилното извеждане на различните видове сечи и други мероприятия, изцяло съобразени с екологическите условия на областта.

В ДЛС "Черни Лом", наред с лесокултурните дейности, основни дейности са и запазване и обогатяване на видовото разнообразие на дивеча на територията на стопанството, ползване на дивеча и дивечовите продукти. Ловното стопанство по традиция развива

успешно организиран ловен туризъм.

Основните проблеми за подобряване на горския сектор са свързани с трудности при управлението на горския фонд поради ограничените налични ресурси за лесовъдни мероприятия, ниското ниво на защита от пожари и други бедствия и лошото състояние на горските пътища.

2.3. Вторичен сектор

Промишлеността е основен сектор в икономическото развитие на област Търговище. До преди пет години тя определяше икономическия облик на областта.

Табл. 5. Основни икономически характеристики на сектора за последните години (на областно ниво)

Год.	Пред-прия-тия	Произве-дена продукция	Приходи от дейност-та	Нетни приходи от продаж-би	Разходи за дейност-та	Печалба	Загуба	Заети лица	Наети лица	Разходи за възнаграж-дения	ДМА
	Брой	Хил.лв					Б р о й		Хил. лв		
2009	560	637675	724209	660426	700907	36020	15057	11650	11297	63923	505971
2010	524	712035	797282	735235	746275	66969	19030	10640	10252	60250	478690
2011	487	758279	826083	772441	766571	65501	7913	10170	9827	62912	503278

Източник: ТСБ - Търговище

Недвусмислено се налагат няколко извода:

- в годините на криза има намаляване на броя на предприятията от сектора;
- намалява броя на зетите и наетите лица в сектора, резултат от закриването предимно на микро и по-рядко малки фирми;
- увеличава се стойността на произведената продукция през 2011 с 19.0 % спрямо 2009 г. и приходите от нетни приходи от продажби с през 2011 с 17.0 % спрямо 2009 г.

Табл. 6. Основни характеристики на сектор индустрия за 2011 г. (по общни)

Община	Предпри-ятия	Произведена продукция	Приходи от дейността	Нетни приходи от продажби	Разходи за дейността	Заети лица	Наети лица	Разходи за възнаграж-дения	ДМА
	Брой	Хил.лв				Б р о й		Хил.лв	
АНТОНОВО	8	..	..	..	11	..	..	..	31
ОМУРТАГ	43	6 164	6 932	6 132	6 655	467	441	1 607	6 523
ОПАКА	10	7 587	8 136	7 448	7 818	158	150	484	3 354
ПОПОВО	97	97 578	104 930	99 141	98 147	2 370	1 280	12 752	54 195
ТЪРГОВИЩЕ	2 212	643 264	702 775	654 902	649 907	7 031	6 822	47 679	438 967

Източник: ТСБ - Търговище

Лидер в областта е община Търговище, следвана от Попово, традиционни центрове на икономиката. Все пак трябва да се има предвид, че има отрасли, за които информацията е конфиденциална и посочената картина в известна степен е изкривена.

Някои от най-големите предприятия, имащи влияние върху икономическото състояние на областта, са:

- „Тракия Глас България“ ЕАД – гр. Търговище, имащо дейности във всички области на стъклопроизводството;
- “ЕнерСис” АД – гр. Търговище – един от най-големите производители на батерии от световна класа;
- “Терем Хан Крум” ЕООД – гр. Търговище – производство на изделия от машиностроителната промишленост;
- “Варна–Про– Производствена база Търговище” АД – произвежда електрическо оборудване за кораби;
- “Екофол” АД – гр. Търговище – производство на суспензирани торове, химически, биологически и др.;
- „ЛВК Винпром” АД – гр. Търговище – осъществява изкупуване и преработка на грозде и плодове, производство на вина и високоалкохолни напитки;
- “Мизия милк” ООД – гр. Търговище – млекопреработване;
- “Младост” ООД – гр. Търговище – млекопреработване;
- “Мебел стил” ООД – гр. Търговище – производство на мебели;
- „Родина Холдинг” АД – Попово с три дъщерни дружества – дамска конфекция, алтернативна енергетика и замразяване на плодове и зеленчуци;
- “Роса” АД, гр. Попово - изкупуване и преработка на слънчоглед и други земеделски култури. Производство на растителни масла, слънчогледов експелер, брикети от слънчогледова люспа, мастни киселини;
- „Кристера” АД – Попово – производство и търговия на зърнени храни и производни, мелничарска промишленост;

и други.

За отбелязване е намаляването на стопанските субекти в индустрията, отпадането на традиционни сектори и респективно намаляването броя на заетите.

2.4. Услуги

Секторът все повече увеличава своя дял и изпреварва заложените очаквания, като включва широк спектър от услуги, както традиционни, така и иновативни, подкрепящи развитието на бизнеса, подобряване качеството на работната сила, а така също и услуги за населението. Развитието на бизнес услугите в района е с постоянен напредък, за което говорят и данните в следващата таблица.

Табл. 7. Развитие на бизнес услугите

Година	Относителен дял %
2007	45,6
2008	49,4
2009	53,8
2010	49,9

Източник: ТСБ - Търговище

И в бъдеще секторът ще остане водещ в икономиката на областта, като в следващия планов период делът му ще достигне 55-57 % .

Табл. 8. Вътрешните пропорции в сектора на услугите

Икономически дейности (А21)	Предприятия	Произведена продукция	Приходи от дейността	Разходи за дейността	Заети лица	Наети лица	ДМА
	Брой	хил.лв.			Брой		хил.лв.
УСЛУГИ	2922	302676	814184	774820	11118	8873	161167
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	1 671	128 047	622 455	603 932	5 110	3 819	81 711
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	256	108 079	112 874	100 938	1 400	1 214	29 615
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	238	8 186	14 242	13 500	806	619	7 669
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	39	2 387	2 645	1 811	106	77	446
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	127	3 895	5 002	4 355	201	136	17 863
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	191	7 567	7 843	5 801	377	225	3 906
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	53	10 897	11 235	10 667	1 253	1 217	6 547
P ОБРАЗОВАНИЕ	19	829	837	..	57	41	..
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	143	22 954	26 900	24 758	1 403	1 275	12 278
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	36	6 540	6 616	5 897	117	95	562
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	149	3 295	3 535	3 161	288	155	570

Източник: ТСБ - Търговище

По отношение големината на действащите фирми, като гръбнак на областната икономика се явяват микро и малките фирми. През 2011 г. те съставляват 98 % от броя на предприятията и 52.6 % от броя на заетите лица.

Табл. 9. Малки и средни предприятия

Област/Община Групи предприятия	Предприятия	Заети лица	Наети лица
	Брой	Брой	
ОБЩО ЗА ОБЛАСТ ТЪРГОВИЩЕ	3 717	23 811	20 928
Микро до 9 заети	3 366	6 780	4 189
Малки от 10 до 49	290	5 733	5 554
Средни от 50 до 249	49	4 832	4 737
Големи над 250	12	6 466	6 448
ОБЩО ЗА ОБЩИНА АНТОНОВО	80	224	148
Микро до 9 заети	74	..	50
Малки от 10 до 49	6	..	98
Средни от 50 до 249			
Големи над 250			
ОБЩО ЗА ОБЩИНА ОМУРТАГ	476	2 052	1 671
Микро до 9 заети	435	821	475
Малки от 10 до 49	36	672	637
Средни от 50 до 249	5	559	559
Големи над 250			
ОБЩО ЗА ОБЩИНА ОПАКА	108	594	501
Микро до 9 заети	96	..	..
Малки от 10 до 49	..	325	318
Средни от 50 до 249	..	..	..
Големи над 250			
ОБЩО ЗА ОБЩИНА ПОПОВО	841	5 347	4 695
Микро до 9 заети	760	1 504	..
Малки от 10 до 49	64	1 308	1 263
Средни от 50 до 249	..	..	1 415
Големи над 250	..	..	..
ОБЩО ЗА ОБЩИНА ТЪРГОВИЩЕ	2 212	15 594	13 913
Микро до 9 заети	2 001	4 136	2 632
Малки от 10 до 49	173	3 319	3 238
Средни от 50 до 249	28	2 777	2 698
Големи над 250	10	5 362	5 345

Източник: ТСБ -Търговище

Това разпределение не е най-доброто по отношение на стабилността на икономиката.

Налага се изводът, че бъдещото реструктуриране на секторната структура на областта следва да се осъществи при ускорени темпове на растеж. Ниският дял на селското

стопанство и относително ниският дял на промишлеността налагат да се приложат мерки за стабилизиране и залагане на ново индустриално развитие с по-висока добавена стойност за областта.

2.5. Инвестиции

Положителен момент е **нарастването на размера на акумулираните преки чуждестранни инвестиции**. През 2011 г. те са 193 504 хил. евро, като в сравнение с 2010 г. те са нараснали с 12 653 хил.евро, или със 7.0 %. Основен чуждестранен инвеститор в областта е "Тракия Глас България" ЕАД - едно от най-големите новооткрити предприятия в България през изминалото десетилетие. За периода между 2005-2010 г. компанията е вложила 400 млн.лв. в инвестиции на зелено. Така българското подразделение на турския холдинг Sisecam вече произвежда автомобилни стъкла, плоско стъкло и огледала. Фирмата планира инвестиции за 328,2 млн.лв., като ще бъдат изградени втора поточна линия за плоско стъкло и втора пещ за домакинско стъкло. След въвеждане в експлоатация на новите обекти ще бъдат разкрити 300 постоянни работни места.

Характерно за областта е, че независимо от икономическата криза, инвестициите както в абсолютен размер, така и отнесени към населението, нарастват.

Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в предприятията от нефинансовия сектор към 31.12.2011 г. в област Търговище (района и другите области) имат следните измерения:

Табл. 10. Чуждестранни инвестиции в област Търговище

Статистически район, Области	Чуждестранни преки инвестиции с натрупване (хил. евро)		
	2011 г.	2010 г.	2009 г.
Североизточен	2018734,6	2102923,2	2083919,1
Варна	1500599,7	1531539,3	1640335,0
Добрич	233539,4	301906,2	194854,4
Търговище	193503,9	180850,9	153040,0
Шумен	91091,6	88626,8	95689,7

Източник: НСИ и ТСБ- Търговище

Изводите, които се налагат от прегледа на стопанското развитие на областта са:

- Икономическото развитие на област Търговище по показател БВП на човек от населението е под средното за страната и североизточния район, като бележи негативна тенденция на намаляване през последните години;

- Налице са големи диспропорции в икономическото развитие на общините в областта. Очертават се две сравнително устойчиви икономически общини – Търговище и Попово;
- Недостатъчен е размерът на инвестициите за обновяване на технологичното оборудване;
- Недостатъчна и с незадоволително качество е бизнес- инфраструктурата в областта;
- Ниска е степента на конкурентоспособност на производствените предприятия.

По отношение развитието на науката и иновациите в областта, трябва да се отчете фактът, че в нея няма нито едно звено осъществяващо такава дейност.

Табл. 11. Заети лица с НИРД

Заети с НИРД	2007	2008	2009	2010	2011
България	19933	20097	21971	20823	20810
СИР	1716	1805	2032	2217	2016
Област Търговище	..	..	..	..	..

Източник: ТСБ -Търговище

Също така трябва да се посочи, че в областта няма направена инвестиция за НИРД за последните пет години.

2.6. Туризм

По данни на НСИ през 2011 г. в област Търговище са функционирали 25 средства за подслон и места за настаняване с над 10 легла – хотели, мотели, хижи и други места за краткосрочно настаняване. Броят на стаите в тях е 413, а леглата са 869. Общият брой на средствата за подслон и местата за настаняване през последната година е с 3 повече (13.6 %) в сравнение с 2010 г., а на стаите и леглата съответно с 69 (20.0 %) и със 127 (17.1 %). Общият брой на реализираните нощувки във всички средства за подслон и места за настаняване през 2011 г. се увеличава с 6 493 (20.0 %) в сравнение с 2010 г. до 39 038 броя. През 2011 г. броят на реализираните нощувки от български граждани в средствата за подслон и местата за настаняване се увеличават с 3 644 (13.2 %) спрямо 2010 г. до 31 192. Спрямо предходната година се увеличава и броят на реализираните нощувки от чужденци в средствата за подслон и местата за настаняване – с 57.0 %. Общият брой на пренощуващите лица в средствата за подслон и местата за настаняване през 2011 г. се увеличава с 1 620 (8.9 %) до 19 758, от които 86.1 % са български граждани. През 2011 г. общата заетост на леглата в средствата за подслон и местата за настаняване е 13.4 %, което е с 0.4 процентни пункта над регистрираната за предходната година.

По данни на НСИ общо за областта приходите от нощувки в средствата за подслон и местата за настаняване през 2011 г. са с 12.2 % повече в сравнение с 2010 г. до 105.6 хил. лв., като приходите от реализираните нощувки от чужди граждани се увеличават с 30.4 %, до 55.2 хил. лева.

Табл. 12. Средствата за подслон и настаняване в област Търговище

Година	Средства за подслон	Легла	Легла-деноно-ция	Реализирани нощувки		Пренощували лица		Приходи от нощувки - лева	
				Общо	в т.ч. от чужденци	Общо	в т.ч. от чужденци	Общо	в т.ч. от чужденци
2007	21	612	211362	36038	15451	15266	2521	951409	482658
2008	18	557	201092	38571	18434	16139	2543	1080763	491980
2009	19	614	218077	31842	9229	17258	2194	903151	264846
2010	22	742	250408	32545	4997	18138	2149	868974	143830
2011	25	869	291779	39038	7846	19758	2780	974618	199046

Източник: НСИ

Табл. 13. Средства за подслон и настаняване в област Търговище по общини 2011 г.

Област / Общини	Средства за подслон	Легла	Легла-деноно-ция	Реализирани нощувки		Пренощували лица		Приходи от нощувки - лева	
				Общо	в т.ч. чужденци	Общо	в т.ч. чужденци	Общо	в т.ч. от чужденци
ТЪРГОВИЩЕ	25	869	291779	39038	7846	19758	2780	974618	199046
Антоново	3	95	32400	2764	-	1069	-	29569	-
Омуртаг	1	32	11680	787	200	752	174	28278	7735
Попово	7	119	36776	7467	179	2250	84	148707	2870
Търговище	14	623	210923	28020	7467	15687	2522	768064	188441

Източник: НСИ

Независимо от постигнатия напредък в развитието на туризма, област Търговище се отличава с невисок среден престой на посетителите – 2 дни, 25.00 лева приходи от една нощувка, 0.7 брой легла на 100 жители и 44.9 нощувки на едно легло, като тези показатели са значително по-ниски от средните за страната. Това определя областта като област с нисък дял и влияние на туризма в общото социално-икономическо развитие. По общини развитието на туризма е много неравномерно. В община Търговище са концентрирани 71.7 % от леглата в средствата за туристическо подслоняване и се реализират 78.8 % от приходите от нощувки на областта. Делът на останалите общини от областта, с изключение на община Попово, е незначителен, а в община Опака въобще няма средства за подслон.

Табл. 14. Показатели за ефективността на туристическото развитие и влиянието на туризма върху средата по общини – 2011 г.

Области/ Общини	Приходи от 1 нощувка в лв.	Приходи от 1 посетител в лв.	Приходи от 1 легло в лв.	Брой нощувки на 1 легло	Брой легла на 100 жители	Среден престой в дни		Използваемост на леглоде- нонощията
						Общо	Чужденци	
България	38,9	145,3	2588	66,6	3,8	4	5	32
Търговище	25	49,3	1121,5	44,9	0,7	2	3	13,4
Антоново	10,7	27,7	311,2	29,1	1,5	2,6	-	8,4
Омуртаг	35,9	37,6	883,7	24,6	0,1	1	1	6,7
Опака	-	-	-	-	-	-	-	-
Попово	19,9	66	1249,6	62,7	0,4	3	2	20,3
Търговище	27,4	49	1232,8	45	1	2	3	13,3

Източник: НСИ

На база характеристиката на ресурсите, с които област Търговище разполага, могат да се определят няколко вида туризъм с потенциал за развитие.

Областта съхранява атрактивни културни факти от неолита, античността и средновековието, както и "букет" от природни забележителности, ландшафти и минерални води. Има реномето на първенец в производството на бели вина и ритуала по дегустацията им. Заедно със съседните области, Търговище може да предложи богато "меню" от алтернативен туризъм с акцент върху културния, "винения" и СПА туризма. Основните потенциали са концентрирани в община Търговище.

В другите общини организиран ловен туризъм се развива от ДЛС "Черни Лом" община Попово.

С голям потенциал са скален манастир при с. Крепча, общ. Опака – реставриране на надписи и обособяване на туристически център.

Останалите общини имат потенциали за развитие на културно-познавателен и селски туризъм.

В община Търговище и община Попово успешно може да се развива балнеолечебен туризъм, предвид наличието на минерални извори.

Кадрови ресурс. Туризмът като цяло се характеризира с високо потребление на човешки ресурси за създаването, поддържането и предоставянето на туристически продукти. Дейностите в туристическите услуги се реализират неизбежно чрез личен контакт. Професионализмът и качеството на човешкия продукт са част от туристическия продукт.

В област Търговище има само 1 специализирано учебно заведение за обучение по туризъм – Професионална гимназия по туризъм и хранително-вкусови технологии – гр. Търговище, което е крайно недостатъчно. Ниското образователно ниво на свободните човешки ресурси оказва възпиращо въздействие върху инициативата на населението за развитие на собствен бизнес. Липсата на специализирани знания, умения и квалификация е проблем, на които трябва да се обърне внимание и чрез програми за квалификация и преквалификация. Необходимо е да се подобри информирането на населението относно възможностите за развитие на туризъм и стартиране на собствен бизнес.

Анкетираното мнение на общинските администрации и основни общински структури в областта потвърди проблемната картина в сферата на туризма:

- Недобре развит туристически продукт като цяло;
- Неразвитата мрежа от фирми за услуги и доставки в туризма;
- Лоша транспортна достъпност към местата за туризъм;
- Лошо състояние и ограничен достъп до обекти на природното и културно наследство;
- Липса на достатъчно добри условия в средствата за подслон;
- Недостатъчно квалифициран персонал в сферата на туристическите услуги.

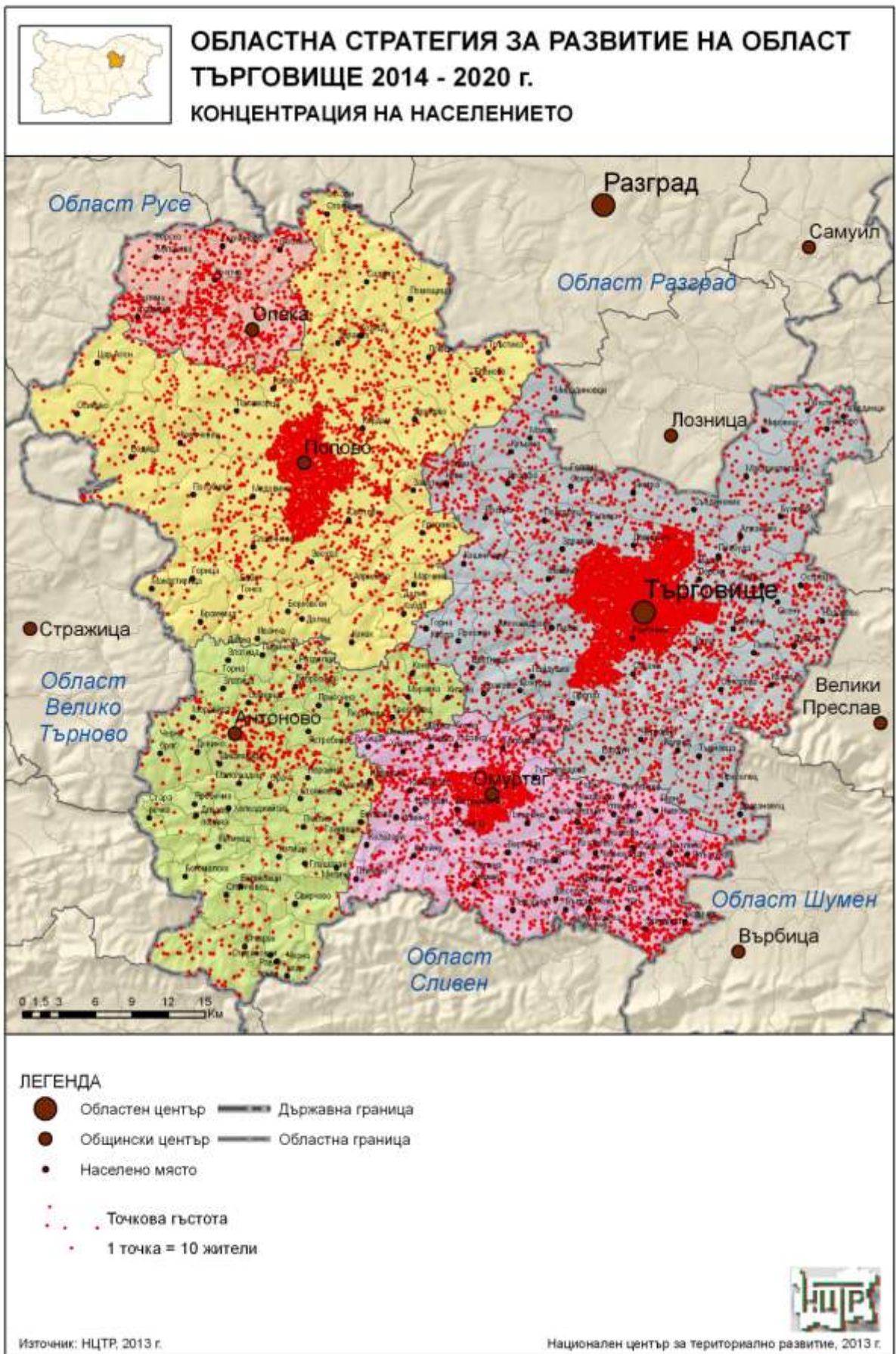
3. Демография и социално-културно развитие

3.1. Демографско състояние и тенденции

Икономическата криза дава отражение и в задълбочаването на демографските проблеми, свързани с процесите на раждаемост, смъртност, миграция на населението и не на последно място задълбочаване на диспропорциите в териториалното разпределение на населението в страната. Показателите за общо демографско развитие на област Търговище я поставят в сравнително по-неблагоприятни позиции спрямо другите области от СИР.

Област Търговище е на 26-то място на ниво NUTS 3 в България по **брой на населението** – 120 818 души към 01.02.2011 г., което представлява 1.6 % от населението на страната. В разпределението на населението на общинско ниво съществува ясно изразен дисбаланс между община Търговище и останалите общини. Населението на община Търговище към началото на 2011 г. е 57 264 (47.5 % от населението на областта). Сред другите общини в областта с относително по-голям брой население са Попово и Омуртаг съответно 28 775 д. и 21 883 д., а община Антоново (6 268 д.) – с най-малък брой.

Карта 2. Концентрация на населението

За периода между двете преброявания населението на област Търговище намалява с 16 871 души (-12.3 %), като прираста на намалението е значително по-висок от средния за страната и за СИР.

Табл. 15. Население в област Търговище към 01.02.2011 година

Статистически район, област, общини	Население към:		Прираст абсолютен брой	Прираст (%)
	01.3.2001 г.	01.2.2011 г.		
България	7 928 901	7 364 570	-564 331	-7,1
Североизточен район	1 019 297	966 097	-53 200	-5,2
Търговище	137 689	120 818	-16 871	-12,3
Антоново	7 593	6 262	-1 331	-17,5
Омуртаг	25 812	21 853	-3 359	-13,3
Опака	7 786	6 664	-1122	-14,4
Попово	36 208	28 775	-7 433	-20,5
Търговище	60 890	57 264	-3 636	-6

Източник: НСИ

По данни на Преброяване 2011 г. в 5 града в областта живеят 62 293 души, или 51.6 % от населението на областта, което по-ниско от градското население на страната - 72.5 %. В периода 2001 – 2011 г. всички градове показват намаление: Търговище (-7.5 %), Попово (-12.8 %), Омуртаг (-13.0 %), Антоново (-9.5 %) и Опака (-10.9 %).

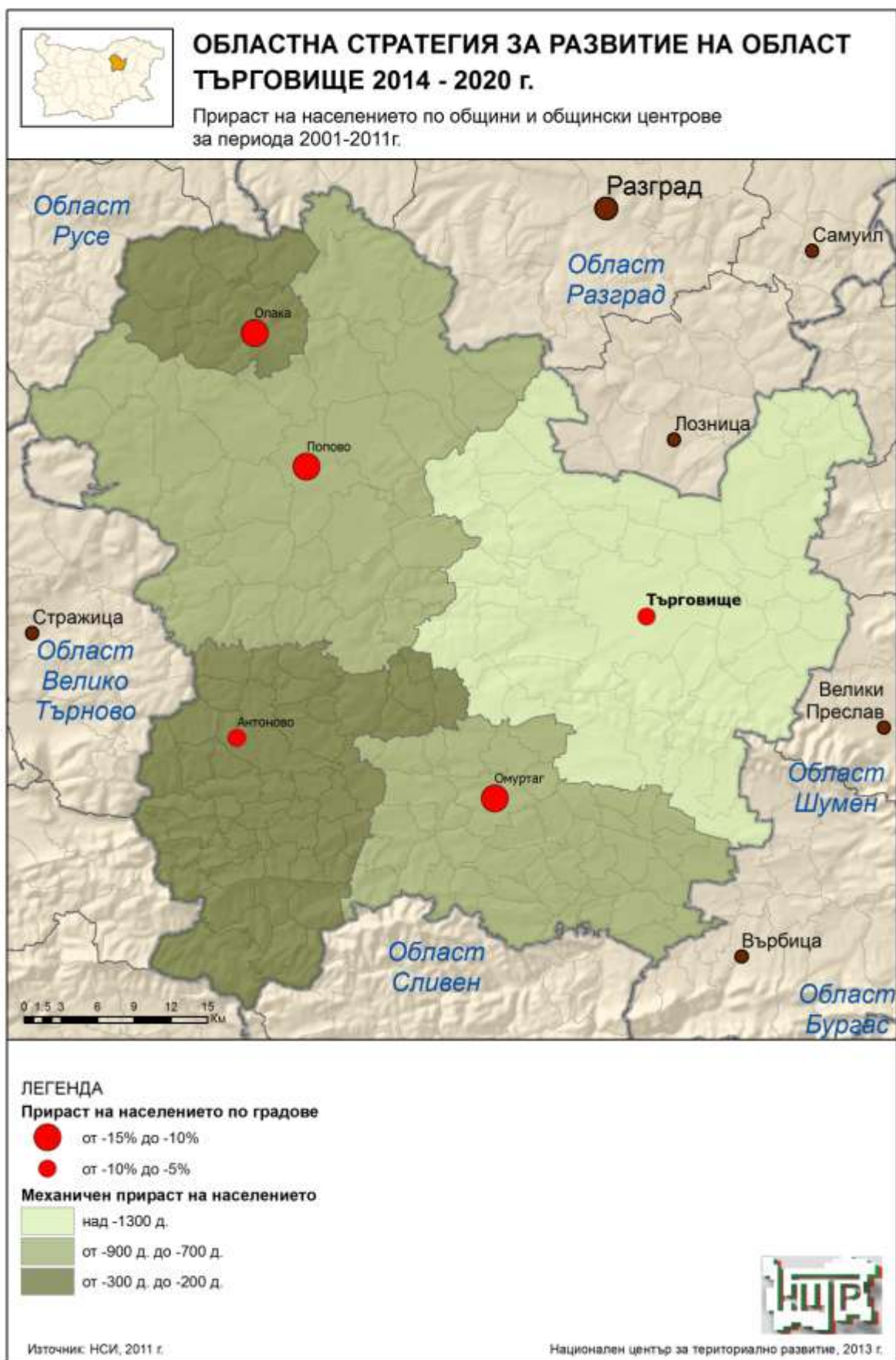
Според броя на населението им, градовете в областта се категоризират¹, както следва: 1 среден град Търговище – 37 611 д., 1 малък град Попово – 15 648 д., останалите 4 града са в категорията много малки градове. Т.е. няма други градове над 30 хил.д., които да допълват и балансират областния център, като до известна степен такава роля изпълнява град Попово.

---

¹ Съгласно Наредба № 7 на МРРБ/22.12. 2003 г. за правила и нормативи за устройство на отделните видови територии и устройствени зони градовете се категоризират на: много големи градове - над 200 хил. жители; средни градове - от 30 хил. до 100 хил. жители; малки градове - от 10 хил. до 30 хил. жители; много малки градове - до 10 хил. жители.

Карта 3. Прираст на населението по общини и общински центрове за периода 2001-2011г.

Населението в областта се разпределя в 196 населени места. В 91 н.м. с големина под 200 д. живеят 6 521 д., в 62 н.м. с големина 200-499 д. живеят 16.3 % от населението, и в групата 500-999 д. или 33.3 % от н.м. живеят 23 125 д.

Карта 4. Обезлюдяващи се територии

Параметрите на възпроизводството на населението се определят от развитието на основните демографски процеси – *естествен и механичен прираст*. В област Търговище те са:

Раждаемостта като процес, определящ количественото нарастване на населението на област Търговище през последните години, е с тенденция на намаляване. В областта през 2007 г. са родени 1 329 деца (9.9 %), а през 2011 г. 1 248 деца (10.4 %). Коефициентът на раждаемост за страната през 2007 г. е 9.8 %, а през 2011 г. - 9.6 %. По този показател областта има по-благоприятни позиции от средните за страната.

Тенденцията в развитието на раждаемостта се проследява и чрез *коефициента на плодовитост*² - 1.82 живородени деца (2011) за област Търговище – една стойност отдалечена от теоретично необходимия минимум за осигуряване на простото възпроизводство на поколенията – 2.1 живородени деца/1 жена.

Смъртността е със значително по-високи стойности от раждаемостта. През 2007 г. в областта са починали 2057 д. (15.4 %), а през 2011 г. - 1923 д. (16.0 %).

Естественият прираст³ на населението на област Търговище за периода 2007 - 2011 г. следва общите за страната тенденции и продължава да е отрицателен (-5.4 % и -5.6 %). Продължават да се задържат високите отрицателни стойности за община Попово (-5.7 % за 2011 г.) и община Опака (-13.8 %). Положителен естествен прираст в областта има само община Омуртаг (2.0 % за 2011 г.), която е значително над средната за страната (-5.1 %) и на СИР (-3.5 %). Общината е единствена в областта със задържащ се положителен естествен прираст, в резултат както на по-благоприятната възрастова структура, така и на утвърдения репродуктивен модел на преобладаващата част от населението – турски и ромски етноси.

---

² *Коефициент на плодовитост* - сумата от повъзрастовите коефициенти за плодовитост през съответната година, който показва средният брой деца, който би родила една жена през целия си детероден период, ако се запази същата повъзрастова плодовитост през съответната година.

³ Разликата между ражданията и умираанията

Табл. 16. Коефициент на естествен прираст (%)

Статистически район, област и общини	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.
България	-4,9	-4,3	-3,6	-4,6	-5,1
Североизточен район	-2,8	-2,5	-1,8	-3,3	-3,5
Търговище	-5,4	-5,1	-4,3	-4,9	-5,6
Антоново	-6,6	-10,4	-7,2	-6,2	-8,2
Омуртаг	-1	0,9	1,5	1,4	2
Опака	-10,4	-7,6	-6,4	-12,2	-13,8
Попово	-11,4	-9,7	-10,7	-8,9	-10,9
Търговище	-3,3	-4,3	-2,7	-4,3	-4,6

Източник: НСИ

В резултат на **механичен прираст** (придвижването на контингенти от населението в трудоспособна възраст към други части на страната), общото население на областта между двете преброявания е намаляло с 3 371 д. Населението от областта се изселва предимно в градовете – Варна, Велико Търново, Русе и София. Миграцията оказва силен негативен ефект върху възпроизводството на населението, тъй като чрез изселването на жени в детеродна възраст се понижава равнището на потенциалната бъдеща раждаемост, не само за следващите 10-15 години, но и в по-дълъг период от време.

Табл. 17. Механичен прираст на населението 2001 – 2011 г.

Област, общини	Заселени	Изселени	Механичен прираст
Търговище	4391	7762	-3371
Антоново	229	450	-221
Омуртаг	431	1285	-854
Опака	139	356	-217
Попово	1605	1839	-774
Търговище	2527	3238	-1305

Източник: НСИ

Отрицателният естествен и механичен прираст е потенциален проблем за последващата жизненост на областта.

По данни от текущата демографска статистика на НСИ, населението на областта продължава да намалява и към 31.12.2011 г. то е 119 865 души, или за около 1 година намалява с 953 д. (0.8 %).

Карта 5. Механичен прираст на населението по общини за периода 2001-2011 г.

Към 01.02.2011 г. жените са 61 464 (50.9 %), мъжете са 59 354 души (49.1 %), или на 1000 мъже се падат 1035 жени.

По отношение на възрастовата структура на населението в област Търговище се потвърждават неблагоприятните тенденции в демографското развитие, характерни за страната като цяло. Налице е продължаващ процес на застаряване на населението, който се изразява в намаляване на абсолютния брой и относителния дял на населението под 15 години и увеличаване на броя и дела на населението на 65 и повече години. Най-голям е относителният дял на населението на 65 и повече години в община Попово (22,0 %), а най-нисък в община Омуртаг (17,1%). Делът на населението на възраст под 15 г. е с най-висок относителен дял в община Омуртаг (15,0 %), а най-нисък в общините Попово (12,8 %) и Опака (13,0 %). Населението във възрастовата група 15 – 64 години е с най-висок относителен дял в община Търговище (68,2 %) и община Омуртаг (68,1 %).

Табл. 18. Възрастова структура на населението към 01.02.2011 г. (в %).

Област и общини	0-14 г.	15-64 г.	65 г. +
България	13,2	68,3	18,5
Област Търговище	14,2	67,3	18,5
Антоново	14,5	66,2	19,3
Омуртаг	15	67,9	17,1
Опака	13	68,1	18,9
Попово	12,8	65,2	22
Търговище	14,6	68,2	17,2

Източник: НСИ

Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира най-добре чрез **коэффициента на демографско заместване**, който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15-19 г.) и броя на излизащите от трудоспособна възраст (60 - 64 г.). Към 01.02.2011 г. общо за областта това съотношение е 80.0 %, при 70.0 % общо за страната. По този показател областта е с по-висока стойност от средната за страната.

На общинско ниво с най-благоприятно съотношение са общините Омуртаг (96) и Антоново (95) със стойност над средната за областта, а в най-неблагоприятно – община Попово (65), където 100 лица, излизащи от трудоспособна възраст, се заместват съответно от 65 лица, влизащи в трудоспособна възраст.

Общият коефициент на възрастова зависимост към 01.02.2011 г. за областта е 48,6 %,

тоест на 100 лица във възрастовата група 15–64 навършени години се падат близо 49 лица под 15 г. и на 65 и повече години. На общинско ниво в най-благоприятно съотношение са общините Търговище – 46,7% (близка до средната за страната стойност) и Опака – 46,9 %, а в най-неблагоприятно – община Попово (53,5 %).

Табл. 19. Коефициент на демографско заместване и на възрастова зависимост по общини към 01.02.2011 г.

Район, област, общини	Коефициент на демографско заместване (брой)	Коефициент на възрастова зависимост (%)
България	70	46,5
Североизточен район	75,5	46,1
Област Търговище	80	48,6
Антоново	95	51,1
Омуртаг	96	47,3
Опака	90	46,9
Попово	65	53,5
Търговище	80	46,7

Източник: НСИ

3.2. Етно-демографска характеристика на населението

Самоопределението на населението в област Търговище по етническа принадлежност към 01.02.2011 г. е представено в приложената таблица.

Лицата, които са се възползвали от правото на доброволен отговор на въпроса за етническо самоопределение, са 88.4 % от населението.

Българската етническа група обхваща 58 371 лица, или 54.7 % от лицата, доброволно декларирали етническото си самоопределение, при 84.8 % средно за страната. Делът на българската етническа група в сравнение с данните за страната е по-малък с 30.1 пункта.

Турската етническа група е втората по численост, като към 01.02.2011 г. 38 371 лица са се самоопределили като етнически турци. Те представляват 35.8 % от всички лица в областта, при 8.8 % средно за страната. Лицата, самоопределили се към турската етническа общност, са концентрирани териториално в 3 общини – Опака (72,7 %), Омуртаг (68.3 %) и Антоново (50.1 %).

Ромският етнос е третият по численост, като към 01.02.2011 г. наброява 7 767 души, според самоопределянето на лицата, с относителен дял от 7.3 % при средно 4.9 % за страната. Най-голям е дялът на ромския етнос в община Антоново 20.4 %, докато в община Опака е 0.1 %. Към други етнически групи са се самоопределили 959 лица, или 0.9 %. Лицата, които не са се самоопределили са 1472, или 1.4 %.

Табл. 20. Самоопределение на населението по етническа принадлежност към 1.02.2011 г.

Област, община	Етническа група - %				
	Българска	Турска	Ромска	Друга	Не се самоопределям
ОБЩО ЗА СТРАНАТА	84,8	8,8	4,9	0,7	0,8
ТЪРГОВИЩЕ	54,7	35,8	7,3	0,9	1,4
АНТОНОВО	28	50,1	20,4	0,1	1,4
ОМУРТАГ	20,1	68,3	9,7	1,1	0,8
ОПАКА	27	72,7	0,1	0,1	0,2
ПОПОВО	74,6	18,3	3,9	0,6	2,5
ТЪРГОВИЩЕ	62,4	28	7,3	1,1	1,1

Източник: НСИ

3.3. Образователна структура на населението

По отношение на образователната структура, една от водещите цели на обцоевропейската стратегия „Европа 2020“ е подобряване на образователното равнище на населението, по-специално намаляване на дела на преждевременно напусналите училище и увеличаване на дела на населението с висше или еквивалентно на висше образование.

Към 01.02.2011 г. лицата с висше образование в област Търговище са 12 987 (11,5 %) и по този показател областта е на едно от последните места в страната, като след нея е само област Кърджали (10,3 %). Лицата, завършили средно образование към момента на преброяването, са 41 887 (37,1 %).

Значителни са вътрешно общинските различия в относителния дял на висшистите. Дялът на високообразованото население в община Търговище е най-висок 15,1 %, поради влиянието на град Търговище (21,4 % от населението е с висше образование). От останалите общини в по-благоприятно положение е само община Попово 11,5 %. В най-неблагоприятно положение е община Опака 4,3 %.

Характерно за образователния ценз от общините за област Търговище е, че преобладават лицата със средно и основно образование, съответно 37,1% и 32,2 % от населението на 7 и повече години.

За първи път през настоящото преброяване е включена категорията "никога не посещавали училище". Броят на тези лица в областта е 1 716 души, или 1,5 % от населението на 7 и повече навършени години. Тревожен е фактът, че те никога не са се включвали в образователната система. С най-висок относителен дял по този показател са общините Антоново (3.6 %) и Омуртаг (2.9 %). Това са основно лица от ромската етническа група.

Табл. 21. Население на 7 и повече години и степен на завършено образование към 01.02.2011 г.

Области/ общини	Висше	Средно	Основно	Начално	Неза- вършено начално	Никога не посещавали училище	Дете до 7 г.
България	19,6	43,4	23,1	7,8	4,8	1,2	0,2
Търговище	11,5	37,1	32,2	11,7	5,8	1,5	0,2
Антоново	5,2	27,7	33,8	21,6	7,9	3,6	0,2
Омуртаг	6,2	27,5	39,8	16,4	7	2,9	0,3
Опака	4,3	30,6	44,7	13,3	5,3	1,5	0,2
Попово	11,5	40,5	32	9,5	5	1,3	0,2
Търговище	15,1	40,8	27,7	9,8	5,5	0,9	0,3

Източник: НСИ

3.4. Заетост и безработица

Трудовият пазар е силно инерционен, неговата стагнация или възстановяване се проявява със значителен времеви лаг след проявите на финансовите и икономически фактори.

Коефициентът на заетост на населението на възраст 15+ в област Търговище за периода 2007-2011 г. се увеличава с 3.2 процентни пункта. Стойността на коефициента през 2011 г. възлиза на 45.4 %, което е малко по-ниско от средното за страната (45.6 %). За СИР коефициентът на заетост е 44.6 %, или областта е с по добри показатели за заетост от района с 0,8 процентни пункта, като само област Варна е с по добри показатели (46.5 %).

По отношение на ключовия показател от Стратегия «Европа 2020» Заетост за 75 % от населението на възраст 20-64 години: През 2011 г. в областта коефициентът на заетост е 63,6 %, средният за страната е 63,9 %, а за СИР е 61.1 %, или областта има сходен коефициент със средния за страната и е по-добре с 2.7 процентни пункта от СИР.

Табл. 22. Заети лица и коефициент на заетост на населението в област Търговище 2007-2011 г.

години	Заети лица (хил.)		Коефициент на заетост (%)		
	на 15 г.+	15 - 64 г.	на 15 г.+	15 - 64 г.	20 - 64 г.
2011	49,3	48,9	45,4	56,6	63,6
2010	48,6	47,7	44	54,2	59,9
2009	50,9	50,1	45,6	55,8	61,4
2008	48,6	48,1	43,1	53,4	59,8
2007	47,9	47,5	42,2	51,9	58,6

Източник: ТСБ – Търговище

По възрастови групи през 2011 г. зетите лица се разпределят: 15-24 г. - информацията е конфиденциална, 25-34 г. – 8,5 %, 35-34 г. – 16,2 %, 45-54 г. – 12,6 % и 55-64 г. – 8,5 %.

По степени на образование зетите лица през 2011 г. са: с висше 9,3 %, средно (с включително и придобита професионална квалификация) 26,0 % и с основно и по-ниско образование 14,0 %.

Финансовата криза и настъпилата икономическа рецесия доведоха до нарастване на безработицата. Коефициентът на безработицата на населението в област Търговище за периода 2007-2011 г. е с по-високи стойности от средните за страната и за СИР, като през 2009 г. достига най-ниското си равнище от 13,39 %. В резултат на финансовата криза през следващите години настъпва повишаване на показателя до 16,14 % и 17,79 % съответно за 2010 г. и за 2011 г., при стойности средно за страната съответно 9,47 % и 9,67 %.

Във вътрешнообластен план проблемът с безработните лица и през 2011 г. е най-сериозен в община Антоново, където коефициентът на безработица възлиза на 35.6 %, при 29.3 % през 2010. Следва община Омуртаг с 30.0 %, а с най-нисък дял е община Търговище – 12.5%, като тя определя сравнително по-ниската за областта стойност спрямо стойностите на останалите общини.

Дългосрочно безработните лица (12 и повече месеца) от всички безработни лица през 2011 г. в областта са 4 996 души и представляват 50,9 % от общия брой безработни лица, като дългосрочно безработните лица през 2010 г. са били 4 916, или в областта на дългосрочно безработните лица има увеличение с 80 души (на годишна база увеличението е с 1,6 %).

Безработните лица на възраст до 29 г. за областта през 2011 г. са 1 315 души, което представлява 13,4 % от общия брой безработни лица на възраст до 29 г. в областта, като безработните лица на възраст до 29 г. през 2010 г. са били 1 441, или в областта на младежката безработица има намаление от 126 души.

Табл. 23. Средногодишно равнище на безработица (2007 - 2011 г.)
(в %)

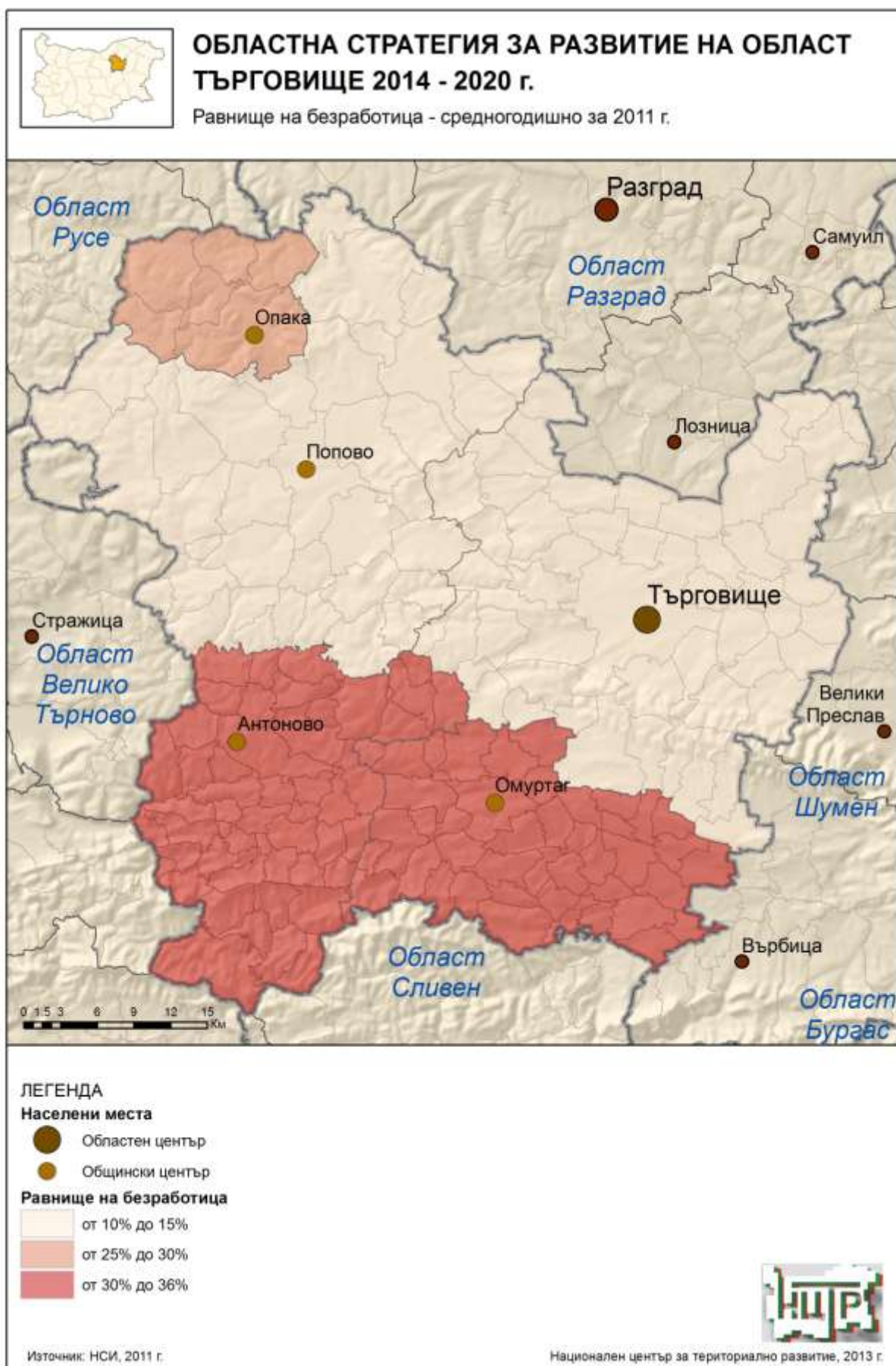
Област, общини	2007	2008	2009	2010	2011
България	7,75	6,31	7,59	9,47	9,67
СИР	9,35	7,54	8,65	10,53	10,59
Област Търговище	16,71	13,69	13,39	16,14	17,79
община Антоново	32,22	27,06	25,34	29,26	35,60
община Омуртаг	28,78	24,45	17,67	24,51	30,03
община Опака	21,37	20,03	17,67	24,70	28,41
община Попово	12,42	10,34	9,91	13,00	14,58
община Търговище	11,82	8,86	8,96	11,95	12,50

Източник: Агенция по заетостта

Изводи:

- В сравнение с останалите области от СИР, областта има най-висока стойност на коефициента на безработица през в периода 2007 – 2011 г. Най-високи стойности на безработица има и сред всички области в страната в периода 2007-2010, а само през 2011 г. е на предпоследно място след област Смолян.
- Необходимо е инвестиране в развитие и повишаване качеството на човешкия капитал. Усилията трябва да се насочат към повишаване на качеството на работната сила и осигуряване на заетост на дългосрочно безработните лица и на безработните младежи до 29 г., които са двете най-засегнати от кризата групи от населението, а също и към подобряване на съответствието между търсенето и предлагането на труд.

Карта 6. Равнище на безработица – средногодишно за 2011 г.

3.5. Доходи

Доходите на населението в област Търговище за 2011 г. са значително под средните за страната, като за едно лице средният годишен доход е 2 695 лв. или с 1 087 лв. (28.7 %) по-малко от средният доход за страната (3 782 лв.).

Доходите от работна заплата на лице от домакинството за 2011 г. съставляват най-голям относителен дял (41.3 %) от общия доход, следвани от доходите от пенсии (37.1 %) и доходите от самостоятелна заетост (5.5 %).

Табл. 24. Средно годишни доходи на лице (лв.)

години	Търговище	България	Разлика
2011	2695	3782	-1087
2010	2354	3648	-1294
2009	2373	3693	-1320
2008	2102	3502	-1400
2007	1816	3105	-1289

Източник: ТСБ – Търговище

Наблюдават се вътрешнообластни различия в доходите на населението в градовете и селата, както и между общините, в които е съсредоточена по-голяма част от предоставяните услуги и предприемачеството и общините, които са в по-малка степен развити в сектора на услугите за бизнеса.

Табл. 25. Средна годишна заплата в област Търговище (лв.)

Район, област	години				
	2007	2008	2009	2010	2011
България	4402	5479	6172	6540	6727
Североизточен район	4739	5937	6534	6890	7350
Област Търговище	4023	4909	5389	5620	5913
Област Варна	5168	6448	7159	7533	8144
Област Добрич	4254	5353	5772	6130	6394
Област Шумен	4251	5357	5803	6214	6499

Източник: НСИ

Работната заплата продължава да бъде основен източник за доходите на домакинствата с над 40 % от общия доход. Средната годишна работна заплата в областта през 2011 г. е 5 913 лв. Областта е на последно място в СИР (7 3950 лв.) и на едно от последните места в

страната (6727 лв.)⁴, като увеличението на работната заплата за 2011 г. в сравнение с 2010 г. е с 5,2 %.

Изводи: По равнище на доходи на населението България е най-изостаналата и бедна страна-членка на ЕС: доходите на нашите домакинства са с около 70% по-ниски от средните за ЕС; В рамките на страната областта е на едно от последните места по показателите общ доход на лице от домакинството и средна работна заплата.

3.6. Образование

Предучилищното образование се осъществява в детските градини, които са целодневни, полудневни и седмични и за деца със специални образователни потребности и с хронични заболявания. Възрастта на децата, обхванати в детските градини, е 3-6 години. Преди първи клас обучението в подготвителна група или в подготвителен клас е задължително.

В областта през периода 2007-2011 г. се наблюдава: намаление на децата, посещаващи детските градини със 6.2 % (от 4 201 деца през учебната 2007/2008 г. на 3 939 деца през учебната 2011/2012 г.); намаление на детските градини със 51,3 % (от 76 през учебната 2007/2008 г. на 37 детски градини през учебната 2011/2012 г.) и намаление на броя на педагогическия персонал, работещ в детските градини с 4,1 % (от 420 през учебната 2007/2008 г. на 404 през учебната 2011/2012 г.). Редуцираният брой на детските градини до голяма степен се дължи на отрицателните демографски характеристики и намаляването на децата.

Табл. 26. Детски градини в област Търговище за учебната 2011/2012 г.

Област, общини	Брой	Децa	Детски групи	Педагогически персонал	Детски учители
Търговище	37	3939	188	404	377
Антоново	3	111	6	12	12
Омуртаг	9	768	37	80	75
Опака	4	223	13	24	23
Попово	6	883	46	102	96
Търговище	15	1954	86	186	171

Източник: НСИ

⁴ През 2011 г. само в област Видин средногодишната заплата е по-малка (5 532 лв.)

Нетният коефициент на посещенията в детските градини в областта (измерен чрез дела на децата, посещаващи детски градини на възраст 3-6 години) е по-висок от средния за страната с 1,7 процентни пункта. Средният брой деца на един учител в областта е 10,4 и е по-нисък от средния за страната. Средният брой деца в една група е 20,9.

Табл. 27. Показатели за детски градини през учебната 2011/2012 г.

Области	Нетен коефициент на записване на деца в детски градини (%)	Бр. деца/ 1 учител	Бр. деца/ 1 група
България	81,5	12,3	23,7
СИР	81,6	11,9	23,3
Търговище	83,2	10,4	20,9

Източник: НСИ, изчисления НЦТР

Независимо от намаляването на детските заведения, като цяло може да се обобщи, че в областта на предучилищното образование се наблюдават положителни промени. Повишава се достъпът до услугата и ефективността на функциониране на заведенията.

По-нататъшните усилия трябва да се насочат към поддържане на съществуващите тенденции, като приоритетно се решат проблемите с достъпа в общинските центрове и в малките, периферни общини.

Броят на училищата в област Търговище намалява значително. От учебната 2007/2008 г. до учебната 2011/2012 г. са закрити 13 учебни заведения. Като цяло намалелият брой учебни заведения се отнася за общо-образователните училища. Броят на специализираните училища и професионални гимназии се запазва постоянен. Редуцираният брой на училищата до голяма степен се дължи на отрицателните демографски характеристики и намаляването на децата.

Табл. 28. Училища в област Търговище през учебната 2011/2012 г.

Област, общини	Общо	Общо-образователни	Специални училища	Професионални гимназии
Търговище	56	46	2	8
Антоново	4	4	-	-
Омуртаг	11	10	-	1
Опака	3	3	-	-
Попово	13	11	-	2
Търговище	25	18	2	5

Източник: НСИ

Броят на учениците е 13 417 за учебната 2011/2012 г., а на преподавателите 1 131. През учебните години от 2007/2008 до 2011/2012 г. броят на учениците в областта е намалял с 2 653 (от 16 070 ученика през 2007/2008 на 13 417 ученика през 2011/2012 г.) и на

преподавателите с 214. Ако тези тенденции се запазят, ще се наложи ново редуциране на училищата – закриване на учебни заведения, сливане на паралелки и т.н.

Налице е стремеж на общините за запазване на селските училища с цел да се намали пътуването на малките ученици до средищни училища в по-големи селища. Това води до поддържането на училища с функциониращи слети паралелки, което е за сметка на качеството на образованието и не благоприятства за модернизацията му.

Професионалното обучение на учениците за целия спектър на професиите от икономиката на областта, се осигурява от професионалните гимназии в градовете Търговище, Попово и Омуртаг. Гимназиите в областта за чуждоезиково обучение, с природо-математически и хуманитарни специалности предлагат добра подготовка съобразно с традициите и възможностите на съответните училища.

Независимо от тенденцията за намаляване на броя на отпадналите от училище ученици (от 422 ученика 2007/2008 г., 109 ученика 2010/2011, на 172 ученика 2011/2012 г.), проблемът остава изключително сериозен, особено като се отчитат и процесите на скрито неприсъствие на деца в училищата (трайно непосещаващи училище) от гледна точка запазване на училища и работни места на педагогическия персонал. Най-много ученици отпадат от 9 клас и в началните класове. Причините за отпадане от училище се групират в няколко основни категории – социално-икономически, образователни и етнокултурни. Най-ясно феноменът се проявява в градските ромски гета и в селата с преобладаващо ромско население.

Понастоящем в учебните заведения са спазени държавните образователни изисквания. Процесите на оптимизация на училищната мрежа поставят изисквания към създаването на защитни механизми по отношение на реструктурираните звена. Към момента, за учебната 2011/2012 г., по данни на Министерството на образованието, младежта и науката в областта има 29 средищни училища и 4 защитени училища. Те са елемент на социална защита и част от регионалната политика на ниво NUTS 4. Предоставянето на транспорт на учениците в задължителна училищна възраст и осигуряването на целодневна организация на учебния процес се оказват подходящи инструменти за създаване и гарантиране на по-добри условия за провеждане на качествен образователен процес.

От началото на 2012 г. в областта стартира проектът "Подобряване на качеството на образованието в средищните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес" по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ с продължителност 36 месеца. Целта на проекта е да подпомогне процеса на ефективно

въвеждане на целодневната организация на учебния процес за учениците от I до VIII клас.

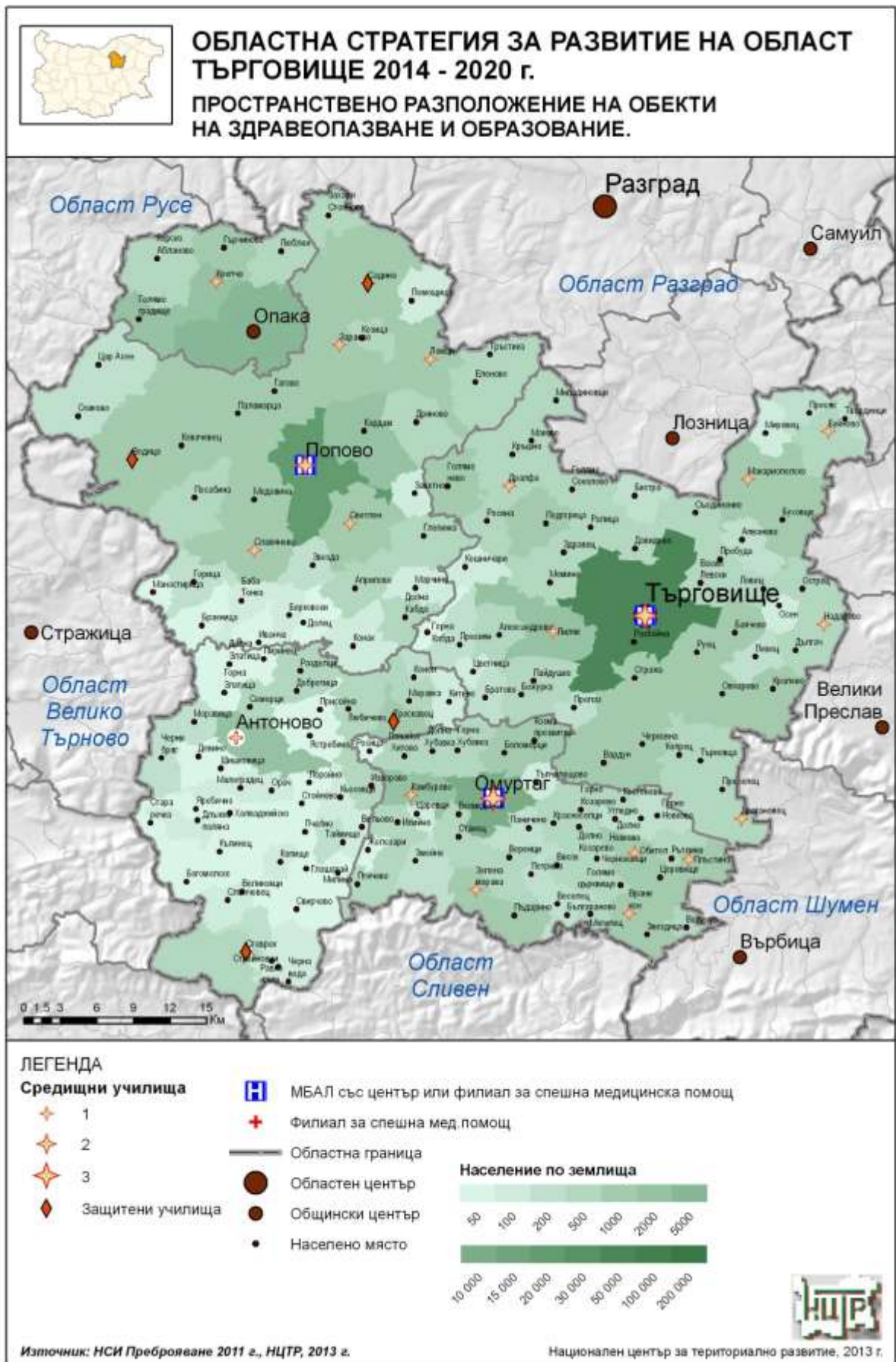
Според РИО гр. Търговище преструктурирането на училищната мрежа трябва да е в посока: финансиране на общините по европейски програми за оптимизация; поетапно въвеждане на целодневно обучение в начален и следващите етапи с цел повишаване на качеството на образователния процес; поетапно премахване практиката на обучение на ученици в слети паралелки; създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и учениците с различен етнически произход; откриване на паралелки по профили и професии съобразно тенденциите на икономическото развитие на региона; разширяване на извънкласните дейности в селските училища; отварянето на училището за реален обществен и медиен контрол; оптимизиране на мерките за квалификация и преквалификация на педагогическите кадри; изграждане на иновативна политика на всяко училище, възможност за създаване и развитие на благоприятна материално-техническа среда. Основната цел на оптимизацията на училищната мрежа в областта е да се осигури възможността на всяко дете да получи качествено образование.

Все още системата на образованието в областта не е достатъчно гъвкава и реформирана, за да отговори по-пълно на местните и регионалните нужди от професионални и технически кадри в различните сфери на икономиката. В тази насока е необходимо мрежата от специализирани професионални гимназии да бъде оптимизирана, за да се синхронизират резултатите от нейната дейност с очакванията на бизнеса. С цел повишаване на добавената стойност и конкурентоспособността на регионалното производство следва да бъде засилено развитието на приложните изследвания и иновативните технологии.

Според изследваните анкетни данни за областта, основни акценти в сферата на образованието трябва да бъдат:

- адаптиране на програмите в професионалното образование в съответствие с нуждите на областта;
- подобряване развитието на образователната инфраструктура;
- изграждане на партньорства между центрoвете за научно-изследователска и развойна дейност и висшите учебни заведения и предприятия в региона;
- обвързване на специализираните модули в учебните планове (бакалавърски и магистърски програми) с потребностите на региона/областта.

Карта 7. Пространствено разположение на обекти на здравеопазване и образование.

3.7. Здравеопазване

В област Търговище системата на **здравеопазването** е сравнително добре развита и като цяло покрива нуждите от здравна помощ на областта. На територията на областта се намират 5 болнични заведения с капацитет общо 643 легла, от тях многопрофилни болници 3 с капацитет 582 легла, специализирани болници 2 с капацитет 61 легла. По общини болничните заведения са:

- Община Търговище – 3 болнични заведения - “МБАЛ–Търговище” АД, Специализирана хирургична болница за активно лечение “СХБАЛ д-р Папуров” и Специализирана очна болница за активно лечение “СОБАЛ д-р Тасков”, обслужващи населението на всички общини от областта, както и от съседните области Разград, Шумен и Сливен;
- Община Попово - 1 болнично заведение - “МБАЛ-Попово” ЕООД, обслужваща населението на общините Попово и Опака;
- Община Омуртаг – 1 болнично заведение - “МБАЛ- Омуртаг” ЕАД, обслужваща населението на общините Омуртаг и Антоново, както и на съседните общини извън областта Котел и Върбица.

В областта липсват специализирани лечебни заведения за лечение на психични и онкологични заболявания. Дейността се осигурява от психиатричните отделения при “МБАЛ- Търговище” ЕАД и “МБАЛ- Омуртаг” ЕАД и междуобластен Комплексен онкологичен център (КОЦ) – гр. Шумен.

Тревожен факт е прогресивното намаляване числеността на лекарите в болничната помощ през последните години. Докато през 2007 г. те са били 319, то през 2011 г. те са 231, или намалението е с 27.6 %.

Други лечебни и здравни заведения⁵ са 3, разполагащи със 100 легла.

Броят на регистрираните към 31.12.2012 г. в РЗИ лечебни заведения за извънболнична помощ е 246, от които 110 практики за първична помощ и 93 за специализирана извънболнична помощ (в т.ч. лекари по дентална медицина). Специализираната извънболнична помощ е основен интегриращ елемент в системата на здравеопазването, който осигурява на населението достъпна и качествена медицинска помощ и позволява да се намалят потребностите от значително по-скъпата болнична помощ чрез активна профилактика, ранна диагностика и адекватно и ефективно лечение в амбулаторни условия. Към 31.12.2012 г. има разкрити 89 индивидуални и 3 групови практики за

---

⁵ ЦСМП, хосписи и ДМСГД

специализирана медицинска помощ. На територията на областта функционират 11 медицински центрове, 1 ДКЦ, 12 медикодиагностични лаборатории.

От лечебните заведения за извънболнична помощ в областта няма обособени дентални центрове и медико – дентални центрове, поради нежелание от обособяване на такива от практикуващите лекари по дентална медицина.

Лечебните заведения за специализирана извънболнична помощ на територията на областта са неравномерно разпределени. Единственият ДКЦ и повечето медицински центрове са разкрити в град Търговище, както и над 70 % от практиките на лекарите-специалисти. Това води до концентриране на специализираната медицинска помощ в града и принуждава пациентите от другите общини да пътуват до Търговище за извършване на специализирани изследвания и консултации.

Спешна помощ. Системата за спешна медицинска помощ в област Търговище се състои от: ЦСМП - Търговище (обслужва населението на всичките общини) с разкрити 4 филиала:

- ФСМП гр. Търговище обслужва населението на община Търговище;
- ФСМП гр. Попово обслужва населението на общините Попово и Опака;
- ФСМП гр. Омуртаг обслужва населението на община Омуртаг;
- ФСМП гр. Антоново обслужва населението на община Антоново.

Единствено към областната болница има разкрито спешно отделение.

Сериозен проблем за ЦСМП - Търговище се явява кадровото обезпечаване на дейността, най-вече по отношение на висшия медицински персонал. Освен това много често ЦСМП и Спешно отделение са единствената възможност за достъп на населението до медицинска помощ, като това се отнася и за контингента граждани, които са с нарушени здравноосигурени права, от етнически малцинства, социално-слаби.

Голям брой пациенти, в това число и здравно неосигурени лица с неспешни състояния, се обръщат към филиалите за спешна медицинска помощ в градовете Попово, Омуртаг и Антоново и към спешното отделение на "МБАЛ Търговище" АД за разрешаване на здравни проблеми, което е изключително ресурсоемко за посочените структури. Това поставя на преден план проблема за недобрата организация и контрол по отношение на неотложната медицинска помощ в системата на извънболничната помощ.

Общата осигуреност на населението в областта с легла в лечебните и здравни заведения

през 2011 г. е 621 на 100 хил. души от населението. Осигуреността с легла за болнична помощ е 536 легла на 100 хил. души от населението. Показателите за страната са 731 легла в лечебните и здравни заведения и 647 легла в заведенията за болнична помощ на 100 хил. души от населението.

През 2011 г. броят на лекарите в областта е 365, броят на медицинските специалисти по здравни грижи 710, а 64 са лекарите по дентална медицина.

В областта общият показател за осигуреност през 2011 г. на 10 000 души от населението с лекар е 30.5 броя, на лекарите по дентална медицина – 5.3 броя и на медицинските специалисти по здравни грижи – 59.2 броя. Показателите за страната за осигуреност на населението с лекари и лекари по дентална медицина към 31.12.2011 г. са съответно 38.8 и 9.1 на 10 000 души.

Населението в областта, обслужено през 2011 г. от един лекар, е 328 човека, т.е. със 70 повече от средния за страната - 258 човека. Населението, обслужено от един стоматолог, в областта е 1 873 човека, т.е. със 772 човека повече от средния за страната – 1 101.

Според експертите от Регионалната здравна инспекция проблемите на системата на здравеопазване в областта са: осигуреността с медицински специалисти на 10 000 от населението в областта е с по-ниски стойности от средните за страната, което рефлектира върху качеството на медицинските услуги; ограничените възможности за оказване на качествена първична медицинска дентална помощ, лекарствоснабдяване в малките и отдалечени населени места; лечебните заведения за специализирана и доболнична помощ са съсредоточени в областния и общинските центрове, ниската здравна култура, респективно ниският социално-икономически статус на голяма част от населението и големият процент здравнонеосигурени лица; липсата на диспансерни структури затруднява обслужването на болни с психиатрични, кожно-венерически заболявания и болни от туберкулоза; липсата на достатъчно работещи структури за долекуване и хосписи.

Важен социално-икономически фактор с влияние върху здравния статус на населението е безработицата в област Търговище, която е една от най-високите в страната. Тя води до обедняване и социално изключване на цели групи от населението. Бедността се явява като най-важната детерминанта на влошените здравни показатели.

Проблемите пред системата на здравеопазването от гледна точка на регионалното развитие, потвърдени и от анкетното проучване, се свеждат до:

- осигуряване на равни възможности за достъп до здравните услуги на хората, включително и на живеещите в малки населени места отдалечени от градските

центрове;

- повишаване на качеството на здравните услуги чрез развиване на капацитета на медицинския персонал;
- оборудването на здравните заведения с нова, по-модерна медицинска техника;
- отдалечеността на мястото на предлагане на медицинска помощ (първична, специализирана, болнична, спешна и неотложна).

3.8. Социални услуги

Провежданата политика за предоставяне на социални услуги за лица и групи в неравностойно социално положение е базирана на осъзнатата необходимост от смяна на действащия модел, водещ до социално изключване към модел, осигуряващ условия за интеграция на уязвимите лица и групи. Действията и насоките за провеждане на политиката в областта на социалната подкрепа са съобразени с *Актуализираната стратегия за развитие на социалните услуги в област Търговище 2011-2015 г.*, приета от Областния съвет за социално включване и подкрепа с решение №2/26.09.2012 г. и съгласувана с Областния съвет за развитие с решение по протокол №26/11.01. 2013 г.

На територията на област Търговище има 6 специализирани институции за деца и възрастни: Дом за деца с умствена изостаналост и Дом за медико-социални грижи за деца в община Търговище, Дом за деца, лишени от родителска грижа в гр. Попово, Дом за деца, лишени от родителска грижа в гр. Омуртаг, Дом за възрастни хора с умствена изостаналост в община Попово и Дом за стари хора в община Опака. По данни на РДСП към 30.04.2013 г. специализираните институции в област Търговище са с общ капацитет 243 места и 160 потребители. Държавната политика от 2000 г. активно насърчава процеса на деинституционализация поради лошото качество на грижата в институциите, негативното влияние върху потребителите на услугите и значителните разходи за поддържане на институционалната система. Залегналите в Областната стратегия мерки и дейности ще доведат до закриване на специализираните институции за деца, до намаляване капацитета на домовете за възрастни. За целта ще се изградят и развият качествени социални услуги от резидентен тип, услуги, предоставяни в общността и услуги в семейна среда.

Табл. 29. Специализирани институции за социални услуги към 30.05.2013г.

Специализирани институции	Брой	Капацитет (брой места)
Област Търговище, в т.ч.:	6	137
Домове за деца, лишени от родителски грижи	2	67
Домове за възрастни хора с умствени увреждания	1	50
Дом за деца с умствена изостаналост	1	16
Дом за медико-социални грижи за деца	1	50
Дом за стари хора	1	60

Източник: Актуализирана областна стратегия за развитие на социалните услуги

По данни, цитирани в Актуализираната стратегия за развитие на социалните услуги, 35 са алтернативните социални услуги в област Търговище, предоставяни в общността и в среда, близка до семейната. Това са предимно дневни центрове, приемна грижа, звено „Майка и бебе“, център на обществена подкрепа, центрове на социална рехабилитация и интеграция, защитени жилища, личен асистент и др.

Табл. 30. Социални услуги, които се предоставят в общността към 30.05.2013г.

Социални услуги, които се предоставят в общността	Брой	Капацитет (брой места)
Област Търговище, в т.ч.:	35	
Център за спешен прием	1	4
Защитени жилища	4	36
Приемна грижа	5	-
Центрове за обществена подкрепа	1	66
Център за превенция и консултиране на жертви на домашно насилие	1	50
Дневни центрове за деца със здравословни проблеми към ДМСГД	1	10
Дневни центрове за възрастни с увреждания	2	54
Центрове за социална рехабилитация и интеграция за възрастни	1	55
Дневни центрове за стари хора	2	60
Центрове за социална рехабилитация и интеграция за деца с увреждания	1	25
Дневен център на стари хора	1	24

Социално предприятие	2	21
Здравни медиатори	1	-
Звено "Майка и бебе"	1	8
Други (лични асистенти, социални медиатори, домашен социален патронаж, обществени трапезарии и др.)	11	-

Източник: Актуализирана областна стратегия за развитие на социалните услуги

В периферните територии на областта видовете и качеството на социалните услуги са ограничени.

Същевременно в областта няма функциониращи кризисни центрове, липсват центрове за временно настаняване на лица, останали без дом, както и наблюдавани и защитени жилища за лица с умствена изостаналост.

На дневен ред стои: обособяване на центрове за социална рехабилитация и интеграция за деца; преходни жилища за деца; наблюдавани жилища. Нужно е обособяване на кризисни центрове за деца и възрастни и изграждане на приюти за бездомни хора.

Основните проблеми на социалните услуги са:

- Продължават да съществуват регионални диспропорции в картата на наличните социални услуги. Те са съсредоточени предимно в областния център;
- Недостатъчно е предлагането на социални услуги за деца в сравнение с услугите за възрастни. Независимо от липсата на достатъчно социални услуги за деца и през 2012 г. това съотношение се запазва;
- Ограничен е достъпът на големи уязвими групи до предоставяните социални услуги, особено от малките населени места и населените места в отдалечени райони;
- Липсват почасови услуги, както за деца, така и за лица и техните семейства, отговарящи на изведените потребности на областно ниво;
- Като основен доставчик на социални услуги продължава да се очертават общините, с изключение на областния център, където има много добри практики за възлагане на управлението на социалните услуги на НПО;
- Няма практика за системно проучване и оценка на потребностите на уязвимите групи на областно и общинско ниво;
- Слабо е развит интегрираният подход в планирането и предоставянето на социалните услуги: междусекторното взаимодействие на социални, здравни и образователни услуги, жилищна политика.

В дългосрочен план в област Търговище трябва да се развие иновативна и качествена

система от социални услуги, насочена към подпомагане на качеството на живот, към пълноценна реализация и грижа за хората от рисковите групи, както и за тяхното социално включване.

Според изследваните анкетни данни за областта, основни акценти в сферата на социалните услуги трябва да бъдат:

- осигуряването на равни възможности за достъп до този вид услуги (включително и на живеещите в малки, отдалечени от градските центрове населени места);
- изграждането на публично-частни партньорства за предоставянето им; подобряване на материално-техническата им база;
- изграждане и поддържане на социални заведения;
- повишаване на качеството на социалните услуги.

Социалното включване е процес на приобщаване в групата на всички уязвими социални общности, деца и лица, които имат нужда от подкрепа. Политиката за социално включване се изразява в две насоки:

- социална подкрепа на лицата в риск и на определена категория лица с висока степен на бедност;
- превенция на рискови фактори за социално изключване и изолация, водещи до трайно маргинализирани социално уязвими групи.

3.9. Култура

Читалищата са "капилярите" на мрежата от културни институции. В края на 2012 г. на територията на областта функционират 115 читалища и два клона в община Омуртаг, разпределени в 5 общини. Всички те са действащи и получават държавна субсидия. Читалища разполагат със собствени библиотеки, като фондовете се попълват предимно от субсидиите и чрез проекти за допълващи целеви субсидии. Увеличава се броят на читалищата, имащи достъп до Интернет (46.1 %). Наблюдава се трайна тенденция за оборудване на читалищата с компютърна и друга офис техника (70.0 %). Нараства броят на художествените колективи към читалищата, като най-многобройни са детските състави за песни и танци и групите за автентичен фолклор. Създадени са информационни центрове в различни читалища от областта по програмата Глобални библиотеки. В областта функционира и Областен експертен културно-информационен център. Проблеми пред читалища са: сградният фонд се нуждае от основен ремонт; остаряло е сценичното оборудване; липсва добро осветление и озвучаване на читалищните зали; недостатъчни са средствата за поддържане на материалната база и за дейността на читалищата.

Табл. 31. Читалища в област Търговище през 2012 г.

Област, общини	Брой читалища	Интернет в читалищата	Брой читалища с офис техника
Търговище	115	53	80
Антоново	11	6	5
Опака	6	2	3
Омуртаг	27	6	17
Попово	32	18	20
Търговище	39	21	35

Източник: Клуб на НСО – Търговище

На територията на областта с принос в културния живот е Регионална библиотека⁶ “Петър Стъпов” със 223 хил. библиотечни единици, която изпълнява функциите на съвременен граждански и информационен център със собствена компютърна мрежа. В областния център функционират два театъра - драматичен (с две зрителни зали за 500 и 90 места) и куклен театър (със 150 места). В областта има 1 общинска художествена галерия “Никола Маринов”⁷ в гр. Търговище, в която се съхранява най-голямата акварелна изложба в страната на български и чужди автори. Художествената галерия развива активна културна дейност, ежегодно провежда изложби “Акварел” на творци от цялата страна и Международен пленер за акварел.

В областта се издават 5 регионални вестника с годишен тираж от над 390 хил. броя.

На територията на областта има 4 музея, притежаващи 60 311 експонати, от които с първостепенно значение е Регионалният исторически музей, разположен в началото на възрожденския квартал “Вароша”, в близост до центъра на гр. Търговище. Състои се от пет реставрирани и адаптирани старинни сгради от XIX и XX век. В три от тях са настанени постоянни експозиции – обща историческа (в сградата на училището “Свети Седмочисленици”), археологическа (в сградата на училище “Хаджи Руси”) и етнографска (в Хаджи Ангеловата къща). Богатият фонд на музея съхранява 30 000 веществени и документални паметници от неолита до наше време. Културни институции с традиции са и общинските исторически музеи в Попово и Омуртаг. Има и две интересни етнографски сбирки в община Попово: Беломорска етнографска сбирка – с. Светлен и Капанска етнографска сбирка – с. Садина.

---

⁶ НСИ наблюдава библиотеките с библиотечен фонд над 200 хил. броя.

⁷ Със статут на общински музей

В областта се провеждат важни **културни събития** с международно и национално значение. В град Търговище: Празници на женските и девическите хорове, Дни на големия театър в малкия град, Международен фестивал на професионални спектакли за деца. Общински духов оркестър Търговище е домакин на фестивал с международно участие. В град Попово се провежда веднъж на две години Балкански кинофестивал за операторско майсторство.

3.10. Културно - историческо наследство

Тракийското, римското, византийското, възрожденското и съвременното присъствие са напластявали култура и ценности. Високата културно-историческа и познавателна стойност на уникални паметници от античната и средновековна българска епоха превръщат архитектурно-археологическите недвижими културни ценности на областта в поле за изследвания, база за туристически продукти, "културен гръбнак" на настоящите поколения и "мост" за прехвърляне на ценности към бъдещите поколения. По данни на НИНКН декларираните и обявени недвижимите културни ценности в областта наброяват 242 (3 са с национално значение).

По- значими разкрити недвижими културни ценности и факти са:

- *Над 30 сгради в стария квартал "Вароша" на Търговище, архитектурни забележителности, сред които училището Св. Седмочисленици (1863 г.) – възрожденско просветно средище;*
- *Останки от ранновизантийска и средновековна крепост "Крумово кале" (Мисионис) на 7 км от Търговище в м. Парка;*
- *Петкорабна базилика и тракийско светилище на бог Аполон на 2.5 км от с. Драгановец, общ. Търговище;*
- *Първоабсидна църква от XIII – XIV век с керамопластична украса, характерна за царските и епископски църкви, с. Черковна, общ. Търговище;*
- *Исторически паметник "Къз Ана теке" в източния край на с. Момино, общ. Търговище. Мястото е почитано от изповядващите исляма;*
- *Защитена местност "Римски мост" над Стара река край с.Стеврек, общ.Антоново;*
- *Крепост "Ковачевско кале", край с. Ковачевец, общ. Попово, на 6 км. западно от гр. Попово. След продължителните археологически проучвания и консервирането на разкритите обекти могат да се видят западната порта на крепостта и двете ѝ принадлежащи кули и част от северната крепостна стена с две изцяло разкрити и консервирани кули.*

С голям потенциал, но недостатъчно проучени, са скалните манастири при с. Крепча, общ. Опака.

Храмове: Църквата "Успение Пресветия Богородици" в Търговище, с уникална архитектура, е една от най-хубавите възрожденски църковни сгради по българските земи; Храм "Свети Иван Рилски" в Търговище; Църквата "Свети Димитър" в гр. Омуртаг; Църквата "Св. Архангел Михаил", гр. Попово; Джамииите "Сат Дзамиси" в Търговище и "Синджирлейени" в Омуртаг.

Обобщени, проблемите пред опазването, експонирането и валоризирането на недвижимите културни ценности в област Търговище са:

- Хронични финансови дефицити;
- Недостатъчно квалифицирани кадри за проучване, консервация, експониране и опазване;
- Слаба експонируемост с изключение на квартал "Вароша";
- Остаряла нормативна уредба по отношение на новите социално-икономически отношения и различия и необходимост от съвместяване с нормативната база на Европейския съюз;
- Недостатъчни приходи от социализацията на КИН (основен източник за поддържането).

Концепция за опазване на КИН

Културно-историческото наследство е "инфраструктурата на приемствеността". Ресурсите на държавата и областта са несъизмеримо по-малки от потребностите на многократно декларираното желание за "опазване и съхранение". Желанието за допир на съвременниците до тези ценности и съхраняването им за идни поколения, би могло да се осъществи само чрез тяхното атрактивно експониране и валоризация. Атропогенните ресурси на областта имат потенциал и подходящо експонирани, те могат да допринесат за осезаемо развитие на културно-познавателния туризъм в областта.

Насоките за съхранение на КИН са:

- Постигане на координация в действията на местните органи по ТСУ и местния бизнес при усвояване на историческа среда за съвременни функции;
- Ограничаване на урбанизацията в исторически запазени среди;
- Опазване на териториите с характерна застрройка - включване на всички запазени

- среди с висока културно-историческа, познавателна и атрактивна стойност;
- Изготвяне на проекти за консервация, реставрация и съхранение на паметниците на КИН;
  - Изработване на специализирана областна стратегия за опазване, проучване, консервация и социализация на КИН като ресурс за повишаване качеството на живот, за образованието, за съхраняването на културната идентичност и развитието на специализирани форми на туризъм;
  - Активна реклама и маркетинг на КИН.

Културното и природното наследство са сред стратегическите фактори за устойчиво развитие. Тяхното социализиране предстои и може да изиграе решаваща роля за превръщането им от обект на опазване в инструмент за развитие. Реконструкцията, реставрацията и консервацията на движими и недвижими паметници на културно - историческото наследство е предпоставка за развитие на културния туризъм.

4. Инфраструктурно развитие

4.1. Транспортна инфраструктура

Пътна мрежа. Област Търговище се обслужва от основната пътна артерия в Северна България:

- първокласния път **I-4**, с европейска категоризация **E772**, по направлението **София - Севлиево - В. Търново – Търговище – Шумен – Варна**. Влошеното състояние на някои участъци от пътя затруднява достъпа до столицата и регионалния център Варна, въпреки че в участъка Шумен – Варна функционира АМ "Хемус".

Вътрешно регионалните връзки се обслужват от няколко второкласни пътища:

- **път II-49 Тутракан-Разград-Търговище** – връзка на областта с Дунавските пристанища Тутракан и Русе;
- **път II-48 Омуртаг-Котел-Градец (Сливен)** – връзка с пътната мрежа в Южна България, обслужва южната територия на областта;
- **път II-51 Бяла (Русе/В.Търново) – Попово – Лозница - E70 (Русе-Варна)** – вторият по важност път за областта, свързващ първокласните пътища I-5 Русе-В.Търново-Ст.Загора и I-2 Русе-Шумен-Варна, обслужва северната част на областта и главно община Попово;
- **път II-74 Преслав – Търговище – Дралфа** – връзка с първокласния път I-7 към Южна България, както и от множество третокласни пътища с обща дължина 340 км.

Табл. 32. Дължина и относителен дял на пътната мрежа – 31.12.2011 г.

Район, области	Общо	Автомагистрали	Първокласни	Второкласни	Третокласни	Автомагистрали	Първокласни	Второкласни	Третокласни
	километри					относителен дял от общата дължина - %			
България	19 512	458	2 970	4 030	12 054	2,34	15,22	20,65	61,79
СИР	2 668	84	483	467	1 634	3,15	18,1	17,5	61,25
Варна	712	58	135	42	477	8,15	18,96	5,9	66,99
Добрич	827	-	83	242	502	-	10,04	29,26	60,7
Търговище	523	-	77	106	340	-	14,72	20,27	65,01
Шумен	606	26	188	77	315	4,29	31,02	12,71	51,98

Източник: НСИ, изчисления на НЦТР

Без да е на последно място в СИР, област Търговище има ниска изграденост на пътищата от висок клас – автомагистрали няма. 14,72 % е относителният дял на пътищата с национално значение (АМ и първи клас), който е по-нисък от средния за СИР (18,10 %) и този за страната (15,22%). По-висок е относителният дял на третокласните пътища (65 %) спрямо този за СИР (61,25 %) и страната (61,8 %). Това са преобладаващо обслужващите областта пътища, но голяма част от тях са прекатегоризирани четвъртокласни, чието състояние най-често е лошо.

Табл. 33. Гъстота на пътната мрежа към 31.12.2011 г.

Териториална единица	Гъстота на АМ и пътищата I клас	Гъстота на пътищата II и III клас	Обща гъстота на РПМ	Гъстота на общинската пътна мрежа	Обща гъстота на пътната мрежа
	км/кв. км				
България	0,033	0,145	0,178	0,161	0,339
СИР	0,039	0,144	0,183	0,177	0,360
Варна	0,051	0,136	0,186	0,165	0,351
Добрич	0,018	0,158	0,175	0,147	0,322
Шумен	0,063	0,116	0,179	0,161	0,340
Търговище	0,028	0,164	0,193	0,236	0,429

Източник: НСИ, изчисления на НЦТР

Въпреки че гъстотата на републиканската пътна мрежа в област Търговище (0,193 км/км²) е най-висока в СИР (0,183 км/км²) и по-висока от средната за страната (0,178 км/км²), достъпът на населението до центровете, концентрацията на работни места и услуги от по-висок клас е по-затруднен, в сравнение с други области от СИР, което се дължи именно на факта, че категорията на преобладаващата част от обслужващите пътища е

по-ниска, а състоянието - влошено. За 50 % от населението на областта са необходими повече от 90 мин. за достъп до регионалния център Варна, а за 30 % - повече от два часа. Достъпността до областния център също е затруднена. По-малко от половината (45%) от населението има достъп в рамките на 30 минути и това е най-ниският показател за областите в СИР, където средната стойност е 55%.

Предвид структурата на пътната мрежа, състоянието на пътната мрежа има определящо значение за достъпността до областния център и цялостното развитие на областта. По данни на ОПУ "Търговище", състоянието на пътищата от РПМ в областта към 31.12.2012 г. е следното:

Табл. 34. Състояние на пътната мрежа

Категория на пътя	Добро състояние	Средно състояние	Лошо състояние
	%		
I клас	75,3	21,2	3,6
II клас	61,8	36,7	1,5
III клас	50,4	14,6	35
Общо пътна мрежа	56,5	20,2	23,3

Източник: ОПУ Търговище

Въпреки че оценката за състоянието на РПМ може да се обобщи по-скоро като добро (над три четвърти от пътната мрежа е в добро или средно състояние при повече от половината – в добро), тревожен е фактът че 35% от преобладаващо обслужващата пътна мрежа в областта (третокласната) е в лошо състояние.

Гъстотата на общинската пътна мрежа в областта (236 км /1000 км²), е почти един път и половина по-голяма от средната за страната (161 км/1000 км²). Добрата пространствена организация създава добри условия за комуникация между отделните населени места, особено в периферните райони, където се разчита главно на нея. Но поради пресечения релеф, пътищата изобилстват с хоризонтални и вертикални криви, а поддържането им, особено в зимни условия е затруднено от ограничените финансови възможности на общините.

Карта 8. Пътна и жп инфраструктура

4.2. Железопътна инфраструктура

През територията на област Търговище преминава една от основните жп линии в страната- **II главна жп линия София-Мездра-Г.Оряховица-Шумен-Каспичан-Варна**, свързваща София и Варна и обслужваща Северна България. Линията е двойна, електрифицирана и е категоризирана в Европейската жп мрежа за комбинирани превози и мрежата от международни магистрални линии.

Табл. 35. Железопътна мрежа към 31.12.2011 г.

Райони/ области	Дължина на ж.п. мрежата (км)	Удвоени ж.п. линии		Електриф. ж.п. линии		Гъстота на ж.п. мрежата км/1000 кв. км
		км	%	км	%	
България	4 072	977	24	2 863	70,3	36,7
СИР	478	237	49,6	375	78,5	32,7
Шумен	156	60	38,5	156	100	46,2
Варна	193	108	55,9	150	77,7	50,5
Добрич	60	-	-	-	-	12,7
Търговище	69	69	100	69	100	25,4

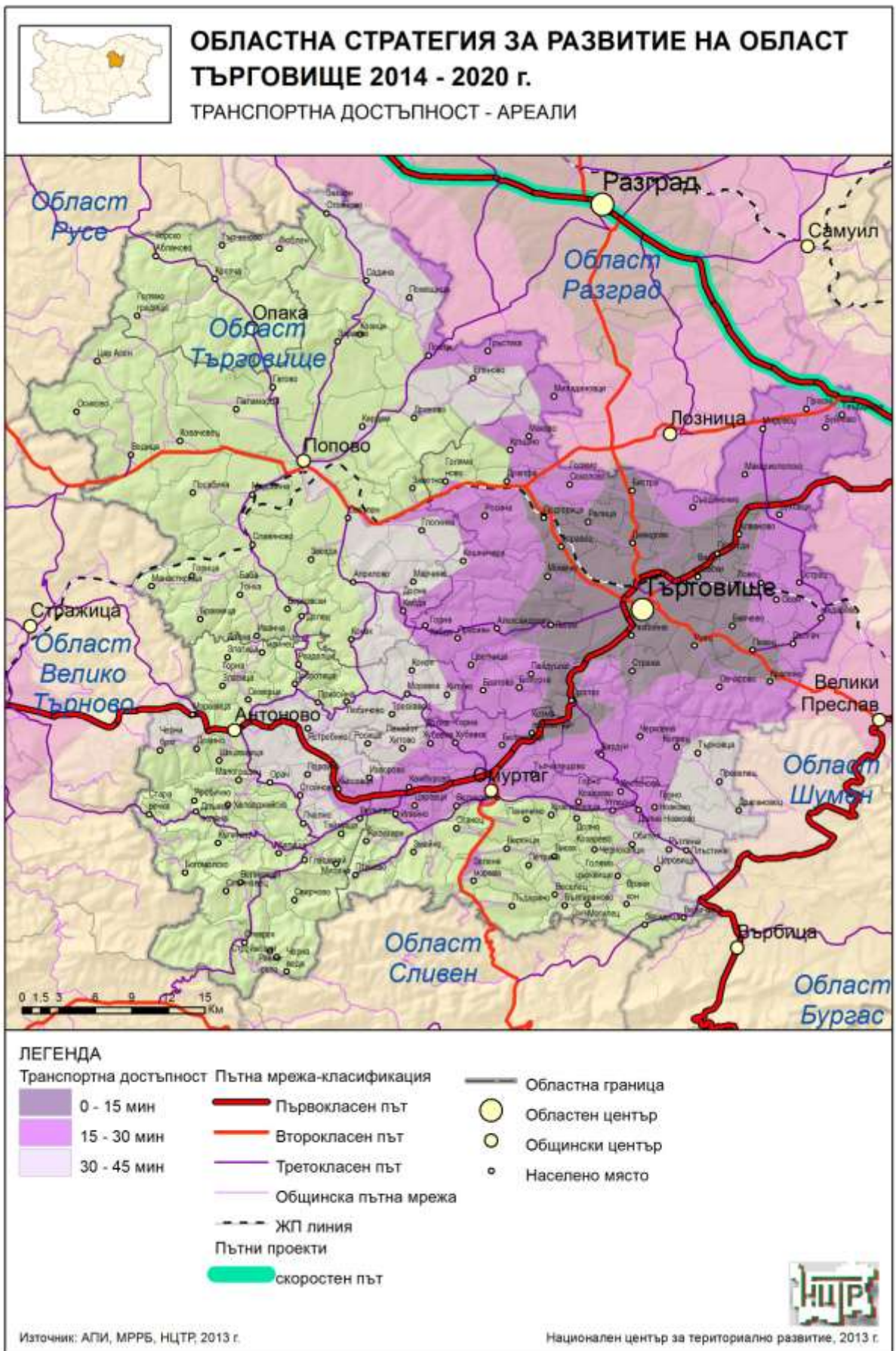
Източник: НСИ, изчисления на НЦТР

Гъстотата на жп мрежата в областта е по-ниска от средната за СИР, но изградената жп инфраструктура е с добри качествени параметри – 100% удвоена и електрифицирана. Обслужващите гари и/или спирки са разположени в община Търговище (2 гари и 5 спирки) и още толкова в община Попово. Обслужените населени места, които се намират непосредствено до жп мрежата в областта са 17. Пътникопотокът и товаропотокът са сравнително постоянни през последните години, като железопътният транспорт работи с 30-35 % от капацитетните си възможности и може да поеме много по-голям обем работа.

Според изследваните анкетни данни за областта, основни акценти в сферата на транспортната инфраструктура трябва да бъдат:

- реконструкция и рехабилитация на пътищата от II и III клас;
- поддържане на общинската пътна мрежа;
- изграждане на скоростни пътища и реконструкция на пътища от I клас;
- изграждане на автомагистрала.

Карта 9. Транспортна достъпност - ареали

4.3. Въздушен транспорт

Летище «Търговище» е регионално летище, пуснато в експлоатация през 1969 г. и може да обслужва пътнически и товарни самолети от малък и среден клас. Разположено е на 16 км североизточно от град Търговище (в непосредствена близост до с. Буховци), на 25 км от гр. Шумен и на 30 км от гр. Разград. Уникалното му разположение дава възможност да обслужва обширен район, обхващащ трите сегашни области.

Пистата е дълга 2600 метра, като на стоянката едновременно могат да бъдат приети 4 - 6 самолета. До 1989-та година от летище Търговище са осъществявани редовни полети за София със самолети Ан-24, Ил-18, Ту-134, Ту-154 и Як-40, но поради липса на икономическа обосновааност е закрито за полети в края на 1999 г. със заповед на министъра на транспорта.

4.4. Водоснабдяване и канализация

Водоснабдяване

Територията на област Търговище е бедна на водни ресурси – повече от 95 % от изградените над 300 броя водоизточници, са с дебит под 5 л/сек. и са зависими от валежите, като през по-бедни на валежи години някои от тях пресъхват.

Основен водоизточник за областта е яз. «Тича», осигуряващ нормално водоподаване на град Търговище през всички сезони на годината. Язовирът е разположен на територията на община Велики Преслав, област Шумен и водоснабдява и други населени места.

Водоизточникът (каптаж) за водоснабдяване на гр. Омуртаг е разположен на територията на община Котел, област Сливен - с. Кипилово. Загубите на вода по трасето от водоизточника до града и във вътрешната мрежа са значителни, поради което градът е на режимно водоподаване. Водоизточниците, от които се водоснабдява град Антоново и по-голяма част от населените места в общината са с малък дебит, което ограничава нормалното водоснабдяване. Необходимо е да се извърши подмяна на водопроводната мрежа, а така също да се включат допълнителни водоизточници, което ще спомогне за осигуряването на нужните водни количества, както за града, така и за останалите населени места в общината. Изградено е допълнително водоснабдяване от яз. "Ястребино".

Почти всички каптажи и дренажи са плиткоподпочвени и дебитите им бързо се влияят от атмосферните условия. Отделни водоизточници съдържат в определени количества над допустимите по стандарт нитрати в зависимост от торенето, което се извършва в селското стопанство. Единствената пречиствателна станция (Микрофилтрационна озонаторна

станция) е разположена в гр. Търговище и подава вода само за областния град. В тази станция постъпва водата от яз. "Тича", където се филтрира и озонира, като общият капацитет на съоръженията за пречистване и озониране е 400 л/сек. ПСПВ обхваща само 64 % от населението на община Търговище.

Общините Попово и Опака се водоснабдяват от водоснабдителна система "Дунав" и система "Малки Лом", като съществуват редица проблеми. С реализацията на инвестиционния проект за водния сектор на град Попово се очаква подобряване на водоснабдяването.

За водоснабдяването на всички населени места от областта са изградени общо 746 км външни водопроводи и 1375 км вътрешна водопроводна мрежа. Изградена преди повече от 30 години, голяма част от водопроводната мрежа е с изтекъл срок на годност. Заплаха за външното хранване са магистралните водопроводи от азбестоциментови тръби, поради подвижните им връзки, и стоманените водопроводи, атакувани от вътрешна и външна химическа корозия. Физическата амортизация е причина за много аварии и изключително големите загуби на вода – областта е с най-висок отн. дял на загубите в СИР.

Табл. 36. Водоснабдяване на населението и загуби на вода

Статистически райони/области	Отн. дял на населението с обществено водоснабдяване		Отн. дял на населението с режим на водоснабдяване		Отн. дял на загубите при транспорта на водата	
	%					
	2007	2011	2007	2011	2007	2010*
България	99,0	99,2	6,3	3,0	62,2	57,6
СИР	99,9	99,9	7,9	1,1	56,1	60,0
Варна	100,0	100,0	1,8	0,0	35,0	41,4
Добрич	99,8	99,9	0,0	0,0	74,3	76,9
Търговище	99,6	99,9	33,0	8,9	78,0	84,4
Шумен	99,8	99,8	13,3	0,0	79,6	81,2

Източник: Последни данни на НСИ

Така изградената водоснабдителна инфраструктура осигурява водоснабдяване за 99,9 % от населението на областта, което през 2011 г. е равно на средната стойност в СИР, докато през 2007 г. областта е била с най-ниска степен на водоснабденост в района. В сравнителен план в най-неблагоприятно положение е община Антоново, където има неводоснабдени населени места и голяма част от населението е с режим на водоползване. Най-тежък е режимът за община Омуртаг, където около 80 % от населението не получава непрекъснато водоснабдяване.

Канализация и пречистване на отпадъчните води

Канализационни мрежи за отвеждане на отпадъчните води има изградени само в градовете Търговище, Попово, Омуртаг и Антоново и частично в няколко села. Общата дължина на канализационната мрежа в областта е 156 км. Степента на изграденост на уличната канализационна мрежа в градовете е около 70 %. В областния град Търговище канализацията обхваща около две трети от населението, за Попово и Омуртаг процентът се движи около 40 и за Антоново - една четвърт.

Табл. 37. Дял на населението, обслужено с канализация и СПСОВ (в %)

Териториална единица	Отн. дял на населението, обхванато с общ. канализация		Отн. дял на населението, обслужено с ПСОВ		Брой СПСОВ		Брой свързани селища към СПСОВ	
	%				2007 г.	2010* г.	2007 г.	2010* г.
	2007 г.	2011 г.	2007 г.	2011 г.				
България	69,7	74	42,3	55,7	62	79	79	102
СИР	71,1	73,4	61,2	69,4	18	19	27	29
Варна	84	85,1	84	85,1	11	11	18	19
Добрич	66,9	69,4	66,9	69,4	6	6	8	8
Търговище	51,3	55,6	0	44,1	0	1	0	1
Шумен	59	59,7	44,1	44,8	1	1	1	1

Източник: Последни данни на НСИ

Изградената канализационна мрежа определено е недостатъчна. Въпреки че относителният дял на обхванатото с канализация население нараства, област Търговище има най-нисък показател в СИР и през 2007 г. и през 2011 г. Големият напредък на областта през изминалия период е изграждането на ПСОВ "Търговище" и ПСОВ "Попово", които обслужват 44.1% от населението.

От края на 2011 г. в град Търговище е пусната в експлоатация Пречиствателна станция за отпадъчни води – ПСОВ "Търговище" за пречистване на отпадъчните води от града. ПСОВ е с механично и биологично стъпало, като всички пречиствателни процеси са автоматични и се контролират чрез система за диспечерски контрол и събиране на данни (SCADA).

За действащата от 2010 г. ПСОВ "Попово" се предвижда изграждане на реагентно стопанство за осигуряване отстраняването на фосфор от отпадъчната вода в рамките на "Инвестиционен проект във водния сектор на град Попово" 2011-2014 г. по ОП "Околна среда".

Отпадъчните води от останалите населени места се заустват в съответните приемници (близките реки и дерета) за отделните селища без пречистване, тъй като няма изградени пречиствателни станции.

В сферата на ВИК приоритетно трябва да се инвестира в:

- подмяна на водопроводната мрежа, с цел намаляване на загубите;
- изграждане и реконструкция на канализационната мрежа;
- изграждане на селищни пречиствателни станции за отпадни води;
- изграждане на пречиствателни станции за питейни води.

4.5. Телекомуникации

Наложилата се през последните години тенденция на намаление на фиксираната телефонна плътност и увеличение на мобилната продължава, като стойността на показателя „фиксирана телефонна плътност по домакинства“ бележи постоянно намаление. През 2002 г. общият брой на телефонни постове в област Търговище е бил 41 хиляди, а 10 години по-късно този брой е повече от наполовина по-малък – 17 770, при 100% цифровизация.

При показателя „мобилна телефонна плътност“ се наблюдава непрекъсната тенденция на увеличение, като България вече изпреварва голяма част от държавите-членки на ЕС, но темпът на нарастване на мобилната плътност се забавя. В област Търговище мобилното покритие обхваща 99,44% от населението.

Информационно общество

Освен традиционната телефония, всички общини в област Търговище имат осигурен достъп до ИНТЕРНЕТ, но качеството и скоростта не отговарят на съвременните изисквания. Изостава предлагането за крайните потребители на широколентовия достъп до глобалната мрежа. В градовете Търговище, Попово и Омуртаг е изградена бизнес мрежа за предоставяне на високоскоростни линии за достъп.

По данни на Евростат за относителния дял на домакинствата, използващи интернет в страните от ЕС-27, през периода 2007-2012 г. се наблюдава тенденция на постоянно нарастване.

България също следва общата европейска тенденция на нарастване, но страната е на последно място в ЕС. Въпреки значителното нарастване, през 2012 г. България е с показател 51 %, при средна стойност за ЕС – 55 % през 2007 г. (когато България е била с показател едва 19 %).

Резултатите от проведеното изследване на НСИ за използването на информационно-комуникационните технологии (ИКТ) от домакинствата и лицата за 2011 г. отбелязват значителен растеж от 11.9% спрямо предходната година в относителния дял на българските домакинства, които имат достъп до интернет в домовете си. През 2012 г. отн. дял на домакинствата с достъп до интернет нараства до 50,9 % средно за страната и 47,9% средно за СИР.

Табл. 38. Дял на домакинствата с достъп до интернет за периода 2007-2012 г. (%)

Район, област	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
България	19,0	25,3	29,6	33,1	45,0	50,9
СИР	17,7	24,9	26,8	25,8	36,3	47,9
Варна	26,4	24,3	28,4	28,1	40,1	51,3
Добрич	9,1	25,1	20,0	24,1	36,2	49,7
Търговище	6,5	22,2	21,0	20,2	24,3	35,3
Шумен	15,8	27,4	34,7	25,2	33,7	44,7

Източник: НСИ

През периода 2007-2012 г. област Търговище бележи траен напредък в достъпа до интернет, като отн. дял на домакинствата нараства от 6,5% до 35,3%, но областта продължава да е на последно място в СИР. В национален план, освен масовото използване на интернет, впечатление прави и фактът, че интернет връзката е качествена. При показателя за широколентов достъп е регистрирано увеличение от 11,0 процентни пункта спрямо предходната година, и за 2012 г. достига 50,8%, т.е. **почти всички домакинства, имащи достъп до интернет, са с осигурена бърза и надеждна широколентова връзка**. Запазва се и тенденцията на растеж в регулярното използване на интернет от хората на възраст между 16 и 74 навършени години. През м.г. в областта делът на използващите редовно интернет е 41.5%, като спрямо предходната 2011 г. има ръст от 8.8 процентни пункта.

Достъпът до Интернет е осигурен в градските центрове. Проблеми съществуват основно в селата, където все още степента на оборудване на фирмите и домакинствата с компютри е твърде ниска и е необходимо изграждането на публични места за достъп до мрежата (телецентрове). Това води до задълбочаване на териториалните различия в използването на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) и се отразява на регионалния икономически растеж и конкурентоспособност. В този контекст насочването на ресурси за развитието на електронните комуникации добива изключителна важност за преодоляване на регионалните различия в достъпа до електронни услуги и развитието на информационното общество в област Търговище.

Необходимо е да се разшири достъпът и използването на мрежите и услугите на ИКТ, предвид нарастващата роля на информацията, особено в по-малките градове и селата, където обществените места за достъп до информация са единствената възможност за много потребители. Изграждането на обществени информационни системи и гарантираното предлагане на Интернет услуги за целия обществен сектор, включително и на улеснен достъп за хората с увреждания, е задължителна стъпка към информационното общество.

4.6. Енергийна инфраструктура

Електроснабдяване

На територията на област Търговище няма изградени ТЕЦ или ВЕЦ. Източник на електроенергия е общата електроенергийна система на страната, посредством районните трансформаторни подстанции 110/20 kV, разположени в местата, съсредоточаващи основните товари.

Община Търговище получава захранване на 110 kV от изградените в град Търговище подстанции (п/ст) - п/ст Търговище1 и п/ст Търговище2, п/ст Хан Крум е заводска. Общините Попово и Омуртаг също получават захранване на 110 kV посредством едноименните подстанции - п/ст "Попово" и п/ст "Омуртаг". Общините Антоново и Опака получават захранване на средно напрежение от най-близките до тях п/ст 110/20 kV.

Табл. 39. Електроенергийна инфраструктура в общините от област Търговище

община	Подстанция 110/20кV (наименование)	Мрежа СН (км)	ТП (брой)	ТП (кVA)
Търговище	"Търговище 1"	978,6	278	103914
	"Търговище 2"			
Омуртаг	"Омуртаг"	290,2	115	24096
Антоново	-	211,8	87	17633
Опака	-	85,5	46	9500
Попово	"Попово"	482	210	97200

Източник: Енерго Про

Всички населени места от областта са електрифицирани, като селата се електроснабдяват от въздушни изводи 20 kV. Общата дължина на разпределителната мрежа средно напрежение (СН) за областта е 2048 км. Изградените трансформаторни постове за битови, стопански и обществени консуматори са общо 736 броя, с инсталирана мощност 252,3 мVA.

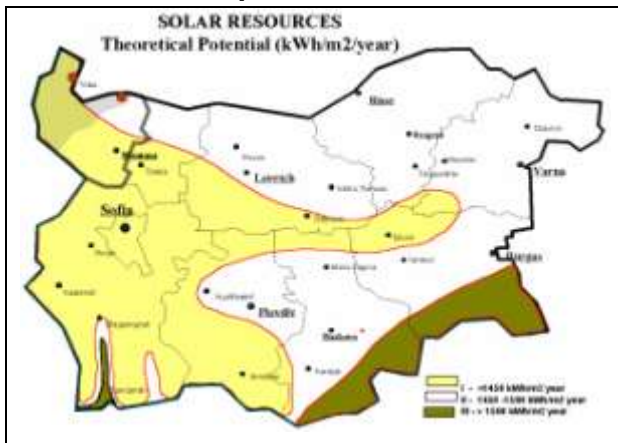
Като цяло електроразпределителната система е реконструирана и поддържана на добро равнище с повишени механични и електрически параметри, резултат на което са значително спадналият брой аварии и смущения. Строителството на нови трафопостове решава потребностите от нарасналите товари. Близко 80 % от мрежите ниско напрежение са основно ремонтирани.

Възобновяеми енергийни източници и енергийна ефективност

За изпълнението на националната цел за постигане на 16% дял на **ВЕИ** в общото крайно потребление на енергия, Енергийната стратегия 2020 на България предвижда политика за увеличаване на производството на електрическа енергия от ВЕИ. За производството на алтернативна електрическа енергия в страната се използват главно водна, вятърна и слънчева енергия.

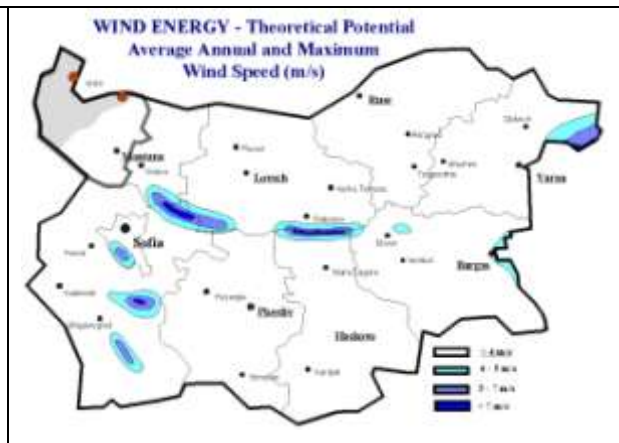
Бедните водни ресурси не са предпоставка за изграждане на водноелектрически централи - в област Търговище няма изградени ВЕЦ.

Фиг. 4. Райониране на страната по възможност за използване на слънчевата енергия

Източник: АУЕР

Фиг. 5. Райониране на страната по възможност за използване на вятърната енергия

В област Търговище възможностите за усвояване на слънчевата енергия са по-благоприятни, в сравнение с вятърната. Две вятърни електроцентрали са изградени през 2006 г. - ВтЕЦ "Калето" (0.75 mW) в Омуртаг и още една - ВтЕЦ "Коджакуз" (0.5 mW) в Търговище. След период на затихване, следва изграждане само на ВЕИ на слънчева енергия, главно през 2012 г., така че в края на 2012 г. в област Търговище са изградени 21 броя ВЕИ с обща мощност 3.45 mW.

Табл. 40. ВЕИ по общини в област Търговище-съществуващи -2012 г. и проект

община	брой	мощност (mW)	проект (брой)	Проект (mW)
Търговище	7	1,93	17	14,42
Омуртаг	6	0,945	17	20,7
Антоново	3	0,137	13	6,7
Опака	3	0,294	1	0,09
Попово	2	0,14	11	12,42
Област Търговище	21	3,446	59	54,33

Източник: Енерго Про

Забележка: Като ВЕИ в проект са посочени такива, които в момента имат подписан договор за присъединяване към електроразпределителната мрежа.

Много от общините имат заявени за изграждане проектни централи на ВЕИ, като най-много са заявените обекти в общините Омуртаг и Търговище. С изпълнение на заявените намерения, количеството на изградените ВЕИ в областта ще се увеличи три пъти, но мощностите ще нараснат значително от 3.45 до 54.3 mW.

Оптималното използване на енергийните ресурси, предоставени от възобновяеми енергийни източници е средство за достигане на устойчиво енергийно развитие и минимизиране на вредните въздействия върху околната среда от дейностите в енергийния сектор.

Общо прилаганите мерки за енергийна ефективност са замяна на ел. енергия и течните горива с газификация на бита и фирмените енергоемки мощности. За сградите и промишлените цехове с голяма осветителна мощност се внедряват енергоефективни системи на осветление, включващи както осветителни тела с добри показатели, така и системи за автоматизирано включване и изключване съобразно нуждите. За отоплителните системи с по-голяма мощност се инвестира в терморегулиращи устройства с цел оптимизиране на отоплителните режими.

В сферата на бита и услугите се препоръчва увеличаване дела на газифицираните жилища, което трябва да бъде съпроводено с подобряване на топлоизолацията на дограми, стени, подове и тавани. Наложително е да се стимулира ползването на енергоспестяващи лампи в бита. Санирането на стари сгради е енергийно ефективна мярка със значителен потенциал, но са необходими големи инвестиции, които се възстановяват дълги години. Затова трябва да се популяризират по-лесно изпълними енергоспестяващи мерки - подмяна или уплътняване на дограма, топлоизолации на под, таван, еркери и други.

Газоснабдяване

През територията на област Търговище минава северният клон на националната

газопроводна система, като в Търговище и Попово са изградени газоразпределителни станции (ГРС) за промишлено газоснабдяване на по-големи обекти, голяма част от които вече не работят.

“Черноморска технологична компания” АД е получила лиценз за изграждане на газоснабдителна мрежа за битови и обществени потребители в Търговище, като поетапно е осъществена газификацията на общинските учебни заведения и детски градини, голяма част от промишлените предприятия, както и много комунални обекти. Изградената до момента газоразпределителна мрежа обхваща централната част на града, както и жилищните квартали “Изток”, “Запад”- 1, 2 и 3, кв 191 и 192. През последните години се извършва насищане на газоразпределителната мрежа чрез изграждане на нови газопроводни участъци и отклонения. Изградената газоразпределителна мрежа в град Търговище е 64 км, като 17,3 км са изградени в периода 2007-2012г. Мрежата захранва 1 309 битови потребители, 156 обществено-административни потребители и 28 промишлени, като перспективите са за постепенно обхващане на целия град. При доказана инвестиционна привлекателност, може да бъдат газифицирани и други, по-малки общини от областта.

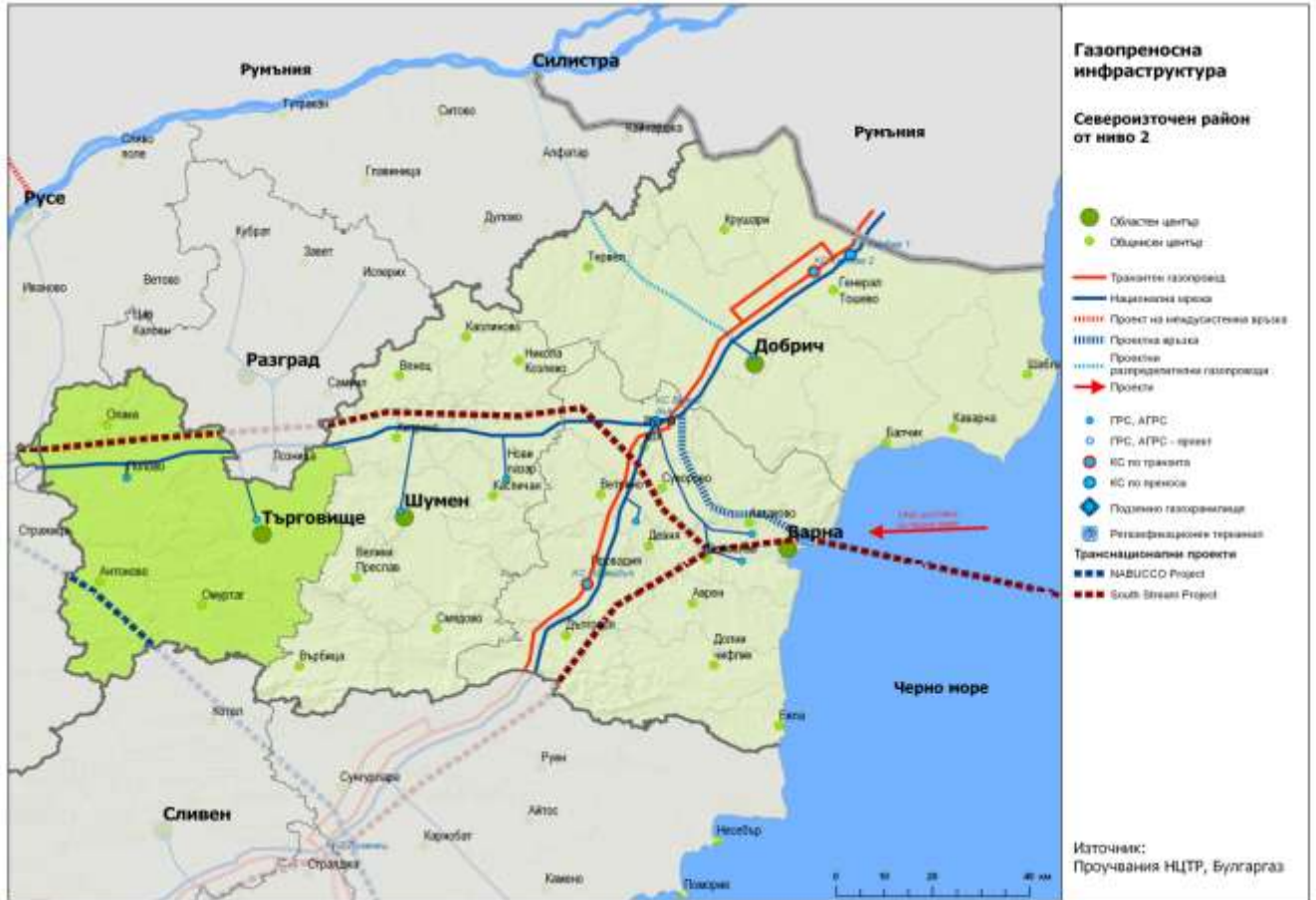
Град Попово е един от най-рано газифицираните от „Овергаз-Север“, градове в България. Първоначално изградена за газоснабдяване предимно на промишлени потребители, газопроводната мрежа се развива, захранвайки все повече обекти и от социалната сфера, като битовите потребители вече са 650 броя.

Предимствата на природния газ като енергиен източник са безспорни и това е една много добра възможност за развитието на двете общини. Близостта на трасето на магистралния газопровод прави възможно използването на природния газ и за другите общини от областта, но е въпрос на икономическа обосновка.

Според изследваните анкетни данни за областта в сферата на енергийната инфраструктура анкетиранияте препоръчват следните приоритети:

- повишаване на енергийната ефективност в публичния сектор;
- повишаване на енергийната ефективност на бита;
- генериране на енергия от възобновяеми енергийни източници;
- въвеждане на енергоспестяващи технологии в производствения сектор;
- газификация в производствения сектор.

Карта 10. Газопреносна инфраструктура

5. Околна среда

5.1. Атмосферен въздух

На територията на област Търговище няма територии, които да попадат в обхвата на определените райони за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух (РОУКАВ), което е свидетелство за сравнително добрите качества на атмосферния въздух.

През 2011 г., по утвърден график от РИОСВ – Шумен са извършени измервания за определяне качеството на атмосферния въздух по контролираните параметри в гр. Търговище от мобилна станция на районна лаборатория (РЛ) гр. Варна към ИАОС гр. София. Измерванията са извършени през периодите: 22.02.2011 г.– 15.03.2011 г.; 08.06.2011 – 29.06.2011 г.; 27.10.2011 – 08.11.2011 г. За общо 51 денонощия са отчетени 20 превишения на средно денонощна норма по показател фини прахови частици (ФПЧ). Същите са отчетени през м. март (15) и м. ноември (5). Не са измерени стойности над пределно допустимите концентрации по показатели азотен оксид и серен диоксид. През годината мобилната станция е регистрирала 4 превишения на максималната осемчасова стойност в рамките на денонощието (да не бъде превишавана повече от 25

пъти за една календарна година усреднено за тригодишен период).

От наличните данни на РИОСВ – Шумен може да се направи обобщена оценка, че прахообразните и газообразните замърсители на атмосферния въздух в областния център са с по-високи пикови стойности през есенно – зимния (отоплителен) сезон, периода с използване предимно на твърди горива в битовия сектор. Високото пепелно съдържание в тях оказва влияние върху замърсяването на атмосферния въздух.

През летния сезон се наблюдават устойчиво по-ниски стойности на замърсителите, като се регистрират единични завишени стойности, а предполагаемото им формиране се дължи на възникнали локални източници и ограниченото разсейване вследствие на климатичните и метеорологичните фактори.

Причините за регистрираните наднормени стойности в гр. Търговище на фини прахови частици са използваните през отоплителния сезон горива в битовия сектор, запрашените улични платна, автомобилният транспорт и метеорологичните условия. През отоплителния сезон в битовия сектор се използват основно твърди горива – дърва и въглища. Високото пепелно съдържание в тях оказва влияние върху замърсяването на атмосферния въздух.

Регистрирано е превишение на нормите за допустими емисии на вредни вещества изпускани в атмосферния въздух от инсталации на следните фирми:

- "БКС Търговище" ЕООД, гр. Търговище, асфалтова база Разбойна, асфалтосмесител ДС 117 2Е. Замърсяване над нормите за допустими емисии (НДЕ) по показател прах. Причина – неефективна работа на пречиствателно оборудване.
- "Роса" АД, гр. Попово, фабрика за производство на растителни масла в гр. Попово, парова централа, източник – котел ПКМ-6 с предна камера. Към изпускащото устройство има инсталирано прахоуловително съоръжение – батерия циклони. Ефективността на съоръжението не осигурява спазване на НДЕ за прахообразни вещества при използваното гориво – слънчогледова люспа.
- "Екокомерс НЕК" ООД, гр. Търговище, цех за производство на дървени брикети, източник на емисии – изпускащо устройство на сушилна инсталация. Замърсяване над НДЕ по показател прах.
- През 2011 г. следните фирми са провели собствени периодични измервания (СПИ) - "ЕнерСис" АД, гр. Търговище; "Тракия Глас България" ЕАД, гр. Търговище; "БКС – Търговище" ООД, гр. Търговище; ЕТ "Цецо 57 – Цветан Георгиев", гр. Търговище; "ТИС" ЕООД, гр. Търговище; "Младост 2002" ООД, гр. Търговище.

Изпускащите устройства на ванните пещи инсталирани в заводите за производство на плоско и домакинско стъкло на "Тракия Глас България" ЕАД, гр. Търговище, разполагат със система за непрекъснато измерване на емисиите на прах, азотен диоксид, серен диоксид. Ежемесечно фирмата представя в РИОСВ доклади за проведените собствени непрекъснати измервания.

Изводи: Състоянието на атмосферния въздух е сравнително добро. Превишения съществуват предимно по показателя ФПЧ. Относително най-замърсен е атмосферният въздух в община Търговище и най-вече в общинския център. Останалите общини са в добро състояние по отношение на атмосферния въздух.

5.2. Води

Повърхностни води

Състоянието на повърхностните води по общини е следното:

Община Търговище

В общината има пунктовете от Националната мрежа за следене емисионното състояние на водните обекти, разположени по р. Врана. Анализът на данните от проведения мониторинг не показва съществени отклонения от характерните стойности.

Най-значимо натоварване се осъществява от канализационната система на гр.Търговище. През 2011 г. то е намалено чрез въведена в експлоатация нова ГПСОВ-Търговище. Това ще се намали многократно замърсяването на р. Врана и респективно р. Камчия. Най-значимите обекти - замърсители са:

- „Тракия Глас България“ ЕАД гр. Търговище. Това е фирма с най-много зауствани отпадъчни води. За пречистване на отпадъчните води по потоци, има изградени пречиствателни станции, за които не се спазва стриктно определения технологичен режим. Превишенията са по показатели: α- СПАВ, ХПК, БПК5, рН, неразтворени вещества, мед.
- "Енергия" АД гр.Търговище. Не функционира пречиствателната станция за битово-фекални отпадъчни води. Извършена е проверка за спазване условията в издадено комплексно разрешително.
- "Пип трейд" ООД, с. Давидово – млекопреработвателно предприятие. За пречистване на отпадъчните води от млекопреработвателното предприятие на дружеството е изградена и въведена в експлоатация нова пречиствателна станция с биологично пречистване. Резултатите от контролния мониторинг на РИОСВ-

Шумен показват повишение по показатели: ХПК, БПК5, неразтворени в-ва, общ фосфор, нефтопродукти, хлориди и общ азот.

- "Милктрейд-БГ" ООД, с. Съединение – млекопреработвателно предприятие. Отпадъчните води от дружеството се заустват в р. Съединение. Констатирано е наднормено съдържание на замърсяващи вещества, характерни за вида производство.

Община Попово

За емисионното състояние на река Поповска в района на община Попово се съди от данните, получени при извършването на мониторинг от пункт на НАСЕМ след гр. Попово. ГПСОВ-Попово функционира много добре през 2011 г. Замърсяването на р. Черни Лом се е свело до нивата под Индивидуалните емисионни ограничения, определени в разрешителното за заустване. При *Поречие Русенски Лом* при пункт на р. Поповска, след гр. Попово, тенденцията е частично подобряване състоянието на повърхностните води, вследствие ефективна работа на действащата ГПСОВ-Попово.

Общини Опака и Антоново

В тези общини няма пунктове за следене на емисионното състояние на водните обекти. Главният източник на отпадъчни води са битово-фекалните води от населените места. Някои населени места, като например общинските центрове – гр. Антоново и гр. Опака, са с канализационна мрежа без ГПСОВ. Приключено е изграждането ГПСОВ-Антоново, но през 2011 г. не е извършвано въвеждането и в експлоатация. Няма крупни промишлени обекти, отпадъчните води на които биха оказали голямо натоварване на повърхностните водни обекти в този район.

Община Омуртаг

Не се установява промяна в състоянието на повърхностните води. Най-значимите замърсители на повърхностните води са:

- Млекопреработвателно предприятие в гр. Омуртаг, собственост на „Си Ви Ес“ ООД, гр. Велико Търново. След локални пречиствателни съоръжения отпадъчните води се заустват в местно дере. Замърсяването се дължи на недобра ефективност на съоръженията за механично и биологично пречистване на отпадъчни води. През 2011 г. резултатите от водни проби на отпадъчни води показват превишение на показателите: неразтворени в-ва, БПК5, ХПК, общ азот, общ фосфор, мазнини, нефтопродукти и активна реакция. За наднормено замърсяване на обекта е наложена месечна текуща санкция, която е намалена след предприети действия от страна на дружеството.

- Депо за ТБО гр.Омуртаг – собственост е на Община Омуртаг, стопанисва се от фирма ЕТ "Фаворит-Х-Христо Атанасов". Резултатите от контролния мониторинг показват превишение по следните показатели: рН, БПК5, азот нитратен, ортофосфати, органичен въглерод, ХПК, желязо, азот нитритен, амониев азот и манган.

Състояние на язовирите и хидротехническите съоръжения

На територията на област Търговище хидротехническите съоръжения са 67, в т.ч. 12 потенциално опасни язовира, 54 язовира и микроязовира и 1 бр. хвостохранилище.

В списъка на комплексните и значими язовири в Р. България, включени към Закона за водите, на територията на област Търговище са яз. "Съединение" и яз. "Ястребино".

Собствеността на язовирите основно е общинска или държавна.

От извършените проверки на яз. „Ястребино“ през 2011 г. констатирани нарушения няма. Изпълнени са съответните предписания и са отстранени 4 сгради. При яз. "Съединение" също няма констатирани нарушения, изпълнени са дадените предписания, като са отстранени 2 сгради в заливната част на язовира и 1 навес.

Подземни води

Водно тяло с код BG2G000000Q004 - Води в кватернерно – алувиални отложения на р. Врана и р. Голяма Камчия. Отклонения от пределните съдържания за първото шестмесечие на 2011 г. са констатирани по показателите желязо (0,345 мг/л.) и манган (0,094 мг/л.).

Водно тяло с код BG2G0000K1HB037 – Долна креда валанж-хотрив – апт Шумен-Търговище. При анализиране на подземните води от пунктовете в това подземно водно тяло не са констатирани отклонения от пределните съдържания, освен в концентрациите на нитрати в пункт каптаж Батаклък, с. Буховци (134,5 мг/л.).

Изводи: Не са налице съществени изменения в състоянието на повърхностните и подземните води. Продължава да стои на дневен ред въпросът с изграждане на необходимите ПСОВ и реконструкция и модернизация на водопроводната и канализационна мрежа.

5.3. Земи и почви

Замърсяване и нарушаване на почвите и земите

През 2011 г. на територията на област Търговище се извърши широкомащабно пробовземане, във всичките определени пунктове от Националната мрежа за почвен мониторинг и допълнителни пунктове, по показатели съдържание на тежки метали. От извършените анализи на почвените проби не се констатира превишаване на допустимото съдържание на олово, мед, цинк, кадмий, никел и арсен в почвата.

Извършен е и анализ по показатели: определяне на органохлорни пестициди, полихлорирани бифенили и полиароматни въглеводороди, за които също няма превишаване на допустимите нива.

Получените резултати за съдържание на живак не регистрират превишения над пределно допустимата концентрация, водещо до увреждания и замърсявания на почвите. Не са констатирани замърсявания на терени с нефтопродукти.

Добивът на подземни богатства се извършва след предоставяне на концесия съгласно разпоредбите на Закона за концесиите и Закона за подземните богатства, както и след съгласуване от Министъра на икономиката, енергетиката и туризма.

На територията на Търговищка област към 2011 г. има 8 действащи обекта за добив на полезни изкопаеми.

Замърсяване на почвите с продукти за растителна защита

На територията на Търговищка област се съхраняват големи количества негодни за употреба пестициди. Те са депонирани в Б-Б кубове и в централни складове. В областта съществуват 3 склада (в гр. Попово и с. Голямо Соколово, общ. Търговище) и 2 площадки с Б-Б кубове. В подлежащите на контрол и наблюдение складове и площадки не са констатирани замърсявания на почвената покривка.

Табл. 41. Налични количества залежали пестициди в Б-Б кубове на територията на област Търговище.

Местоположение на Б-Б кубовете			Количества на РЗП
Населено място	община	брой	кг/л.
гр. Опака – прилежаща територия склад ПРЗ	Опака	14	17 100 кг, 7 200 л.
гр. Омуртаг- депо ТБО	Омуртаг	9	15 300 кг, 7 800 л.

Източник: РИОСВ-Шумен

Ерозия и вкисляване на почвите

Ерозиралите терени в областта са полупланинската част с наклони и обезлесените райони. Предприетите действия и мерки за преодоляване на проблемите са свързани с извършване на залесяване и агротехнически мероприятия, като обработване на почвата и засяване на култури, имащи за цел нейното укрепване.

Вкислени почви в региона се наблюдават в полупланинските райони в южните и северни части на област Търговище с преобладаващи сиви горски почви. До осемдесетте години на миналия век държавата предприемаше действия, чрез финансиране на мероприятия целящи намаляване и ограничаване на вкислените почви, чрез варуване и гипсуване на засегнатите райони и екологосъобразно и биологично земеделие. Понастоящем тези мерки са силно ограничени.

Изводи: Налага се тенденцията за намаляване на замърсяването на земите и почвите. Това се дължи на провеждането от земеделските кооперации и арендатори на добри земеделски практики, правилната употреба на препаратите за растителна защита и опазване на почвата от химическо замърсяване и пестициди. В резултат това, в област Търговище почвите са едни от най-незамърсените и неувредени в страната.

5.4. Биоразнообразие и национална екологична мрежа (НЕМ)

Търговищка област е сред областите в страната с изключително нисък дял на обекти от Националната екологична мрежа. При среден дял за страната – около 35%, в област Търговище НЕМ покрива едва 8,36% от територията ѝ. По този показател областта е на последно място в СИР.

Област Търговище е с най-нисък дял на защитени територии в страната – едва 0,09%, при национално ниво от 5,2%. Областта притежава само защитени местности – 4 бр. и природни забележителности – 5 бр. Липсват резервати, поддържани резервати, природни паркове и национални паркове. Защитените територии са концентрирани само в две общини – Търговище и Антоново, а в останалите липсват напълно.

От обектите на НЕМ с най-голям дял са защитените територии по „НАТУРА 2000“ – 8,28%. В областта попадат части от общо 12 защитени зони, от които 9 по Директивата за хабитатите и 3 по Директивата за птиците. Защитена зона „Котленска планина“ е обявена и по двете Директиви. Освен като брой, защитените зони по хабитатите преобладават и по площ – 6,73% срещу 1,73% за защитените зони за птиците. Във вътрешно регионален план, Търговищка област отново е на последно място с най-нисък дял на защитени зони.

Всички общини са с наличие на защитени зони, които са неравномерно разпределени. С най-големи площи е община Търговище с 13,37%, а с най-малки – община Опака с 1,67%.

Табл. 42. Площ на НЕМ по общини в област Търговище

Община	Обща площ защитени територии (с отчитане на припокриване) Natura 2000+ защитени територии		Обща площ на зони по Natura 2000 (с отчитане на припокриване)		Площ на зони SPA		Площ на зони SCI		Обща площ на защитени територии (с отчитане на припокриване)	
	кв.км	% от общината	кв.км	% от общината	кв.км	% от общината	кв.км	% от общината	кв.км	% от общината
Антоново	35,36	7,38%	34,31	7,16%	0,38	0,08%	34,04	7,11%	1,05	0,22%
Омуртаг	31,4	7,84%	31,4	7,84%	31,4	7,84%	0,37	0,09%		
Опака	2,63	1,68%	2,63	1,67%			2,63	1,67%	0	0,00%
Попово	44,87	5,39%	44,87	5,39%			44,87	5,39%		
Търговище	112,27	13,37%	111,19	13,24%	14,77	1,76%	100,37	11,95%	1,5	0,18%

Източник: МОСВ и НЦТР

Табл. 43. Площ на НЕМ по области в СИР

Област/район	Обща площ защитени територии (с отчитане на припокриване) Natura 2000+ защитени територии		Обща площ на зони по Natura 2000 (с отчитане на припокриване)		Площ на зони SPA		Площ на зони SCI		Обща площ на защитени територии (с отчитане на припокриване)	
	кв.км	% от областта	кв.км	% от областта	кв.км	% от областта	кв.км	% от областта	кв.км	% от областта
СИ район	3920,01	26,79%	3876,98	26,50%	2716,25	18,57%	2742,53	18,75%	172,92	1,18%
Варна	1770,14	46,40%	1753,61	45,96%	1596,31	41,84%	1033,59	27,09%	70,86	1,86%
Добрич	1035,77	21,97%	1015,44	21,54%	548,74	11,64%	867,76	18,41%	69,16	1,47%
Търговище	226,53	8,36%	224,4	8,28%	46,55	1,72%	182,28	6,73%	2,56	0,09%
Шумен	887,58	26,16%	883,54	26,04%	524,65	15,46%	658,89	19,42%	30,35	0,89%

Източник: МОСВ и НЦТР

Изводи: Търговищка област е с изключително нисък дял на обектите на НЕМ и на последно място в СИР по този показател. Областта е на последно място в страната по площ на защитените територии. В три от общините – Попово, Омуртаг и Опака няма защитени територии.

Карта 11. Национална екологична мрежа

5.5. Отпадъци

Битови отпадъци

В областта са изградени и се експлоатират 2 регионални депа – в Търговище и Омуртаг и общинско депо гр. Антоново, които отговарят на изискванията на *Наредба №8 от 24 август 2004 г. за условията и изискванията за изграждане и експлоатация на депа и на други съоръжения и инсталации за оползотворяване и обезвреждане на отпадъци*. Двете регионални депа имат издадени комплексни разрешителни и ежегодно се извършва контрол по изпълнение на условията. Община Опака е разпределена към Регионално депо – Бяла, обл. Русе. До изграждане на регионалното депо, община Опака ще експлоатира общинското депо в гр. Опака.

Регионално депо Търговище – обслужва общините Търговище и Попово. В експлоатация е от 1996 г. Действащото депо за битови отпадъци на гр. Търговище ще бъде реконструирано. Общините Търговище и Попово имат спечелен проект за техническа помощ на инвестиционен проект за интегрирано управление на отпадъците, включващ реконструкция и модернизация на съществуващото депо, разделянето му на клетки, подготовка на дъното, изграждане на системи за събиране, отвеждане и третиране на получения инфилтрат и биогаз, системи за закриване на всяка клетка. Към същия проект е включена рекултивацията на общинското депо Попово за битови отпадъци.

Регионално депо Омуртаг – за общините Омуртаг, Върбица (обл. Шумен) и Котел (обл. Сливен). Приема отпадъци от м.май 2007 г. от община Омуртаг, от края на 2007 г. от община Върбица, а от 2009 г. и от община Котел. За рекултивация на старото депо общината изпълнява проект за рекултивация, но от 2010 г. поради липса на финансиране проектът не е довършен.

В **община Антоново** има изградено депо за битови отпадъци от една клетка с входящ контрол и стопански двор, което обслужва само 60 населени места на община Антоново.

Всички регионални депа на територията на Търговищка област са изградени. Учредени са 2 регионални сдружения на общините към съответните регионални депа, с проведени общи събрания. На територията на Търговищка област няма в експлоатация общински депа за отпадъци, които не отговарят на изискванията на Наредба № 8, с изключение на депото на община Опака. Всички населени места на 5-те общини на областта са включени в организирано сметосъбиране и сметоизвозване. Общият брой на обхванатото население е 100 % и е тенденция от 2010 год.

Общините с напълно закрити селски сметища през 2011 г. са Търговище и Попово. Съвместните проверки на общините с прокуратурата, относно нерегламентираните сметища, водят до констатацията, че няма използване на нерегламентирани сметища, което показва ефективността на проведения контрол по места и добрата координация с представителите на местната власт.

В община Антоново има реализирани проекти за фамилно компостиране – 200 броя компостера. В две от общините са въведени системи за разделно събиране на отпадъци от опаковки- община Търговище с обхванато население от системата за разделно събиране на отпадъци от опаковки – 63,71% и община Попово – 100%.

Строителни отпадъци

На територията на област Търговище няма изградени депа за строителни отпадъци. Те се депонират или на депата за битови отпадъци, за рекултивация на кариери и нерегламентирани сметища или общините определят терени за запълване и за подобряване на релефа. Добра е практиката в общините Търговище и Попово, да определят терени за строителните отпадъци с даване на строителното разрешение на обектите.

Често срещана практика е в контейнерите за битови отпадъци (тип "Мева" и тип "Бобър") да се изхвърлят и смесени строителни отпадъци от населението в градовете и по населени места. За предотвратяване на тази практика, регламентирано общините организират поставяне на специализирани контейнери с по-голям обем на определени точки по заявка от фирмите или отреждат площадки за временно съхранение на строителните отпадъци и отпадъците от разрушаване на сгради, например община Търговище, откъдето се транспортират по предназначение за оползотворяване или за депониране. Все още липсва практика общините да изискват от фирмите изпълнители на строително-ремонтни дейности в строителните разрешения да посочват видовете строителни отпадъци и количествата им. Не се определят такси за третирането и транспортирането им в съоръжението за крайно обезвреждане или оползотворяване. Няма създаден механизъм, който да стимулира лицата към оползотворяване на строителните отпадъци, поради което и на територията на областта няма действащо съоръжение за оползотворяване на строителните отпадъци и отпадъците от разрушаване на сгради.

Изводи: До голяма степен е решен въпросът с нерегламентираното изхвърляне на отпадъци. Продължава да е нерешен проблемът с депонирането на отпадъците в община Опака, поради неизградеността на регионалното депо в гр. Бяла. Продължава да

съществува като проблем управлението на строителните отпадъци. На територията на областта няма действаща инсталация за третиране на строителни отпадъци, няма дейности със строителни отпадъци, освен депонирането или запълване при рекултивация на кариери.

Поради липсата на интегрирано управление на отпадъците в областта, няма решение за третиране на биоразградимите отпадъци, като се изключат няколкото проекта реализирани от минали години за фамилно компостиране.

5.6. Акустично и радиационно състояние

За област Търговище основните източници на шумово натоварване и вибрации са автотранспорта и промишлеността. Акустичната обстановка в областта се следи постоянно в 51 пункта, разположени в трите най-големи общински центрове. Шумовото ниво през 2011 г. нараства и в трите града по отношение на високите шумови нива в диапазоните 63-67 дБ и 68-72 дБ. За сметка на това намаляват, или се запазват броят на пунктовете от по-ниските нива.

През последните години са извършени редица контролни измервания на нивото на шума, излъчван от промишлените предприятия. Измерените стойности в контролираните дружества не надвишават граничните стойности съгласно Наредба №6 от 26.06.2006 г. за показателите на шум в околната среда, отчитащи степента на дискомфорт през различните части н денонощието.

Табл. 44. Шумови нива по градове – 2011 г.

Области / Градове	Наблюдавани пунктове - брой	Разпределение на наблюдаваните пунктове според регистрираните шумови нива - дБ						
		под 58	58-62	63-67	68-72	73-77	78-82	над 82
Област - Търговище	51	19	7	20	5	-	-	-
Търговище	20	7	3	7	3	-	-	-
Попово	16	6	1	7	2	-	-	-
Омуртаг	15	6	3	6	-	-	-	-

Източник: НСИ

Табл. 45. Шумови нива по градове – 2007 г.

Области / Градове	Наблюдавани пунктове - брой	Разпределение на наблюдаваните пунктове според регистрираните шумови нива - дБ						
		под 58	58-62	63-67	68-72	73-77	78-82	над 82
Област - Търговище	51	20	13	16	2	-	-	-
Търговище	20	8	4	6	2	-	-	-
Попово	16	6	4	6	-	-	-	-
Омуртаг	15	6	5	4	-	-	-	-

Източник: НСИ

През 2010 г. Националната автоматизирана система за непрекъснат контрол на радиационния гама-фон не е регистрирала стойности на радиационния гама-фон, различни от естествените за област Търговище. Не е наблюдавана тенденция за повишаване на обемната специфичната активност на естествените и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух. При наблюдението на радиационното състояние на необработваеми почви не са констатирани надфонове стойности на специфичната активност на естествените и техногенни радионуклиди. Повърхностните водни течения и басейни в областта са в добро радиационно състояние.

Изводи: Увеличава се броят на пунктовете в най-големите населени места на областта в най-високите диапазони. Радиационната обстановка е спокойна и в нормални за областта параметри.

5.7. Климатични промени

България е сред страните, които се очаква да бъдат най-сериозно засегнати от климатичните промени. Според прогнозите, броят на нощите, през които температурата на въздуха няма да бъде под 20°C (тропически нощи), ще се увеличи, като страната попада в най-рисковите части на Европа. От общо 5 групи, Търговищка област попада в регион от 4-та група – в неблагоприятно положение.

Очаква се промяна и при продължителността на снежната покривка, като броят на дните с такава ще намалее. В Търговищка област очакваното намаление е между 20 и 40 дни, което практически означава почти безснежна зима в по-ниските части на областта.

Промените на климата ще окажат своето въздействие и върху условията за туристическа дейност. Според очакваната промяна на индекса за туристически климат за ЕС, областта попада от общо 6 групи (три с положителна промяна и три с негативна промяна) в най-неблагоприятната 6-та група с най-висока отрицателна промяна на индекса.

За оценка на комбинираното въздействие на тези промени е изчислен индекс на уязвимост от климатичните промени за регионите по NUTS 2 за целия ЕС. Според този индекс областта попада в 4-та група (от общо 6) с висока уязвимост от климатичните промени. Най-чувствителните сектори към климатичните изменения са селското стопанство, туризмът, управлението на водните ресурси и горския фонд.

В сферата на опазването на околната среда анкетираните препоръчват следните приоритети:

- подобряване качеството на водите;
- опазване на биологичното разнообразие и защитените зони;
- подобряване качеството на атмосферния въздух;
- намаляване емисиите на парниковите газове.

В сферата на отпадъците най-сериозен проблем представляват:

- разделното събиране, сортиране и преработка на отпадъците;
- изграждане на регионални депа за отпадъци.

6. Териториално-урбанистична структура на област Търговище

Област Търговище обхваща 2 710,3 кв.км, което представлява 2,4 % от територията на страната и 18,51 % от тази на Североизточния район. Най-голяма е територията на общините Търговище (840,4 кв.км) и Попово (832,9 кв.км), а най-малка – на община Опака (157,3 кв.км). В областта са включени 5 общини със 196 населени места, от които 5 града – Търговище, Попово, Омуртаг, Антоново, Опака.

Земеделските територии заемат общо 1 780 125 дка или 65,7 % от площта на областта при средно за страната 58,7 %. Най-голям е относителният дял на земеделските територии в община Попово (69,8 %), а най-малък в община Антоново (54,6 %). Размерът на обработваемата земя във всички видове територии е 1 460 801 дка (53,9 % от територията на областта, при средно за страната 44,8 %). На човек от населението се падат по 12,1 дка обработваема земя. Нивите заемат най-голяма площ – 1 345 971 дка, или 92,1 % от обработваемата земя. Трайните насаждения са с площ 87 497 дка (6,0 %), естествените ливади – 25 751 дка (1,8 %) и разсадници – 1 582 дка (0,1 %). Заедно с мерите и пасищата обработваемата земя формира т.н. стопанисвана земя – общо 1 762 087 дка (65,0 % от територията на областта).

Горските територии заемат 710 782 дка (26,2 % от площта на областта при средно за страната 33,6 %). Най-голям е относителният им дял в община Антоново (38,4 %), а най-малък в община Попово (22,8 %).

Карта 12. Видове територии

Водните течения и водни площи са с площ 36 131 дка и с относителен дял 1,3 % от територията на областта (при средно за страната 1,8 %).

Териториите за добив на полезни изкопаеми и депа за отпадъци са с най-малка площ – 1 926 дка (0,1 % от територията на областта при средно за страната 0,3 %).

Площта на **териториите за техническа инфраструктура** е 18 653 дка (0,7 % от територията на областта при средно за страната 0,6 %).

Защитените територии в област Търговище заемат едва 0,1% от общата територия. Но защитените зони по Натура 2000 имат значително по-голям обхват - 8,3%.

Урбанизираните територии заемат 162 766 дка площ (6,0 % при средно за страната 5,0 %). Урбанизираните територии заемат най-голяма площ в община Търговище (55,2 кв.км), а най-малка в община Опака (7,0 кв.км). Най-голям е относителният им дял в община Омуртаг (6,9%) и най-малък в община Опака (4,4%).

Табл. 46. Урбанизирани територии, населени места и гъстота на населението

Общини / област	Територия - км ²			Населени места – брой			Гъстоти		
	Общо	Урбан.	Дял урбан.	Общо	Градове	Села	н.м./100 км ²	жит./км ²	
								2001 г.	2011 г.
Антоново	478,9	25,6	5,30%	60	1	59	12,5	15,2	13,1
Омуртаг	400,8	27,6	6,90%	43	1	42	10,7	63,1	54,5
Опака	157,1	7	4,40%	6	1	5	3,8	47,8	42,3
Попово	832,9	47,3	5,70%	35	1	34	4,2	41,6	34,5
Търговище	840,4	55,2	6,60%	52	1	51	6,2	75,4	68,1
Общо област	2 710,3	162,8	6,00%	196	5	191	7,2	51	44,6

Източник: Национален център по кадастър ЕООД

Селищната мрежа е най-гъста в община Антоново – 12,5 населени места на 1 км² и най-рядка в община Опака – 3,8 нас.места на 1 км². Гъстотата на населението е 44,6 д/км², значително по-малка от средната за страната (66,34 д/км²) и от средната за СИР (66,68 д/км²). При преброяването през 2001 г. тя е била 51 д/км². Много ниска е гъстотата в община Антоново – 13 д/км². Само в община Търговище гъстотата (68,1 д/км²) е със стойност малко над средната за страната (66,34 д/км²). Община Антоново има много гъста мрежа от населени места и много слаба населеност в тях.

Табл. 47. Градско население и степен на урбанизация в общините на област Търговище

Общини	Общо население 2011 г.	Градско население 2011 г.	% градско население	
			2001 г.	2011 г.
Антоново	6 262	1 582	22%	25,3%
Омуртаг	21 853	7 619	36%	34,9%
Опака	6 664	2 833	41%	42,5%
Попово	28 775	15 648	49%	54,4%
Търговище	57 264	37 611	62%	65,7%
Област Търговище	120 818	65 293	51%	54,0%

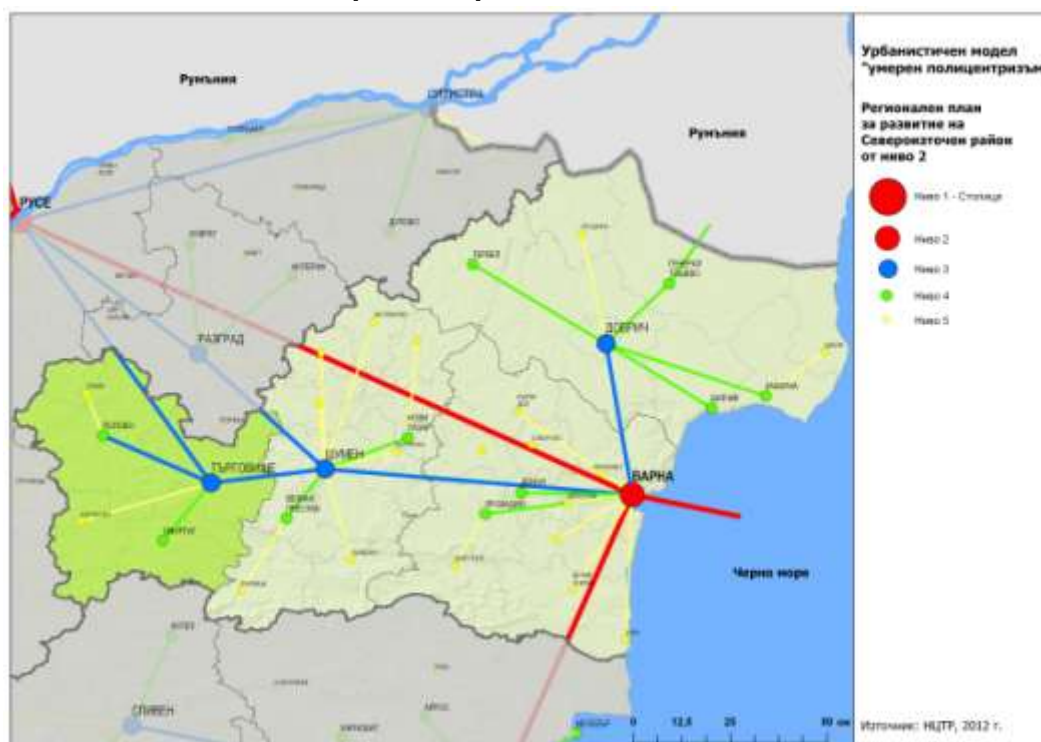
Източник: НСИ

Градското население (степен на урбанизация) в област Търговище е 54% - много по-ниско от средното за страната (72,5%) и на СИР (77,4%). За разлика от много други области, урбанизацията в Търговищка област не е довела до свръхконцентрация на градско население. Относително по-високи са стойностите в община Търговище (65,7%) и в община Попово (54,4%). Най-ниска е степента на урбанизация в община Антоново (25,3%). В четири от общините степента на урбанизация през 2011 г. се е повишила в сравнение с 2001 г. Това показва, че населението на селата намалява с много по-високи темпове от населението на градовете, което също намалява.

Броят на населението в най-големия град – Търговище (37 611 д.) е по-голям от този в останалите 4 града на областта. Областният център град Търговище е среден по големина град и в Националната концепция за пространствено развитие на Република България за периода 2014-2020 г. е определен като урбанистичен център от трето йерархично равнище. Град Попово е малък град от четвърто йерархично равнище, от четвърто ниво е и град Омуртаг. Другите два града са от категорията много малки градове от пето йерархично равнище като центрове на общини.

При град Търговище се наблюдават наченки на формиране на агломерационно ядро благодарение на промишленото развитие на града в северна и в северозападна посока, приобщаването на съседни села като квартали на града - кв.Въбел, кв.Бряг, кв.Калково, и развитието на вилни и рекреационни зони на юг в крайградската територия.

Карта 13. Урбанистичен модел

7. Синтезиран анализ (SWOT)

ПО-ВАЖНИ ИЗВОДИ ОТ АНАЛИЗА НА ОБЛАСТ ТЪРГОВИЩЕ:

- Област Търговище в сравнителен план с другите области от СИР заема относително по-ниски позиции в икономическо отношение. **Макроикономическата ситуация в областта е с влошени показатели** спрямо 2008 г. в резултат от негативното въздействие на продължаващата световна финансова и икономическа криза, изострянето на дълговата задлъжнялост на страните от еврозоната и конкурентната среда в рамките на ЕС;
- Относително добре се развива **”стъklarската индустрия”**, като всички дейности в нея са взаимно обвързани и развитието на една от тях води до развитие и на другите и по този начин формира клъстер. В този уникален в спецификата на областта елемент има сериозен потенциал за бъдещо успешно развитие;
- Въпреки сериозните аспирации за **развитие на туризма** от общинските власти и въпреки направените отдавна изводи и препоръки, няма стъпки към развитие, въпреки наличния потенциал;
- В областта няма институции **за НИРД** и за внедряване на високотехнологични производства, въпреки сравнително добрия инженерен потенциал на областта;
- **Високо е нивото на външна миграция**, особено на млади хора, ограничена е гъвкавостта на пазара на труда за привличане на висококвалифицирани кадри

Нисък е **коэффициентът на заетост** на лицата от 20 до 64 години – 63,6 % през 2011 г. - далече от изпълнението на Националната цел за изпълнение на Стратегия „Европа 2020“ – 76 % заетост;

- Няма напредък в преодоляването на **вътрешнообластните различия и неравенства** в областта. Засилени са неравенствата между областния център и съставните общини в рамките на областта. Проявява се проблемът “център-периферия”;
- В областта функционира сравнително добре развита мрежа от учебни заведения, но броят на лицата с висше образование не е висок. Все още **системата на образованието** не е достатъчно гъвкава и реформирана, за да отговори по-пълно на местните и регионалните нужди от професионални и технически кадри в различните сфери на икономиката;
- Системата на **здравеопазването** и социалните услуги на областта е сравнително добре развита и като цяло покрива нуждите от здравна и социална помощ. Проблем в системата на здравеопазването и социалните услуги е осигуряването на равни възможности за достъп до здравните и социалните услуги на всички, включително и на живеещите в отдалечени малки населени места, и повишаването на качеството на здравните и социалните услуги;
- **Изостава изграждането на телекомуникационната мрежа** в областта, както и в по-малките населени места в цялата област, което възпрепятства въвеждането на иновации и модерни технологии. Констатира се ограничен достъп до Интернет и изоставане в развитието на информационното общество в селата и малките градове;
- **Пътната мрежа** в областта е със задоволителна гъстота, но пътищата, особено регионалните и местните пътища, са в лошо състояние, което налага своевременното им ремонтране за подобряване на вътрешнорегионалната свързаност;
- Областта има ниска **изграденост на пътищата от висок клас** - автомагистрала няма, относителният дял на пътищата с национално значение (АМ и първи клас) е по-нисък от средния за СИР и този за страната;
- Регионалното **летище Търговище** не се използва, а уникалното му местоположение дава възможност да обслужва обширен район, обхващащ областите Търговище, Шумен и Разград;
- Областта е уязвима към **предизвикателствата пред развитието** през 21-ви век - глобализацията, демографските промени, енергийната зависимост и най-вече към климатичните промени;
- В бъдещото териториално-урбанистично развитие на района е важно да се стимулира развитието на **полицентрична система от градски центрове**, като по

този начин се тушира неблагоприятната диспропорция между центъра и периферията и се осигурява по-лесен достъп до работни места, услуги и култура, които предлагат градовете-центрове.

Проведената анкета във връзка с разработването на Областната стратегия за развитие на област Търговище показва оценката на местните и професионалните общности за състоянието и потребностите на областта и по този начин подкрепя и допълва изводите от анализа в следните направления:

В икономиката - липсата на работни места и заетост извън земеделската заетост основателно се отбелязва като сериозен проблем, акцентира се най-вече на ниската производителност на труда и ресурсна ефективност. Посочва се и високата зависимост от внос на ресурси и енергия, ниските разходи за НИРД. Липсата на работни места е причината за трайна миграция на младите хора към по-големи градове в страната и в чужбина.

В социалната сфера – се отбелязва трудният достъп до здравни услуги поради остарялата пътна инфраструктура и закриване на активното лечение по съображения за ефективност. Необходимостта от социални услуги расте, но те не могат да бъдат задоволявани адекватно. Липсата на професионално образование също се посочва като причина за изоставането.

В сферата на техническата инфраструктура, която се оценява като ключов проблем в района – преди всичко се посочва остарялата мрежа на ВиК, многото аварии и големите загуби на питейна вода, което води до най-високи нива на цената на водата в страната. Слабо изградената и неподдържана пътна инфраструктура от ниските класове също е сред посочените сериозни проблеми. Ниско е и нивото на телекомуникационната безопасност.

Най-голям брой от анкетираните са на мнение, че *най-важните социално-икономически области*, които трябва да се развиват приоритетно в периода 2014-2020 г. са: *водоснабдителна и канализационна инфраструктура, селско стопанство и индустрия*. По-малък брой от отговорилите посочват здравните и социални услуги, туризма, образованието и науката. Показателно е, че значителен брой от отговорилите подчертават важността на доизграждането на водоснабдителната и канализационна инфраструктура и подобряването на здравните и социалните услуги, образованието и науката, макар това да не са икономически области. Това потвърждава становището, че инфраструктурата и здравните услуги са болезнените проблеми в областта.

Като най-важни икономически опори на областта анкетираните посочват

промишлеността, развит земеделски отрасъл, много добри условия за интензивно и екологосъобразно земеделие и човешки ресурс.

Въпреки констатираните проблеми и незадоволителни резултати, анализът показва, че областта притежава добри потенциали за бъдещо развитие, които следва да се използват и насочват правилно.

SWOT анализът е връзката между аналитичната част и стратегическата част на настоящия документ. Въз основа на аналитичната част авторският колектив предлага следния SWOT анализ.

Силни страни	Слаби страни
<p>Добро природогеографско и транспортно-комуникационно местоположение на областта;</p> <p>Наличие на оформено урбанистично ядро с голям потенциал за развитие;</p> <p>Наличие на стратегически чуждестранен инвеститор;</p> <p>Висока концентрация на чужди инвестиции в областта, нарастващ дял на преките чуждестранни инвестиции, въпреки икономическата криза;</p> <p>Наличие на свободна квалифицирана работна ръка;</p> <p>Разнообразен почвено и климатичен и релефен комплекс, благоприятстващ развитието на селското стопанство;</p> <p>Добри условия за интензивно и екологосъобразно земеделие;</p> <p>Пространствено добре развита пътна мрежа с гъстота над средната за страната;</p> <p>Благоприятен комплекс от съхранена природна, антропогенна среда и</p>	<p>Ниска заетост и висока безработица;</p> <p>Ниски доходи и жизнен стандарт;</p> <p>Диспропорции в социално-икономическото развитие на общините;</p> <p>Отсъствие на високотехнологична икономика;</p> <p>Слаба пазарна ориентация на МСП;</p> <p>Неизградена инфраструктура на бизнеса;</p> <p>Недостатъчна модернизация на аграрния сектор;</p> <p>Дребно фамилно стопанство и примитивни условия в земеделските и животновъдни структури;</p> <p>Проблеми с достъпа до здравни и социални услуги на населението;</p> <p>Наличие на голям брой здравно неосигурени лица;</p> <p>Липса на визия за професионално и квалификационно обучение на населението;</p> <p>Отдалеченост на някои селища от</p>

<p>биоразнообразие;</p> <p>Потенциал за по-широко използване на ВЕИ;</p> <p>Газификация на областта;</p> <p>Добре развита мрежа от културни институции;</p> <p>Съчетание на рекреационни ресурси – минерални води, гори, водни площи, природни забележителности;</p> <p>Потенциал за развитие на културен, еко и селски туризъм;</p> <p>Добри условия за развитие на ловен туризъм.</p>	<p>средищните училища;</p> <p>Наличие на слети паралелки в селските училища;</p> <p>Амортизиран сграден фонд и материално-техническа база на здравеопазването и културата;</p> <p>Влошено състояние на местната пътна мрежа;</p> <p>Износена водопроводна мрежа с големи загуби;</p> <p>Недостатъчно изградена канализационна мрежа в малките населени места;</p> <p>Недостатъчен брой ПСПВ и ГПСОВ;</p> <p>Бавно внедряване на нови технологии и изоставане в изграждането на телекомуникационната мрежа;</p> <p>Ограничен достъп до Интернет и изоставане на развитието на информационното общество в селата;</p> <p>Остарели производствени мощности;</p> <p>Недостатъчно развити публично-частни партньорства;</p> <p>Слабо използване на потенциала за научно-изследователска и развойна дейност и сътрудничество с бизнеса;</p> <p>Липса на качествена и навременна информация относно възможностите за диферсификация и развитие на бизнеса;</p> <p>Слаба заинтересованост на населението от кандидатстване за финансиране и усвояване на европейски фондове.</p>
<p>Възможности</p>	<p>Заплахи</p>

<p>Привличане на инвестиции чрез структурните фондове на ЕС;</p> <p>Конкурентоспособно развитие на малките и средни предприятия;</p> <p>Привличане на чуждестранни инвестиции свързани с възможността за формиране на клъстери стъкло, храни и ВЕИ;</p> <p>Развитие на конкурентен аграрен сектор и хранително-вкусова промишленост, обвързани с клъстер храни;</p> <p>Развитие на екоземеделие, алтернативен туризъм и включване на атрактивни обекти в общ туристически продукт с други съседни области и общини;</p> <p>Включване на 51 села от състава на община Търговище с достъп до "Програмата за Развитие на селските райони";</p> <p>Създаване на мрежа от преработвателни предприятия с утвърдена търговска марка;</p> <p>Възможности за разкриване на нови работни места;</p> <p>Диверсификация на икономическата дейност;</p> <p>Предстоящо започване на АМ Хемус и възможност за устройване на удачни връзки и контактни зони;</p> <p>Внедряване и използване на ВЕИ;</p> <p>Оптимизиране на структурата на професионалното образование;</p> <p>Потенциална възможност за пълна</p>	<p>Продължаващо влияние на световната икономическа криза;</p> <p>Висок коефициент на безработица;</p> <p>Ниски доходи и нисък жизнен стандарт;</p> <p>Негативно влияние на глобализацията, климатичните промени, енергийната зависимост, демографски упадък;</p> <p>Забавяне изграждането на АМ Хемус;</p> <p>Слабо развита бизнес-инфраструктура;</p> <p>Изтичане на висококвалифицирани кадри и млади хора от областта и продължаващо негативно развитие на демографските процеси;</p> <p>Продажба на терена на летище Търговище без клауза за възстановяване на експлоатацията му.</p>
---	---

газификация;	
Укрепване на малките градове – опорни центрове на селищната мрежа, обслужваща селските райони;	
Възстановяване на летище Търговище.	

8. Райони за целенасочена подкрепа

Законът за регионално развитие дефинира „райони за целенасочена подкрепа“, които показват общини с влошено социално-икономическо състояние. Тези общини се определят въз основа на 8 показателя, посочени в чл. 6 от закона:

1. Нетни приходи от продажби на един жител под 70 на сто от средната стойност за страната за последните три години. През 2011 г. на този показател отговарят и петте общини в област Търговище – Антоново, Омуртаг, Опака, Попово, Търговище;

Табл. 48. Нетни приходи от продажби на един жител под 70 на сто от средната стойност за страната за последните три години в хил. лева

Община	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2009-11 г.
Антоново	0,67	0,85	1,53	1,02
Омуртаг	4,12	4,75	5,44	4,77
Опака	2,13	2,87	3,59	2,86
Попово	8,65	10,36	13,47	10,82
Търговище	15,09	17,27	20,91	17,76
Р. България	24,22	25,11	28,46	25,93

Източник: НСИ, 2011 г.

2. Равнище на средната работна заплата, по-ниско от средната стойност за страната за последните три години. През 2011 г. на този показател отговарят и петте общини в област Търговище – Антоново, Омуртаг, Опака, Попово, Търговище;

Табл. 49. Равнище на средната работна заплата, по-ниско от средната стойност за страната за последните три години в лева

Община	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2009-11 г.
Антоново	4 635	4 925	4 949	4 836
Омуртаг	4 918	5 149	5 229	5 099
Опака	4 742	4 933	4 931	4 869
Попово	4 968	5 314	5 415	5 232
Търговище	5 662	5 847	6 269	5 926
Р. България	7 309	7 777	8 230	7 772

Източник: НСИ, 2011 г.

3. Средно равнище на безработица над 105 на сто от средната стойност за страната за

последните три години. През 2011 г. на този показател отговарят и петте общини в област Търговище – Антоново, Омуртаг, Опака, Попово, Търговище;

Табл. 50. Средно равнище на безработица над 105 на сто от средната стойност за страната за последните три години в процент

Община	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2009-11 г.
Антоново	27,1	26,9	42	32
Омуртаг	23,6	23,7	34,5	27,3
Опака	21,6	24,4	30,2	25,4
Попово	12,3	12,8	16,6	13,9
Търговище	11	11,9	13	12
Р. България	9,1	9,2	10,4	9,6

Източник: НСИ, 2011 г.

4. Коефициент на възрастова зависимост над 120 на сто от средната стойност за страната за последните три години. През 2011 г. на този показател не отговаря нито една община в областта.

Табл. 51. Коефициент на възрастова зависимост ((0-14 г.)+(65+ г.))/(15-64 г.) над 120 на сто от средната стойност за страната за последните три години в процент

Община	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2009-11 г.
Антоново	55,26	54,77	52,23	54,09
Омуртаг	46,54	47,27	48,64	47,49
Опака	49,26	48,57	46,7	48,17
Попово	51,91	52,45	54,65	53
Търговище	45,11	45,83	47,7	46,21
Р. България	45,13	45,98	47,54	46,22

Източник: НСИ, 2011 г.

5. Гъстота на населението под 70 души на един квадратен километър. През 2011 г. на този показател отговарят всички общини в областта с изключение на Търговище.

6. Над 30 на сто от населените места нямат изградена пътна връзка с асфалтово покритие помежду си или с общинския център. На този показател отговарят четири общини в цяла България, три от които в южен централен район и една в югозападен.

7. Над 30 на сто от населените места са без изградена канализационна мрежа. На този показател отговарят и петте общини в областта.

8. Над 30 на сто от населените места ползват питейна вода с отклонение от качеството, прието като стандарт за страната, или имат режим във водоснабдяването за последните три години. На този показател отговарят също едва 6 общини от цялата страна, една от които е Омуртаг.

Дефинирани по този начин последните три от критериите в Закона за регионално развитие покриват почти цялата територия на страната и не отразяват обективно състоянието на общините. Влияние оказват първите пет показателя, които отразяват социално-икономическото състояние в общините. Първите четири са достатъчни, за да се определят общините с влошено състояние⁸. През 2007 г. 227 общини отговарят на тези критерии, като до 2009 година те са намалели със 100 общини, а през 2011 г. – 80 общини в цялата страна⁹. Североизточният район е едно от местата, където тази промяна е най-осезаема.

Интересна е съпоставката за област Търговище през годините. През 2007-ма и петте общини – Антоново, Омуртаг, Опака, Попово и Търговище отговарят на 5 и повече показатели. През 2009 година състоянието на общините в северната част се подобрява – Търговище, Попово и Опака. Това подобрене в областта, както и в целия североизточен район от ниво 2 се дължи на икономическия подем в страната. През 2011 състоянието на общините се влошава и се връща в положението от 2007 г.

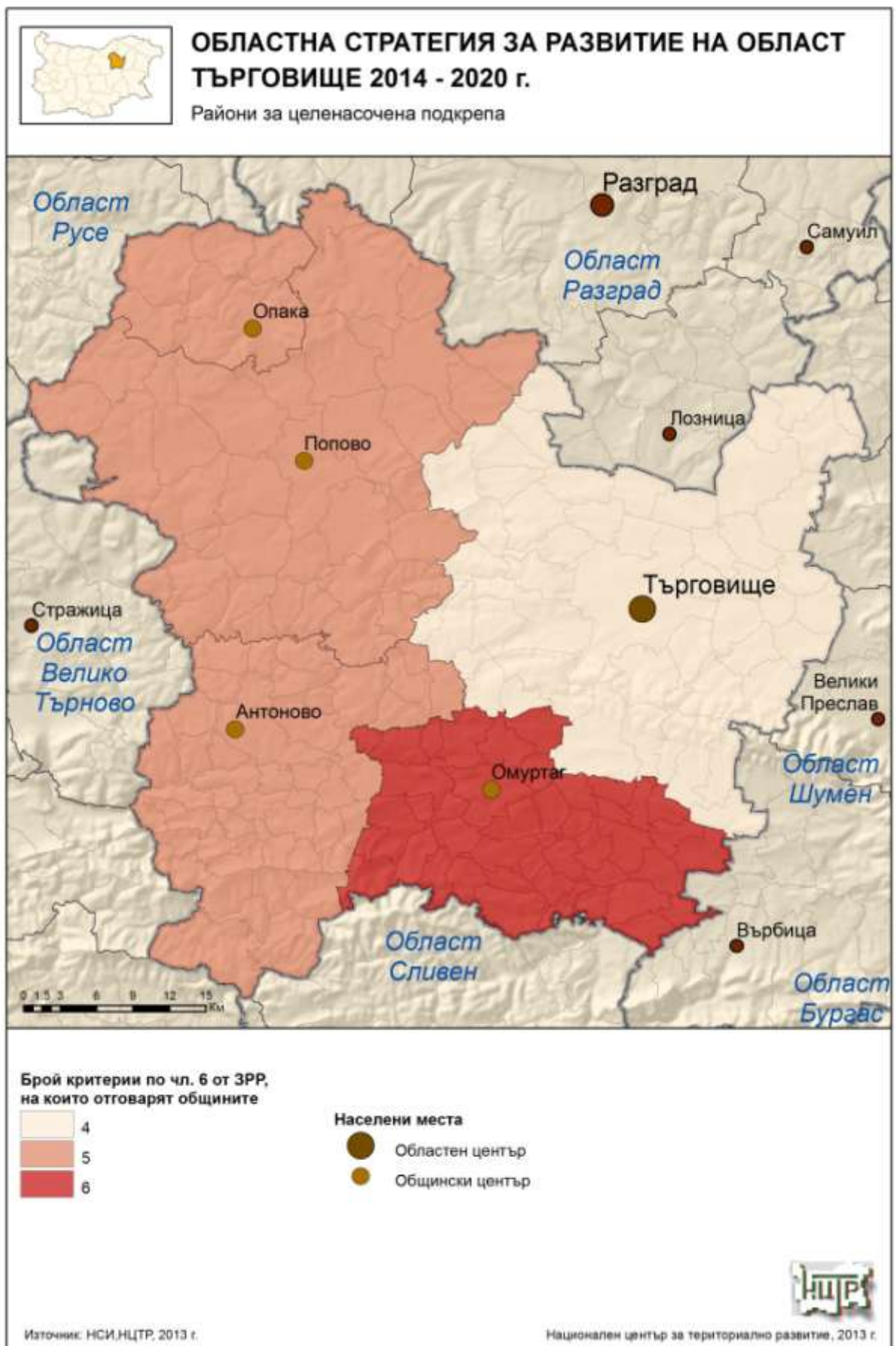
Като цяло състоянието на област Търговище е сред най-незадоволителните в страната. През последните две години всички общини отговарят на четири показателя, четири от тях на шест. Това е сериозен индикатор, че демографското и икономическо състояние на всички общини се влошава. Няма индикации за временно стабилизиране на нито една община, за разлика от другите области в Североизточния район.

---

⁸ *Национална стратегия за регионално развитие на Р. България за периода 2012-2022 г.*

⁹ *НСИ, 2011 г.*

Карта 14. Райони за целенасочена подкрепа в Област Търговище, 2011 г.

9. Визия, цели и приоритети за развитие на областта за периода 2014 – 2020 г.

Предпоставки за формулиране на стратегическата рамка за развитие на област Търговище за периода 2014 – 2020 г.

Стратегическата рамка е съобразена с изискванията на националното законодателство за регионално развитие и се основава на следните принципи и аргументи:

- Стратегическата рамка отчита резултатите от извършения социално-икономически анализ и SWOT-анализ и генерираните изводи за тенденциите в развитието, текущото състояние и бъдещия потенциал за развитие на област Търговище.
- Стратегическата рамка за развитие на област Търговище отчита и целите на европейската кохезионна политика и приоритетите за развитие на регионите на ЕС, определени със Стратегията „Европа 2020“, Териториалния дневен ред на ЕС 2020 и с други общоевропейски документи на политиката на сближаване. Стратегическата рамка е обвързана с националните цели и приоритети на основополагащите стратегически документи за развитие на страната през новия програмен период и осъществява преноса на тези цели към конкретната територия на СИР и нейните проблеми – Национална програма за развитие „България 2020“, Национална програма за реформи 2011-2015 г., Национална стратегия за регионално развитие на Република България 2012-2022 г., Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013 -2025 г., както и различни секторни стратегии и политики.
- Стратегическата рамка на областната стратегия за развитие отразява основните насоки и акценти на трите основни фонда на ЕС – ЕСФ, ЕФРР, КФ, за периода 2014-2020 г., които се запазват почти непроменени в сравнение с настоящия програмен период.
- Отчита новите акценти формулирани от МРРБ.
- Отразява стратегическата рамка на новия Регионален план за развитие на СИР 2014-2020 г., както и на действащата Областна стратегия и на общинските планове за развитие и извършените междинни оценки и актуализации.
- Отчита резултатите от анкетата относно вижданията за местната общинска и областна власт, на специалисти, обществени организации и профсъюзи относно приоритетите пред развитието на областта.

Стратегия „Европа 2020“ е основополагащият, рамков документ за актуалните цели на европейската кохезионна политика по отношение на заетостта, иновациите, глобалните заплахи от климатични промени и енергийна зависимост, образованието и бедността. Приоритетите на стратегията са насочени в три логически обосновани направления:

- интелигентен растеж – икономика на знания и иновации;
- устойчив растеж – нисковъглеродна икономика, ВЕИ, конкурентоспособност чрез ефективно използване на ресурсите, добра бизнес среда за МСП и активно предприемачество;
- приобщаващ растеж – паралелно с „интелигентната“ икономика, развитие и на традиционна икономика с висока заетост на нискоквалифицирана работна ръка, буфер срещу бедността, средство за социално и териториално сближаване.

В документа Териториален дневен ред на ЕС 2020 са формулирани шест основни приоритета за развитие в териториален аспект:

- Полицентрично и балансирано териториално развитие (иновативни мрежи между градовете);
- Интегрирано развитие – в градовете, в селските и в специфичните/неформални райони (излизане от границите на градовете в техните „зони на активно влияние“, внимание към селските райони с уникалните им черти, периферните райони, ефикасно използване на ресурсите, опазване на земята, заздравяване на връзките град – село);
- Териториална интеграция в граничните и транснационални региони – (трансгранично коопериране – особено по външните граници на ЕС);
- Конкурентоспособност на регионите чрез силни местни икономики (местни продукти и пазари, привлекателна бизнес среда, силни общини);
- Подобрена обвързаност между индивиди, общини и предприятия (децентрализация, нисковъглеродна местна икономика, достъпност от градските центрове към периферията);
- Управление и обвързване на природните и културни ценности на регионите (защитени територии – зелени инфраструктурни мрежи на всички нива, управление на културното и природното наследство).

Национална програма за реформи 2011-2015 г. е стратегически документ, който се разработва в изпълнение на целите и водещите инициативи на Стратегията „Европа 2020“. В Националната програма за реформи като национален ангажимент по Стратегията „Европа 2020“ са трансформирани целите на Стратегията и са заложили следните национални цели за постигане до 2020 г:

Цел 1: „Достигане на 76% заетост сред населението на възраст 20 – 64 г.“;

Цел 2: „Повишаване дела на разходите за научно-изследователска и развойна дейност до 1,5% от БВП“;

Цел 3: „Достигане на 16% дял на възобновяемите енергийни източници в брутно крайно потребление на енергия и повишаване на енергийната ефективност с 25%“;

Цел 4: „Намаляване на дела на преждевременно напусналите образователната система до 11% и повишаване на дела на 30 – 34 годишните със завършено висше образование – 36%“;

Цел 5: „Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души“ (с 16%).

Национална програма за развитие: България 2020 е националният стратегически документ от най-висок ранг, формулиращ целите и приоритетите за развитието на България във всички сектори, имащи отношение към постигането на целите на Стратегията „Европа 2020“. Документът съдържа три основни цели и осем приоритета:

- Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила;
- Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване;
- Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал;
- Развитие на земеделието за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси;
- Подкрепа за развитие на високопроизводителна индустриална база и модерна иновативна инфраструктура, стимулиране на иновативната активност и научните изследвания;
- Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса;
- Изграждане на адекватна енергийна инфраструктура, подкрепа за повишаване на ресурсната ефективност и намаляване на енергийната зависимост;
- Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари.

В унисон с приоритет 3 „Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал“ е изготвена стратегическата част на Националната стратегия за регионално развитие на Република България 2012-2022 г. Това е и основният документ, който определя стратегическата рамка на държавната политика за постигане на балансирано и устойчиво развитие на районите на страната и за преодоляване на вътрешнорегионалните и междурегионалните различия в контекста на общоевропейската политика за сближаване и постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.

Изведените от НСПП стратегически цели са следните:

Стратегическа цел 1: Икономическо сближаване в европейски, национален и вътрешнорегионален план чрез развитие на собствения потенциал на районите и

опазване на околната среда;

Стратегическа цел 2: Социално сближаване и намаляване на регионалните диспропорции в социалната сфера чрез създаване на условия за развитие и реализация на човешкия капитал;

Стратегическа цел 3: Териториално сближаване и развитие на трансграничното, междурегионалното и транснационалното сътрудничество;

Стратегическа цел 4: Балансирано териториално развитие чрез укрепване на мрежата от градове-центрове, подобряване свързаността в районите и качеството на средата в населените места.

Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013 -2025 г. е средносрочен стратегически документ, който дава насоките за устройство, управление и опазване на националната територия и акватория и създава предпоставки за пространствено ориентиране и координиране на секторните политики. Избраната визия на НКПР е формулирана чрез три кратки послания:

- Националното пространство на България – отворено към света и интегрирано в Европейското пространство и в европейската мрежа от центрове и оси на развитие, култура, наука и иновации;
- Съхранените национални ресурси – хората, земята, водите и горите, подземните богатства, природното и културно наследство – гаранция за националната идентичност;
- Балансираното и устойчиво интегрирано развитие, постигнато чрез рационално организирана икономическа, социална, транспортна, инженерна, културна и туристическа инфраструктура и осигуряващо интелигентен икономически растеж, адаптивност към промените и равнопоставеност.

От избраната визия са изведени и стратегическите цели на НКПР:

Стратегическа Цел 1 “Интегриране в европейското пространство”. Развитие на национални и трансгранични транспортни, енергийни, урбанистични, културни и екологични коридори с оглед постигане на териториална свързаност, сътрудничество и интегриране в региона и в европейското пространство;

Стратегическа Цел 2 “Полицентрично териториално развитие”. Укрепване на умерено полицентрична мрежа от градове - центрове с подобро качество на градската среда, способстващо за постигане на балансирано териториално развитие и намаляване на неравенствата между централните градски и периферните селски райони;

Стратегическа Цел 3 "Пространствена свързаност и достъп до услуги". Развитие на националната техническа и социална инфраструктура за подобряване на пространствената свързаност на районите и урбанистичните центрове и достъпа до образователни, здравни, социални и културни услуги;

Стратегическа Цел 4 "Съхранено природно и културно наследство". Съхраняване и развитие на националната система от защитени природни и културни ценности за поддържане на биологичното равновесие, пространствената природна и културна идентичност и за интегриране на техните стойности в съвременния живот;

Стратегическа Цел 5 "Стимулирано развитие на специфични територии". Интегрирано планиране и стимулирано развитие на територии със специфични характеристики (крайбрежни Черноморски, крайбрежни Дунавски, планински гранични и периферни) с оглед съхраняване и ефективно използване на техния природен, икономически, социален и културен потенциал за развитие;

Стратегическа Цел 6 "Конкурентоспособност чрез зони за растеж и иновации". Повишаване на конкурентоспособността на българската територия чрез държавно подкрепени зони за растеж и иновации в урбанистичните центрове от високите нива на полицентричния модел.

Стратегическата част е съобразена и с Регионалния план за развитие на Североизточен район от ниво 2 за периода 2014-2020 г., който е документ за стратегическо планиране, като отчита специфичните характеристики и потенциала на района, определя средносрочни цели и приоритети за устойчиво и интегрирано регионално и местно развитие в съответствие с предвижданията на Националната стратегия за регионално развитие и другите структуроопределящи политики. Регионалният план за развитие определя необходимостта от реализация на дейности в различни сектори, създаване на по-добри условия за балансирано и устойчиво социално-икономическо и териториално развитие и преодоляване на съществуващите междурегионални и вътрешнорегионални диспропорции.

Изведените от регионалния план за развитие на СИР стратегически цели са следните:

Стратегическа цел 1: "Повишаване конкурентоспособността на района чрез активизиране на специфичния му потенциал, съчетано с опазване на околната среда";

Стратегическа цел 2: "Повишаване на социалния капитал на района чрез подобряване стандарта на живот и качеството на жизнената среда";

Стратегическа цел 3: „Балансирано териториално развитие и сътрудничество чрез подобряване на свързаността и функционалната интегрираност на системата от урбанизирани центрове“.

Визия

Визията отразява желанието за достигане на определено ниво на развитие на област Търговище за конкретния планов период 2014 – 2020 г., използвайки местните природни, социални и икономически потенциали, чрез формулиране на политическа и стратегическа рамка с цел устойчиво усвояване на тези потенциали и валоризация на предимствата на областта.

През периода на действие на настоящата областна стратегия и особено през последните години се увеличиха предизвикателствата и заплахите в европейски, национален и регионален мащаб вследствие на глобализацията, икономическата криза, демографския упадък, климатичните промени, енергийната зависимост, рискът от възможната загуба на биоразнообразие и на природно и културно наследство.

Независимо от новите реалности, общата представа за желаното бъдещо развитие и състояние на област Търговище следва да продължи да носи основните черти на позитивни представи и очаквания за: „динамично развитие“, „устойчиво развитие“, „оптимален икономически растеж и заетост“, „подобро качество на живот“, „съхранено природно и културно наследство“. В тази насока е формулирана визията за развитие на област Търговище. При формулиране на визията са взети предвид изводите от социално-икономическия анализ, изявените проблеми и потенциали за бъдещото развитие в областта. Тя съдържа представата за бъдещо динамично, устойчиво и хармонично развитие на областта. В такава насока е формулирана **визията** за развитие на област Търговище в периода 2014–2020 г.:

Търговищка област ще се развива като жизнеспособна териториална единица в пределите на националното и Европейското пространство, с подобрен жизнен стандарт, привлекателно място за живот, бизнес, инвестиции и туризъм, съхранена природна среда, традиции и култура.

В целите на стратегията е заложена идеята за постигане на координация и допълняемост на секторните политики в рамките на областта. Те съдържат насочващи посоки на действие и стратегически перспективи за общинските планове за развитие и устройство на територията. В тях е заложено постигането на териториално сътрудничество за осъществяване на съвместни дейности, включително такива с трансграничен, междурегионален и транснационален характер.

За реализацията на целите и приоритетите на стратегията е необходимо ефективно участие на всички заинтересовани страни и партньори и осигуряване на публичност, прозрачност и информация при изпълнението на стратегията.

Областната стратегия за развитие визира 7-годишния период 2014-2020 г. който съвпада с периода на действие на Регионалния план за развитие на Североизточен район и на Общинските планове за развитие и с периода за програмиране на помощта от структурните и Кохезионния фонд на ЕС.

Целите и приоритетите на политиката за регионално развитие на областта, отразяват нейната конкретна специфика, през която са пречупени и конкретизирани приоритетите, залегнали в общоевропейските и в националните стратегически документи за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Взети са предвид 11-те тематични цели, адресирани от общия европейски регламент, върху които фондовете на Общата стратегическа рамка ще съсредоточат своята подкрепа:

1. Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите;
2. Подобряване на достъпа до информационни и комуникационни технологии;
3. Повишаване на конкурентоспособността на малките и средните предприятия, в т.ч. и на селскостопанския сектор;
4. Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори;
5. Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска;
6. Опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност;
7. Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури;
8. Насърчаване на заетостта и подкрепа за мобилността на работната сила;
9. Насърчаване на социалното приобщаване и борба с бедността;
10. Инвестиции в образованието, уменията и ученето през целия живот;
11. Повишаване на институционалния капацитет и ефективна публична администрация.

Във връзка с тези тематични цели Стратегията за развитието на областта, като отчита собствената областна специфика и индивидуалност, е насочена към следните приоритетни направления:

- Подобряване на бизнес средата за привличане на конкурентоспособни инвестиции в производения сектор и подпомагане на малките и средните предприятия;
- Стимулиране активното развитие на дейностите и услугите, свързани с преработващата и хранително-вкусовата промишленост и формирането на производствен клъстер на "стъкло";
- По-активно внедряване на иновации в производството, като се подпомага сътрудничеството между образователните институции, изследователските и развойните звена и бизнеса;
- Постигане на енергийна ефективност в производството, бита и транспортния сектор, въвеждане на възобновяеми енергийни източници и стимулиране на нисковъглеродна местна икономика;
- Подобряване на публичните електронни услуги и електронния пазар, както и осигуряване на ширококолов достъп за населението и фирмите;
- Подобряване на трудовия пазар на територията на областта, като се стимулират трудовата мобилност, младежката заетост, професионално-образователните системи, формите за квалификация и преквалификация и учене през целия живот;
- Подкрепа на социалната интеграция, намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване на непривилегированите групи от населението, като се отчитат териториалните проявления на тези проблеми;
- Подкрепа за оптимизиране и повишаване качеството на системата на здравеопазване и социални услуги, за подобряване образователната система и съхраняване и развитие на културата, културното наследство и културните институции;
- Отчитане на глобалните екологични цели в процеса на стратегическо планиране и включване на мерки за опазване и поддържане на природното равновесие, както и мерки, насочени към адаптирането на областната територия към климатичните промени;
- Отчитане ролята на градовете като центрове на развитието и прилагане на подходи за интегрирано градско развитие и за решаване на проблеми в развитието на прилежащите селски райони;
- Издигане ролята на град Търговище и повишаване значението му като урбанистичен център от трето йерархично ниво в Североизточния район;
- Подобряване на териториалната свързаност и на социалното, икономическото и културното сътрудничество и сближаване между общините в областта, намаляване на ефекта „периферност“;

- Реализиране на трансгранични и междурегионални инициативи, включително чрез публично-частно партньорство и разширяване на достъпа до източници на финансиране.

Главната цел на областната стратегия е:

Постигане на устойчиво икономическо, социално и пространствено развитие на областта чрез активизиране на собствения ресурс и сближаване в национален и международен мащаб с оглед преодоляване на различията спрямо другите области в страната.

Главната цел е съобразена с определената визия за желаното развитие на областта като органично пространство от националната и европейската територия, реализиращо динамично и устойчиво развитие с подобро качество на живота и съхранено природно и културното наследство. В целта е заложено постигането на просперитет и устойчиво бъдещо развитие в икономиката, в социалната и културната сфера, както и в териториалната структура. Такова развитие може да бъде постигнато и да поддържа устойчивост, ако се основава на активизиране на собствения ресурсен и човешки потенциал и ако е съчетано с включване и на външните фактори и сътрудничество на всички нива.

Главната цел за устойчиво и комплексно социално-икономическо и пространствено развитие на областта е представена в четири стратегически цели.

Стратегическа цел 1:

Постигане на интелигентен икономически растеж чрез развитие на собствения потенциал и акцентирание върху иновации и икономика на знанието, съчетано с ефективно опазване на околната среда.

Стратегическа цел 1 е насочена към стимулиране на икономическото развитие чрез активизиране на собствените ресурси и съхраняване на собствената специфика. Сериозен акцент е поставен върху развитието на икономика, свързана с аграрния сектор и върху важността от развитие на регионален клъстер на основата на стъklarската индустрия. Залага се на необходимостта от обвързване потребностите на бизнеса с центровете на висшето образование и научно-изследователската дейност извън областта. Предвижда се подкрепа за МСП, които имат сериозен принос за развитието на областната икономика, чрез подобряване на инфраструктурата им, както и за развитие на нови бизнес модели и иновации. Определя се необходимостта от разнообразяване на туристическия продукт чрез активно включване на природните и културни ценности на

областта.

Тази цел се подкрепя чрез три приоритети, които са взаимнообвързани. Първият приоритет е насочен към повишаване на икономическата конкурентоспособност, технологично обновяване, насърчаване на научноизследователската и иновационна дейности, създаване на привлекателна бизнес среда и подкрепа за МСП, използващи местния потенциал. Вторият приоритет е насочен към развитие на аграрния сектор, в т.ч. и в изостанали селски райони и създаване на регионален клъстер агропроизводство и развитие на хранително-вкусовата промишленост. Третият приоритет е насочен към развитието на туризма с цел да се разнообрази и подобри туристическото предлагане на основата на културното и природно наследство и създаване на специфичен регионален продукт в цялата територия на областта. Икономическото развитие трябва да бъде съчетано със съблюдаване принципа на устойчиво развитие и намаляване на консумацията на енергия и суровини, технологично обновяване и развитие на зелени икономически дейности.

Приоритет 1.1. Подобряване на научното и технологичното ниво на икономиката и иновационния потенциал в областта (“икономика на знанието”)

След петгодишно прилагане на ОП “Развитие на конкурентоспособността на българската икономика 2007-2013” е отчетено движение в желаната посока, но не и постигане на желаното ниво. Доказват го скромните параметри на макроикономическата рамка – национална, регионална и областна. Продължаването на усилията към повишаване на конкурентоспособността е безспорна необходимост. Дали е необходима промяна се подсказва в промененото наименование на новия аналог на Оперативната програма – “Иновации и предприемачество”.

Постигането на устойчив икономически растеж, чрез развитие на конкурентоспособна икономика, ще продължи да е “ключът” към желаното качество и стандарт на живот в областта. През следващите 7 години усилията ще се фокусират върху иновациите, технологичното обновяване на МСП и повсеместно преминаване към нисковъглеродна икономика.

Специфична цел 1.1.1. Развитие на научноизследователската и иновационна дейност за технологичното развитие (НИРД) в предприятията.

Последователното прилагане на политика за стимулиране на иновациите е ключов фактор за конкурентоспособност. България има стратегия за развитие на научната дейност, разработена с разбирането, че научните изследвания, технологичното развитие и иновациите са двигател на съвременната икономика. Иновациите са шанс за

възстановяване на областната икономика. Целта е да се създаде конкурентна индустриална база с модерна иновативна инфраструктура. Иновативнационният потенциал на икономиката ще се повиши чрез:

- Технологично обновяване и повишаване на производителността;
- Повишаване на броя на заетите във високотехнологичните отрасли;
- Нарастване на износа на високотехнологичните продукти;
- Привличане на инвестиции в технологичните отрасли.

За финансирането на проектите по тази специфична цел ще се разчита на новата Оперативна програма "Иновации и предприемачество 2014-2020" с трите и оси:

- Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите;
- Повишаване на конкурентоспособността на малките и средните предприятия;
- Подкрепа за преминаване към никовъглеродна икономика във всички сектори.

Специфична цел 1.1.2. Технологично обновяване и иновации в МСП

Подобно на иновациите, и процесът за подпомагане на технологичното обновяване в МСП следва да продължи. Вече много български предприятия са конкурентоспособни на европейските пазари. Все повече български фирми в това число и от област Търговище предлагат и поддържат постоянно качество на продукцията си. Но възможностите на МСП чрез крайните си продукти да устоят на конкурентния натиск на европейските производители са все още ограничени. Много МСП все още разчитат на илюзорното предимство на евтиния труд. Остарели, енергоемки технологии и оборудване са все още масов проблем. Иновациите имат сравнително малка тежест сред силните страни на МСП от областта. За повечето предприятия, конкурентоспособността се свързва основно с цената на продукцията.

Запазването или отвоюването на конкурентна позиция в глоболизираща се икономика, при това в трайна рецесия, е и ще бъде свързано с внедряване на нови, ефективни (вкл. енергийно) технологии. Не по-маловажни са и действията за подобряване на връзките на предприятията с изследователските и образователни центрове.

Инструмент за повишена гъвкавост, устойчивост и конкурентоспособност са клъстерите. Макар отскоро и с непълна развитост, те са факт в Търговищка област. Съществуват изявени предпоставки за създаване на жизнени клъстери в областта на стъклопроизводството и хранителната промишленост. Специфичен авангард за областта е индустриален клъстер стъкло, обединяващ около 20 фирми.

Финансирането на дейностите/проектите ще разчита на новата ОП "Иновации и предприемачество", ос 2 "Повишаване на конкурентоспособността на малките и средните предприятия" и ос 3 "Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори".

Специфична цел 1.1.3. Поддържане на активна и привлекателна бизнес среда, изграждане на инфраструктура в индустриални зони и бизнес паркове

Тази цел се фокусира върху физическата среда за функциониране на икономиката. Добре устроени индустриални зони са базова предпоставка за инвестиционна атрактивност и обратно. Старите индустриални зони са с остаряла инфраструктура, неугледни, с много комуникационни, екологични и функционални проблеми. Новите – с недоизградена или липсваща инфраструктура. В такъв пространствен контекст усилията в другите направления (технологично обновяване, енергийна ефективност, конкурентоспособност) биха се осуетили. Проблемът е наследен от десетилетия и трудно намира решения. Целта за обновяване на индустриалните зони се пренася от предходния планов период. Междинните резултати от постигането ѝ са символични. Залог за по-голям успех през новия планов период са ИПГВР в три града на област Търговище¹⁰. Действията по тази цел ще се насочат както към обновяване на стари и изграждане на нови индустриални зони, така и към съвременните форми на технологични паркове и бизнес инкубатори.

Мерките и проектите по тази специфична цел ще разчитат на финансова подкрепа от новата ОПРР, Подприоритет 3: „Зони с потенциал за икономическо развитие“.

Дейностите за реализиране на тези специфични цели ще бъдат насочени към:

- Реализиране на научно-иновативни партньорства между университети/научни организации и предприятията за генериране на знания и резултати с приложение в икономиката;
- Изграждане на регионален научно-приложен и иновативен център, обслужващ трансрегионални и трансгранични приоритетни направления за насърчаване на интернационализацията на МСП;
- Укрепване на инфраструктурата за НИРД и иновации, вкл. центрове за компетентност, научно-технологични паркове, центрове за трансфер на знания и комерсиализация на иновациите;
- Изграждане на екологичен енергиен център Търговище за производство на ел. енергия от ВЕИ с пилотна агро-фотоволтаична централа и иновативен компетентен

---

¹⁰ Търговище, Попово и Омуртаг (по ПРСР)

- център в партньорство с национални научно изследователски институти и бизнеса;
- Създаване на регионален клъстер „стъкло“ на основата на стъklarски заводи „Тракия Глас България“ ЕАД;
- Изграждане на инфраструктура в индустриалните зони на Търговище, Попово и Омуртаг.

Приоритет 1.2. Развитие на конкурентноспособен аграрен сектор и жизненни селски райони

Секторът на селското стопанство се посочва и като един от най-важните икономически отрасли за областта от проведеното анкетно проучване с подчертаване на много добрите условия за интензивно и екологосъобразно земеделие. Почвено климатичните условия са благоприятни за отглеждане на зърнени, технически и фуражни култури.

За последните пет години в областта, делът на аграрния сектор остава в границите на 14-18% (процент от БДС), което показва сериозен потенциал за приноса към конкурентноспособна областна икономика. Значимостта му е голяма, защото:

- Аграрният отрасъл и селските райони са неразделен биом – живот в първия означава живот и във втория и обратното;
- Областта съхранява добри природо-климатични условия за развитие на зърнено – технически култури и растениевъдство (лозарство), включително за биоземеделие.

В областта доскоро е съществувало развито, научно обслужено, конкурентноспособно, щадящо околната среда земеделие сред жизнеспособни селски райони, осигуряващи условия за достоен труд и живот. Сега няма какво да се преоткрива. Трябва само да се гради и възстановява чрез следните действия:

- Производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси, чрез въвеждане на иновации;
- Мобилизиране на потенциала на селските райони за постигане на балансирано социално и териториално развитие;
- Възстановяване и модернизиране на хидромелиоративната инфраструктура, осигуряваща ефективно ползване на водата (ниски загуби), достъпни цени и добро управление;
- Възстановяване и реконструкция на съоръженията за предпазване от вредното въздействие на водите (речни корекции, диги, дренажи);
- Насърчаване развитието на биологичното земеделие (в екологично чисти райони с възможности за напояване). Съчетаването на биоземеделие с природни дадености е ресурс за екотуризъм и база за устойчива местна икономика.

Специфична цел 1.2.1. Въвеждане на нови технологии и иновации в МСП в изостанали селски райони

Специфична цел 1.2.2. Активизиране на бизнеса в изоставащи селски райони чрез насърчаване на индивидуалното и колективно предприемачеството.

Дейностите за реализиране на специфичните цели ще бъдат насочени към:

- Подпомагане на МСП за възприемане и ефективно използване на информационните и комуникационни технологии;
- Развиване на умения, свързани с информационните и комуникационни технологии от местното население;
- Предоставяне на услуги от бизнес подкрепящите организации – подбор на персонал, обучение на персонала, търсене на партньори, пазари, агресивен регионален маркетинг;
- Създаване на клъстер „Агро-производство и хранително-вкусова промишленост – Търговище“;
- Изграждане на тържище за селскостопански животни за общините Омуртаг и Антоново;
- Изграждане на закрит пазар гр. Омуртаг.

Финансирането на мерките и проектите по тези цели ще се подкрепи от новата Програма за развитие на селските райони (ПРСР).

Приоритет 1.3. Разнообразяване на туристическото предлагане и включване на природното и културно богатство в цялата територия на областта

Въпреки голямото желание, отчетеното развитие и благоприятните фактори, туризмът в областта «признава» непреодолени слабости: недобре развит туристически продукт като цяло, неразвита мрежа от фирми за услуги и доставки в туризма, недостатъчно квалифициран персонал в сферата на туристическите услуги, лошо състояние и ограничен достъп до природни и културно-исторически обекти, недобра база за настаняване.

Целта за оползотворяване на туристическите ресурси ще се постигне с действия в три направления: 1) Подобряване на инфраструктурата – транспортна, инженерна, социална и туристическа; 2) Съхраняване, опазване и подобряване на качествата на туристическите ресурси – природни, културни и антропогенни; 3) Институционална координация – между администрации и фирми в туризма.

Основните усилия/действия следва да се насочат към:

- Развитие на атрактивни обекти от природното и културно наследство – възстановяване, опазване, експониране, оборудване, анимиране;
- Подобряване на достъпа и прилежащата туристическа инфраструктура;
- Формиране и маркетинг на регионални туристически продукти;
- Популяризиране на природното и културно наследство.

Специфична цел 1.3.1. Активизиране на развитието на туризма в цялата територия на областта

Специфична цел 1.3.2. Оползотворяване на местния туристически потенциал на основата на културното и природно богатство.

Дейностите за реализиране на специфичните цели ще бъдат насочени към:

- Развитие на местната творческа индустрия и популяризирането ѝ чрез включване в предлагани туристически пакети;
- Реконструкция и обновяване на художествени галерии, регионален и общински музеи;
- Създаване на интегриран туристически продукт за Североизточен район - Варна, Добрич, Шумен, Търговище;
- Обновяване на паркови зони: Борово око, Роден кът Юкя. Рехабилитация на езеро "Борово око" – гр. Търговище и парковите зони в Попово и Омуртаг;
- Партньорски проекти с други общини. Партньорски проект „Върбица – Омуртаг – Сунгурларе – непознатото Българско наследство“ и други общински проекти;
- Създаване на туристически продукт чрез възстановяване и реставрация на крепостта и древния град Мисионис, общ. Търговище;
- Изграждане на туристическа инфраструктура и реставриране на надписи–Скалният манастир при село Крепча, община Опака;
- Изграждане и функциониране на туристически информационни центрове – м. "Парка", общ. Търговище и в с. Крепча, общ. Опака;
- Създаване на улица на занаятите – с. Божица и с. Ястребино, общ. Антоново
- Възстановяване, реставрация, консервация и социализация на културните паметници.

Освен формирането на регионални туристически клъстери, залог за успешна реализация на целта са и организационни действия като формиране на регионални и местни туристически асоциации и партньорства, вкл. и между общини.

Мерките и проектите в тази сфера ще разчитат на финансиране от ОПРР, Приоритетна ос 4: „Регионален туризъм“ и ПРСР.

Стратегическа цел 2:

Повишаване на жизнения стандарт и намаляване на социалните неравенства.

Стратегическа цел 2 е ориентирана към използване на наличните потенциали за подобряване на жизнения стандарт (качеството на живота) и създаването на подходящи условия за развитието и реализацията на човешките ресурси в областта, увеличаване на равнището на заетостта и доходите, подобряване на качеството публичните услуги от първостепенно значение – здравеопазване, социални услуги, образование и култура.

Тази цел се подкрепя чрез два взаимобвързани приоритета. Първият приоритет е насочен към подобряване на достъпа до пазара на труда, повишаване на заетостта и доходите, с акцент на младежката заетост, стимулиране на трудовата мобилност, намаляване на бедността и постигане на социална интеграция на маргинализираните групи особено в периферните общини. Ще се търси извличане на максимални ползи за областта от политики на пазара на труда и програмите за заетост, включително интегрирани схеми за алтернативна заетост. Подобряване на достъпа до заетост качеството на работните места чрез: улеснено посредничество и подкрепена мобилност за търсещите работа, приоритизиране на заетостта сред младите хора, достъп до учение през целия живот, подкрепа за адаптиране на работниците и предприятията към глобализацията, подкрепа за самостоятелна заетост. Вторият приоритет е насочен към осигуряване на по-добър достъп до образователни, здравни, социални и културни услуги и спортни прояви чрез модернизиране на съответната инфраструктура и подобряване на качеството на публичните услуги. Подобряването на качеството и достъпа до здравните, социалните, образователните, културните и спортни услуги е от важно значение за цялостното развитие на областта и особено в по-изостаналите общини, тъй като води до намаляване на вътрешнообластните различия. Въпреки предприетите усилия, все още е налице сериозно изоставане в предлаганите услуги, което изисква нови по-енергични действия.

Приоритет 2.1 Подобряване достъпа до пазара на труда, повишаване на заетостта и доходите на населението

Специфична цел 2.1.1. Повишаване на заетостта и доходите с акцент на младежката заетост

Специфична цел 2.1.2. Стимулиране на трудовата мобилност, професионалното образование и ученето през целия живот.

Специфична цел 2.1.3. Намаляване на бедността и постигане на социална интеграция

на маргинализирани групи в неравностойно положение в периферните общини.

Приоритет 2.2 Подобряване на качеството и достъпа до здравни, образователни, социални и културни услуги и спортна инфраструктура

Специфична цел 2.2.1. Изграждане и обновяване на обекти за здравни и социални услуги, за образование, културни прояви и спортна инфраструктура, в т.ч. и подобряване на тяхната енергийна ефективност.

Специфична цел 2.2.2. Подобряване качеството на публичните услуги в образователни, здравни, социални и културни заведения.

Специфична цел 2.2.3. Намаляване на дела на преждевременно напусналите училище и увеличаване на дела на 30-34 годишните с висше образование.

Стратегическа цел 3:

Устойчиво и интегрирано териториално развитие.

Стратегическа цел 3 е ориентирана към подобряване на териториалния модел на областта и постигане на териториалното сближаване чрез устойчиво и интегрирано териториално развитие. Устойчивото териториално развитие в областта ще се постига чрез подобряване на транспортната и комуникационна свързаност, което ще улеснява достъпа до публични услуги от по-висока степен и чрез стимулиране развитието на малките градове-центрове в периферните селски територии. Целта ще се подкрепя от предходните две стратегически цели, свързани с икономическото и социално-културното развитие.

Изпълнението на целта е определено (конкретизирано) от три приоритета. Първият е насочен към подобряване на техническата инфраструктура и транспортната свързаност в областта, подобряване на енергийната безопасност и енергийната ефективност, подобряване на водоснабдяването и канализацията и пречистването на водите, както и с комуникационната безопасност в публичния сектор и домакинствата. Вторият приоритет е насочен към щадящо използване на териториалните ресурси при развитието на всички човешки дейности и ефективно опазване на околната природна среда, защита на природното наследство, предпазване от ерозия и свлачища, адаптиране към климатични промени. Третият приоритет е насочен към селищната мрежа, подкрепа за малките градове като центрове за предоставяне на работни места и услуги в селските територии, прилагане на стратегии и планове за интегрирано градско развитие с активно гражданско участие, стимулиране на град Търговище и повишаване значението му на град от трето ниво.

Приоритет 3.1. Подобряване на техническата инфраструктура, териториалната свързаност и достъпността до обектите за публични услуги

Специфична цел 3.1.1. Подобряване на транспортната свързаност и времето за достъп до публични услуги чрез обновяване на пътната инфраструктура с регионално и местно значение.

Специфична цел 3.1.2. Развитие на енергийните мрежи, подобряване на енергийната ефективност и прилагане на възобновяеми енергийни източници.

Специфична цел 3.1.3. Подобряване на водоснабдителната и канализационна инфраструктурата и пречистването на отпадъчните води с изграждане и разширяване на пречиствателни съоръжения.

Специфична цел 3.1.4. Осигуряване на широколентов достъп и преодоляване на "цифровата изолация" в слабо населените периферни райони.

Приоритет 3.2. Щадящо използване на териториалните ресурси и опазване на околната среда в областната територия

Специфична цел 3.2.1. Прилагане на мерки за опазване на околната среда при добивната индустрия и при локализиране на инсталации за ВЕИ.

Специфична цел 3.2.2. Депониране, обезвреждане и рециклиране на битови и промишлени отпадъци и рекултивация на замърсени територии.

Специфична цел 3.2.3. Защита от ерозионни и свлачищни процеси, предпазване от наводнения и мониторингови системи за опазване на околната среда,

Специфична цел 3.2.4. Включване на превантивни мерки за справяне с природни бедствия и адаптирането на областната територия към климатични промени.

Приоритет 3.3. Укрепване на градовете-центрове, интегрирано градско развитие и благоустрояване на селищната среда

Специфична цел 3.3.1. Подкрепа за развитието на малките градове в областта като центрове за предоставяне на услуги и работни места в селските периферни територии.

Специфична цел 3.3.2. Стимулиране развитието на град Търговище и повишаване значението му като урбанистичен център от трето йерархично равнище в Североизточен район.

Специфична цел 3.3.3. Разработване и прилагане на стратегии и планове за интегрирано градско развитие в градовете-центрове с разширено гражданско участие.

Реализирането на тези специфични цели ще бъде подкрепено основно от дейностите насочени към:

- Рехабилитация, реконструкция, модернизация и пускане в експлоатация на летище Търговище. Изграждане на логистичен център;
- Изграждане на планираните участъци от АМ "Хемус" и скоростните пътища в областта, подобряване на транспортната достъпност до и между областния център и селищата от областта;
- Прилагане на мерките и проектите по ИПГВР Търговище;
- Включване на малките градове от 4-то йерархично ниво (Попово и Омуртаг) и прилагане на ИПГВР за следващия планов период по програмите на ОПРР и ПРСР с оглед подобряване на градската им среда и обектите за публични услуги с надобщинско значение;
- Изграждане на екологичен завод за преработка на битови отпадъци и производство на енергия – с. Дралфа (общ. Търговище).

Стратегическа цел 4:

Намаляване на междуобщинските неравенства чрез партньорства и повишен институционален капацитет.

В областта се наблюдава съществено различие в развитието на град Търговище и Търговищка община и останалите общини и населени места. В такава ситуация е важно да се постига разпространение на благотворното влияние на областния център в колкото може по-обширен ареал и по възможност – в цялата територия на областта. Така би се редуцирал неблагоприятният ефект на периферията. Важен инструмент в тази стратегия е постигането на междуобщинско сътрудничество и партньорство за решаване на общите проблеми и за постигане на интегрирана областна социално-икономическа и културна общност. Сътрудничеството и партньорството е необходимо и на по-високи равнища в рамките на Североизточен район и извън тях в национален и наднационален мащаб. Сътрудничеството и партньорството е гаранция за пренасяне на положителни практики и за постигане на общ просперитет на партньорите.

Първия приоритет на Стратегическа цел 4 е ориентиран към подобряване на социално-икономическото и културното сътрудничество и сближаване между общините в областта, към развитие на сътрудничество с другите области в Североизточен район и в страната, както и към осъществяване на трансгранично сътрудничество. Вторият приоритет е насочен към повишаването на институционалния капацитет и ефективността от действията на общинските и областната администрации за развитие на уменията за управление на проекти и усвояване на средства от структурните фондове, както и за подобряване на предоставяните от тях услуги и за успешна работа с широко гражданско участие по примера на ИПГВР Търговище.

Приоритет 4.1. Стимулиране на вътрешното и външното сътрудничество и партньорство

Специфична цел 4.1.1. Издигане в по-високо ниво на социално-икономическото и културното сътрудничество и сближаване между общините в областта за реализиране на съвместни инициативи за развитие и за намаляване ефекта на периферност.

Специфична цел 4.1.2. Развитие на сътрудничество с другите области в Североизточен район и в страната за реализиране на общи инициативи за регионално и местно развитие.

Специфична цел 4.1.3. Осъществяване на трансгранично сътрудничество и разширяване на достъпа до източници на финансиране, включително чрез публично-частно партньорство.

Приоритет 4.2. Повишаване на институционалния капацитет и ефективността на областната и общинските администрации

Специфична цел 4.2.1. Повишаване на капацитета на областната и общинските администрации чрез обучение и развитие на уменията за изработване и управление на проекти.

Специфична цел 4.2.2. Подобряване на координацията за управление на средствата от Структурните фондове на ЕС на областно и общинско ниво.

Специфична цел 4.2.3. Подобряване на предоставяните услуги от областната и общинските администрации.

10. Обща оценка на необходимите ресурси за постигане целите на ОСП Търговище

Предварителната оценка на необходимите ресурси за реализация на ОСП е важна част от координацията в йерархичните нива на стратегическото планиране. Областната стратегия управлява развитието на териториалната общност, но не управлява пряко ресурси. Целите на стратегията ще се реализират от съвкупността на ресурсите, инвестирани в област Търговище по линия на национални секторни проекти, общински планове и частни инвестиции. На този етап се прави прогнозен разчет за общата финансова рамка, обхващаща обема на необходимите финансови средства, за да се постигнат заложените цели. Тази рамка визира средствата за целия програмен период 2014-2020 г. Те са разпределени по приоритети и по години.

Определените индикативни стойности посочват само необходимите нива на финансиране за постигане на стратегическите цели и изпълнение на приоритетите на стратегията, без да имат пряко отношение към реалното разпределение на ресурсите в областта на регионалната политика по оперативни програми и фондове.

Основните източници за публично финансиране на регионалното развитие са:

- Фондове на ЕС (ЕФРР, ЕСФ и Кохезионния фонд);
- Национално финансиране (републикански, общински бюджети, както и финансови ресурси от други източници – публични фондове, държавни и общински предприятия, фондации, асоциации, сдружения и др.);
- Частни инвестиции (включени са само като прогнозируем обем в ПЧП);
- Средства от международни финансови институции.

Основната маса от финансови средства се формира от първите два източника – средства от фондове на ЕС и национално публично финансиране. Средствата от международни финансови институции, имащи предимно характер на заемни средства, са в допълнение на първите два източника. Финансовите разчети са съобразени и с прогнозируемите параметри на държавния бюджет за съответната година и на определените разходни тавани по тригодишната бюджетна прогноза. Средствата от други национални публични фондове и предприятия¹¹ са представени, като е използван досегашният им опит за предоставяне на средства за преки инвестиции в проекти за развитие или под формата на кредити и мостово финансиране с краткосрочен характер. Подобен подход е използван и за прогнозиране на ресурсите, които могат да бъдат предоставени по линия

---

¹¹ Като ФЛАГ и ПУДООС

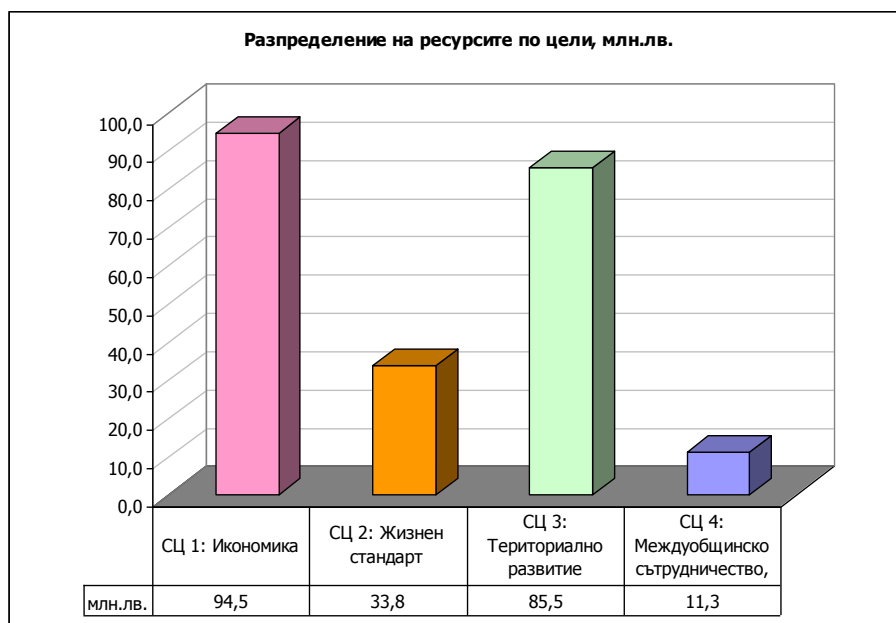
на международни финансови институции (ЕИБ, ЕБРР) в средносрочен и дългосрочен план, включително чрез специализирани инструменти за финансов инженеринг в рамките на ЕС по примера на JASPERS, JEREMIE, JESSICA. Прогнозираният принос на последните е 2-3% от общите индикативни ресурси.

Общата оценка на необходимите ресурси за изпълнение на ОСР Търговище 2014-2020 г. е изготвена в контекста на финансовата рамка, зададена в РПР на СИР (чиито параметри, от своя страна, са съобразени с рамката на НСРР 2012-2022).

Таблиците по-долу представят така изчисленото разпределение на ресурсите по стратегически цели и приоритети на ОСР Търговище 2014-2020. Прилагайки принципа на разпределение от висшестоящи планови документи (НСРР и РПР на СИР), брутният разполагаем ресурс на област Търговище за следващия планов период ще бъде около 225 млн.лв. Вътрешното разпределение по стратегически цели и приоритети следва новата стратегическа линия за прехвърляне на акцента от инфраструктурите (невъзпроизвеждащи принадена стойност и заетост), към стимули за иновации, бизнес инфраструктура и работни места. Това мотивира насочването на най-големия дял (42%) към стратегическото направление „икономика“. Следващият по големина дял (38%) е насочен в направление „Балансирано и устойчиво териториално развитие“, третиращо равностойно развитието както на градските, така и на селските си райони.

Социалното направление, което няма пряка принадена стойност, получава относително малък, но достатъчен дял за постигане на качествени подобрения в социалния сервиз - здравни, образователни, социални и културни услуги, спорт и борба с бедността – 15%. Най-малък дял (5%) е отреден за четвъртото стратегическо направление на областната стратегия – намаляване на междуобщинските неравенства чрез сътрудничество, партньорства и повишаване на административния капацитет – както на общинските, така и на областната администрация.

Фиг. 6. Разпределение на ресурсите по цели.

Източник: Разчети на НЦТР

Подробното разпределение по приоритети е представено в долната таблица:

Табл. 52. Подробно разпределение по приоритети – процентно и в млн.лв.

ЦЦ 1: Интелигентен икономически растеж чрез собствен потенциал, иновации и икономика на знанието	42,00%	94,5
<i>П 1.1. Подобряване на научното и технологичното ниво на икономиката</i>	20,00%	45
<i>П 1.2. Развитие на конкурентоспособен аграрен сектор и жизнени селски райони</i>	18,00%	40,5
<i>П 1.3. Разнообразяване на туристическото предлагане</i>	4,00%	9
ЦЦ 2: Повишаване на жизнения стандарт и намаляване на социалните неравенства	15,00%	33,8
<i>П 2.1 Подобряване достъпа до пазара на труда, повишаване на заетостта и доходите на населението</i>	4,00%	9
<i>П 2.2 Качество и достъп до здравни, образователни, социални и културни услуги, спорт</i>	11,00%	24,8
ЦЦ 3: Устойчиво и интегрирано териториално развитие	38,00%	85,5
<i>П 3.1. Техническа инфраструктура, териториалната свързаност и достъпност</i>	15,00%	33,8
<i>П 3.2. Щадящо използване на териториалните ресурси и опазване на околната среда</i>	5,00%	11,3
<i>П 3.3. Интегрирано градско развитие и благоустрояване на селищната среда</i>	18,00%	40,5
ЦЦ 4: Намаляване на междубщинските неравенства чрез партньорства и повишен институционален капацитет	5,00%	11,3
<i>П 4.1. Стимулиране на вътрешното и външното сътрудничество и партньорство</i>	3,00%	6,8
<i>П 4.2. Институционален капацитет на областната и общинските администрации</i>	2,00%	4,5
ОБЩО	100,00%	225 млн.лв.

Източник: Разчети на НЦТР

Разпределението по източници е съобразено със сегашните нива на финансиране (обобщено, 70-75% от фондове на ЕС, 15-20% национално съфинансиране и 5-10% - частно). Така най-голям дял от финансирането отново се очаква да бъде с източник „структурни фондове“ – 169,1 млн.лв., включително 106,4 млн.лв. от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и 62,7 млн.лв. от другите структурни фондове на ЕС. В този финансов разчет, фискалното бреме за страната ни ще възлиза на около 40,8 млн.лв. В общия разчет е прогнозиран и принос на частни капитали в размер на около 15 млн.лв. Очакваните 2-3% (от общите ресурси) по линия на инженеринговите инструменти Jessica, Jeremie и Jaspers са включени в подробните разчети, но само като перо „други“, а не като стойности:

Табл. 53. Индикативно разпределение на необходимите ресурси по източници на финансиране – млн.лв.

ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ	ОБЩО	Обществен сектор				ЧАСТНИ	ДРУГИ*
		ОТ ЕС	ЕФРР	ДРУГИ Ф. НА ЕС	ОТ БГ		
СЦ 1: Интелигентен икономически растеж чрез собствен потенциал, иновации и икономика на знанието	94,5	70,4	40,1	30,4	16,9	7,2	0,0
<i>П 1.1. Подобряване на научното и технологичното ниво на икономиката</i>	45,0	33,8	33,8	0,0	9,0	2,3	0,0
<i>П 1.2. Развитие на конкурентоспособен аграрен сектор и жизнени селски райони</i>	40,5	30,4	0,0	30,4	6,1	4,1	0,0
<i>П 1.3. Разнообразяване на туристическото предлагане</i>	9,0	6,3	6,3	0,0	1,8	0,9	0,0
СЦ 2: Повишаване на жизнения стандарт и намаляване на социалните неравенства	33,8	25,3	18,6	6,8	6,3	2,1	0,0
<i>П 2.1 Подобряване достъпа до пазара на труда, повишаване на заетостта и доходите на населението</i>	9,0	6,8	0,0	6,8	1,4	0,9	0,0
<i>П 2.2 Качество и достъп до здравни, образователни, социални и културни услуги, спорт</i>	24,8	18,6	18,6	0,0	5,0	1,2	0,0
СЦ 3: Устойчиво и интегрирано териториално развитие	85,5	64,4	38,8	25,5	15,4	5,7	0,0
<i>П 3.1. Техническа инфраструктура, териториалната свързаност и достъпност</i>	33,8	27,0	8,9	18,1	5,1	1,7	0,0
<i>П 3.2. Щадящо използване на териториалните ресурси и опазване на околната среда</i>	11,3	9,0	3,0	6,0	2,3	0,0	0,0
<i>П 3.3. Интегрирано градско развитие и благоустрояване на селищната среда</i>	40,5	28,4	26,9	1,4	8,1	4,1	0,0
СЦ 4: Намаляване на междуобщинските неравенства чрез партньорства и повишен институционален капацитет	11,3	9,0	9,0	0,0	2,3	0,0	0,0
<i>П 4.1. Стимулиране на вътрешното и външното сътрудничество и партньорство</i>	6,8	5,4	5,4	0,0	1,4	0,0	0,0
<i>П 4.2. Институционален капацитет на областната и общинските администрации</i>	4,5	3,6	3,6	0,0	0,9	0,0	0,0
ОБЩО	225,00	169,1	106,4	62,7	40,8	15,1	0,0

Забележка: * "Други" са средства от ЕИБ, ЕБВР, Jessica, Jeremie, Jaspers - очаква се да възлязат общо на 2-3% от общите ресурси

Източник: Разчети на НЦТР

При разпределението на необходимите ресурси за целите на ОСР Търговище по години, е

използван вече постигнатия темп на усвояване по сегашните оперативни програми – «бавен старт» с прогресивно ускорение до края на периода. Тези темпове са интерполирани и за новия програмен период 2014-2020 г. Прогнозираните финансови средства за всяка от годините през визирания период са представени с натрупване, както следва:

Табл. 54. Индикативно разпределение на необходимите ресурси по години с натрупване – млн.лв.

ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.
	5%	15%	30%	45%	60%	80%	100%
СЦ 1: Интелигентен икономически растеж чрез собствен потенциал, иновации и икономика на знанието	4,7	14,2	28,4	42,5	56,7	75,6	94,5
<i>П 1.1. Подобряване на научното и технологичното ниво на икономиката</i>	2,3	6,8	13,5	20,3	27,0	36,0	45,0
<i>П 1.2. Развитие на конкурентоспособен аграрен сектор и жизнени селски райони</i>	2,0	6,1	12,2	18,2	24,3	32,4	40,5
<i>П 1.3. Разнообразяване на туристическото предлагане</i>	0,5	1,4	2,7	4,1	5,4	7,2	9,0
СЦ 2: Повишаване на жизнения стандарт и намаляване на социалните неравенства	1,7	5,1	10,1	15,2	20,3	27,0	33,8
<i>П 2.1 Подобряване достъпа до пазара на труда, повишаване на заетостта и доходите на населението</i>	0,5	1,4	2,7	4,1	5,4	7,2	9,0
<i>П 2.2 Качество и достъп до здравни, образователни, социални и културни услуги, спорт</i>	1,2	3,7	7,4	11,1	14,9	19,8	24,8
СЦ 3: Устойчиво и интегрирано териториално развитие	4,3	12,8	25,7	38,5	51,3	68,4	85,5
<i>П 3.1. Техническа инфраструктура, териториалната свързаност и достъпност</i>	1,7	5,1	10,1	15,2	20,3	27,0	33,8
<i>П 3.2. Щадящо използване на териториалните ресурси и опазване на околната среда</i>	0,6	1,7	3,4	5,1	6,8	9,0	11,3
<i>П 3.3. Интегрирано градско развитие и благоустрояване на селищната среда</i>	2,0	6,1	12,2	18,2	24,3	32,4	40,5
СЦ 4: Намаляване на междуобщинските неравенства чрез партньорства и повишен институционален капацитет	0,6	1,7	3,4	5,1	6,8	9,0	11,3
<i>П 4.1. Стимулиране на вътрешното и външното сътрудничество и партньорство</i>	0,3	1,0	2,0	3,0	4,1	5,4	6,8
<i>П 4.2. Институционален капацитет на областната и общинските администрации</i>	0,2	0,7	1,4	2,0	2,7	3,6	4,5

Източник: Разчети на НЦТР

Отчитайки факта, че средното национално съфинансиране през настоящия планов период е около 17%, фискалната тежест по изпълнение на новата областна стратегия по години за периода 2014 – 2020 г., е както следва:

Фиг. Фискална тежест за съфинансиране на ОСР по години, млн.лв.

Източник: Разчети на НЦТР

11. Критерии за оценка. Наблюдение, оценка и контрол на изпълнението (мониторинг) на ОСР.

Ключова фаза на стратегическото планиране е **мониторингът**, който включва наблюдението, оценката и контрола на реализацията на заложените цели и изпълнението на планираните дейности в Стратегията за развитие на област Търговище за периода 2014 – 2020 г.

Наблюдението е важен инструмент за провеждането на ефективна регионална политика, тъй като неговата **основна функция** е да дава обратна информация за степента на реализация на целите и приоритетите, и за евентуално предотвратяване на рисковете пред изпълнението на предвидените дейности.

Обект на наблюдението са напредъкът, промените и последиците от предприеманите действия. Той може да се разглежда като непрекъснат процес на събиране, анализ и оценка на информация, необходима за управлението и вземането на решения при изпълнение на стратегията, както и за нейна бъдеща актуализация. Наблюдението и оценката на изпълнението на ОСР се осъществява на база на информацията в Годишните доклади за наблюдение на изпълнението на Общинските планове за развитие и последващата и междинна оценка на ОСР.

Регионалният съвет за развитие на Североизточния район обсъжда и съгласува проекта на Областната стратегия за развитие.

*Областният управител е **органът**, който координира и контролира изпълнението на областната стратегия за развитие¹². Подпомаган от областната администрация, областният управител организира изработването, обсъждането, съгласуването и актуализирането на документа, като осъществява координация и контрол върху процеса. Той осигурява публичност и прозрачност на планирането и програмирането на регионалното развитие, следи за реализацията на ОСР и подпомага разработването на общинските планове за развитие. Областният управител внася проекта на ОСР за обсъждане и съгласуване в Регионалния съвет за развитие на Североизточен район и в Областния съвет за развитие – за приемане.*

Областният съвет за развитие обсъжда и приема ОСР след съгласуване с Регионалния съвет за развитие, както и обсъжда и съгласува инициативите на общините; обсъжда и предлага инициативи и схеми за ресурсно осигуряване при изпълнението на ОСР (включително за финансиране на общински проекти) и съдейства за осигуряване на информация за изпълнението и оценката на стратегията. ОСР се приема в шестмесечен срок преди началото на периода на нейното действие.

Местните власти участват в изпълнението на ОСР чрез приемането на Общински планове за развитие и програми за реализация, като мобилизират местните финансови, човешки и организационни ресурси, включително на частния и неправителствен сектор за развитие и прилагане на инициативи с местно и надобщинско значение.

*Отговорните органи са подпомагани в дейностите по реализация на ОСР чрез активно участие в процеса на вземане на решения и чрез създаване на партньорства с *регионалните и местните организации на бизнеса, образователни, здравни, социални и културни организации; инфраструктурните предприятия, неправителствените организации, гражданските сдружения и други.**

Координацията и взаимодействието между заинтересованите страни ще се извършва, както по вертикала – между Министъра на РРБ, Регионалния съвет за развитие на Североизточен район, Областния съвет за развитие и общините, така и по хоризонтала – между различните звена, ведомства и партньори на областно ниво.

Степента на реализация на ОСР, както и ефектите от нейното прилагане, се оценяват

---

¹² Чл. 21, т.4 от ЗРР

чрез провеждането на следните **оценки**:

- *Междинна оценка* – извършва се не по-късно от 4 години от началото на периода на действие на ОСР и включва: оценка на първоначалните резултати от изпълнението; оценка на степента на постигане на съответните цели; оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси; както и изводи и препоръки за бъдеща актуализация на документа¹³;
- *Последваща оценка* – извършва се не по-късно от една година след изтичането на периода на действие на ОСР и включва: оценка на степента на постигане целите и устойчивостта на резултатите; оценка на общото въздействие; оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси; както и изводи и препоръки относно провеждането на политиката за регионално и местно развитие¹⁴;
- През периода на действие на ОСР могат да се извършват *допълнителни тематични оценки* и оценки за специфични случаи при преценка на органите за управление на регионалното развитие.

За отчитане на резултатите от междинната и последващата оценка на изпълнението ѝ, се изготвят **Междинен и Окончателен доклад**.

Междинният доклад съдържа информация относно постигнатия напредък по изпълнението на целите и приоритетите за развитие на област Търговище през изтеклия период. С него се отчитат и резултатите от междинната оценка, съгласно формулираните критерии на областната стратегия за развитие и на общинският план за развитие. Той обобщава използваните през периода ресурси за постигане на целите и анализира възникналите проблеми, както и предприетите действия от компетентните органи за тяхното преодоляване. С него се прави прогноза за очакваното изпълнение на целите и приоритетите на ОСР до края на периода на действие, и се дава предложения за актуализацията на ОСР¹⁵.

Окончателният доклад съдържа информация относно ефективността на изпълнението на целите и приоритетите за регионално развитие през периода на действие на областната стратегия за развитие. Обобщава резултатите от последващата оценка на областната стратегия за развитие и на общинският план за развитие. Анализира и отчита ефективността на използваните през периода на действие ресурси за постигане целите на ОСР. Обобщава в изводи изпълнението на средносрочните цели и приоритети за

---

¹³ Чл. 33, ал. 1, 2 от ЗРР

¹⁴ Чл. 34, ал. 1, 2 от ЗРР

¹⁵ Чл. 30, ал. 2 от ППЗРР

развитие на областта, включително нейната актуализация.¹⁶

Областната стратегия подлежи на **актуализация**:

- когато настъпят съществени промени в икономическите и социалните условия в областта;
- при актуализация на регионалния план за развитие на Североизточен район;
- в резултат на промени в свързаното национално законодателство или в законодателството на ЕС;
- при съществени промени в секторните стратегии и програми, влияещи върху изпълнението на областната стратегия;
- вследствие, резултатите от междинната или последващата оценка.

При настъпване на някое от тези условия, се разработва актуализиран документ за изпълнение (АДИ) за остатъка от периода на действието на ОСР. Изработването и приемането на АДИ се провежда по установения за ОСР законов ред.

Фиг. 7. План, систематизиращ действията по наблюдение и оценка на ОСР, документите и сроковете им за изработване.

Източник: НЦТР

За отчитане на напредъка и степента на постигане на целите и приоритетите за развитие на областта, както и за упражняване на контрол върху изпълнението на ОСР, са дефинирани **критерии за оценка – система от качествени и количествени индикатори**. При тяхното формулиране са спазени следните изисквания:

- Индикаторите са *адекватни на нуждите от развитие, и са в съответствие с политиката за регионално развитие* на национално и европейско ниво. Съобразени са с индикаторите, заложи в НСРР на Република България за периода 2012-2022 г. и в Регионалния план за развитие на Североизточен район за периода 2014-2020 г. Те са в съответствие и с показателите на Националната програма за реформи, на които се базира системата за наблюдение и оценка в областта на регионалната политика и развитието на регионите в ЕС през следващия планов и

¹⁶ Чл. 30, ал. 3 от ППЗРР

програмен период и отразяват постигането на целите на Стратегия "Европа 2020".

- Индикаторите са *реалистични и приложими* по отношение на състоянието и очакваните промени в социално-икономическото развитие на областта. Те отразяват всички основни аспекти в социално-икономическото и развитие – текущи и прогнозирани. Съобразени са и нейните специфики и характерни процеси.
- Индикаторите отговарят на условията за *ефективност и ефикасност*. Отчитат и устойчивостта на ефекта от изпълнението на целите и приоритетите.

Качествените критерии се отнасят до нормите и стандартите, които характеризират качеството на изпълнение на целите и приоритетите във важните за областта тематични рамки на икономическите, социалните, териториалните, политическите и екологическите условия и изисквания:

- Мобилизиране на конкурентните предимства на област Търговище и ефективно използване на собствения ѝ потенциал за развитие за постигане на икономически растеж;
- Намаляване на диспропорциите в социалната сфера чрез развитие и реализация на човешкия капитал;
- Укрепване на мрежата от градове-центрове, подобряване свързаността в областта и качеството на средата в населените места за постигане на балансирано териториално развитие;
- Политическа ангажираност и административен капацитет на институциите на местно ниво и партньорите, за провеждане на регионалната и местна политика и управление на процесите на планиране, програмиране, информационно осигуряване контрол и координация.

Тези качествени критерии са пряко свързани и с отчитането на *количествени индикатори*, които са разделени на:

- **обща количествени индикатори** (синтезиран пакет от макроикономически критерии и индикаторите към Стратегия "Европа 2020"), върху които се базира системата за наблюдение и оценка в областта на регионалната политика и развитието на регионите в ЕС през следващия планов и програмен период, и които отразяват постигането на целите на Стратегия "Европа 2020".

Табл. 55. Общи количествени макроикономически индикатори.

ОБЩИ КОЛИЧЕСТВЕНИ ИНДИКАТОРИ	БГ	СИР	Област Търговище
1. БВП (човек – лева/2010 г.)	9 359	7 636	5 552
2. БВП по текущи цени (2010 г.) в хил.лева	70 511 243	7 503 229	709 774
3. Заетост на населението 15-64 години (2011 г.)	63,90%	55,50%	63,60%
3. Коефициент на безработица (2011 г.)	11,30%	15,40%	12,40%
4. Коефициент на икономическа активност на населението на 15 – 64 години (2011 г.)	65,90%	66,00%	65,70%
5. Общ доход средно на лице в лв. (2011 г.)	3 937	3 490	2 695

Източник: НСИ, ТСБ Търговище, Агенция по заетостта

За Област Търговище, индикаторите, които ще измерват приноса за постигането на целите на Европа 2020, са адаптирани по подходящ начин – при съобразяване със социално-икономическите условия в областта, и в съответствие с целевата стойност към 2020 г., заложена в НСРР за Североизточен район.

Табл. 56. Общи количествени индикатори - принос към стратегия Европа 2020

ПРИНОС КЪМ СТРАТЕГИЯ	ЕС	БГ	СИР	Област Търго- вище	Област Търго- вище	Област Търго- вище
ЕВРОПА 2020	2020	2020	2020	2020	2017	2013 ¹⁷
Заетост на населението на възраст 20-64 г.	Мин. 75%	76%	74.0%	74.0%	69.0%	64.0%%
Инвестиции в НИРД - % от БВП	3.0%	1.5%	2.0%	1.3%	0.7%	0.1%
Цели „20/20/20“ по отношение на климата/енергията:						
-съкращаване на емисиите на CO2	20% / 30%	-	-	-	-	-
-дял на ВЕИ в крайното енергийно потребление	20.0%	16.0%	18.0%	18.0%	13.0%	4.0%
-повишаване на енергийната ефективност	20.0%	25.0%	27.0%	26.0%	13.0%	7.0%
Намаляване на дела на преждевременно напусналите училище до	10.0%	11.0%	14.0%	14.0%	14.0%	14.0%
Нарастване на дела на висшистите на 30-34 г.	40.0%	36.0%	36.0%	36.0%	31.0%	27.0%
Намаляване на хората под националните прагове на бедност с:	С 25% 20 млн.	с 16% 260 хил.	17.0%	16.0%	9.5%	3.0%

Източник: НСИ, МОСВ, ВиК дружества, ИСУН, МК, МФВС, МЗ, ДФЗ, МТСП, АПИ, МОНМ, областни администрации, общини и експертни проучвания

- в стратегическата част на документа са изведени **специфични количествени индикатори**, проследяващи изпълнението на приоритетите и специфични цели на ОСР на Търговище. Сред тях са интегрирани и онези глобални екологични индикатори, за които има измерими стойности на областно ниво.

¹⁷ Целеви стойности към 12.2013 година

Табл. 57. Специфични количествени индикатори

СПЕЦИФИЧНИ КОЛИЧЕСТВЕНИ ИНДИКАТОРИ	Изходна стойност ¹⁸	Междинна стойност 2017г.	Целева стойност 2020 г.
Увеличаване на приходите от дейността на МСП в % (Базова година 2011г. – 1 245 337 хил. лв.)	-	20%	35%
Увеличаване на чуждестранните преки инвестиции от нефинансовия сектор. (Базова година 2011 г. с 193 503.9 хил. евро)	-	15%	28%
Персонал, зает с НИРД, брой	-	30	55
Създаване на научно–изследователски и иновативни центрове в МСП	-	5	8
Увеличаване на броя на реализираните нощувки. (Базова година 2011 г. с 39 038 броя)	-	15%	30%
Брой туристически атракции създадени/подобри (бр.)	-	4	8
Създадени и популяризираны туристически дестинации на база културно-историческо наследство (бр.)	-	2	4
Инсталирани мощности от ВЕИ, мвт, 2012г.	3,45	31,7	60
Брой изградени системи за ранно предупреждение за възникващи опасности от наводнения, пожари, активиране на свлачищни райони (бр.)	-	2	4
Брой нови/рехабилитирани здравни и образователни заведения (бр.)	-	6	12
Брой модернизираны и реконструирани сгради и обекти на културата (бр.)	-	3	6
Брой изградени и реконструирани обекти и инфраструктура за професионален спорт и спорт в свободното време (бр.)	-	2	4
Относителен дял на населението, обслужвано от СПСОВ в % (2011 г.)	44,10%	54,60%	65,00%
Рехабилитирана/реконструирана пътна мрежа с регионално и местно значение в км	-	125	250
Население с подобрен транспортен достъп (%)	-	12,50%	25%
Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет, вкл. и широколентова връзка от общото за страната в % (2012г.)	35,30%	52,65%	70,00%
Разширена/реконструирана ВиК мрежа (км)	-	100	200
Брой реализирани проекти за възстановяването на съществуващи, и напредна на нови напоителни съоръжения и системи	-	4	8
Население, облагодетелствано от подобрена социална, образователна и здравна инфраструктура в малките градове в периферните селски райони в % от общото население	-	12,50%	25%
Население, живеещо на територия с реализирани планове за интегрирано градско развитие (брой)	-	37 341	52 794
Брой нови фирми, започнали своята дейност в малките градове в периферните селски райони	-	10	20
Брой проекти, насърчаващи правно-нормативното и административното сътрудничество и сътрудничеството между гражданите и институциите	-	1	3
Разходи за опазване и възстановяване на околната среда (базова година 2011 г. - 12 824 хил.лева)	-	12,50%	25%
Относителен дял на антропогенно натоварените територии (инфраструктура, селища, промишлени обекти)	7,00%	-	-
Съотношение между горските, земеделските и урбанизираните територии	26,2% / 65,7% / 6,0%	-	-
Обновен жилищен фонд (%)	-	15%	35%
Създадени/обновени градски зелени площи (% от зелените площи)	-	12,50%	25%
Брой новосъздадени ПЧП	-	4	8
Брой на сключените договори за участие в програми и проекти по Структурните фондове (бр.)	-	50	100
Брой проекти за разширяване на сътрудничеството и насърчаване на икономическия, социалния и културния обмен между регионите на България и Европа.	-	2	4

Източници: НСИ, МОСВ, ВиК дружества, ИСУН, МК, МФВС, МЗ, ДФЗ, МТСП, АПИ, МОНМ, областни администрации, общини и експертни проучвания

¹⁸ Годишната на изходната стойност е указана в колона 1 и тя е различна, в зависимост от актуалността на изходните данни

Така формулираните критерии са ясни за разбиране и лесни за събиране и обобщаване. За тях има налично и достъпно информационно осигуряване от надеждни източници с необходимата периодичност, качество и точност.

12. Стратегически насоки за разработване на целите и приоритетите на общинските планове за развитие

Тази тема е новост за второто поколение на областните стратегии. Без да нарушава принципите на местното самоуправление, областната стратегия адресира препоръки и стратегически насоки към новите планове на съставните общини, за да се постигне:

- Съответствие с областната стратегия (тя е „посредникът“ между ОПР и по-високите нива – РПР и НСРР);
- Съответствие с общите проблеми, потребности и потенциали на областта – сфери за междуобщински партньорства;
- Съответствие с новите оперативни програми (финансируемите им мерки).

Отправна база за формулиране на заявените препоръки и стратегически насоки са новата стратегия на областта и действащите до 2013 общински планове:

ОСР ТЪРГОВИЩЕ 2014-2020

СЦ 1: Интелигентен икономически растеж чрез собствен потенциал, иновации и икономика на знанието
<i>П 1.1. Подобряване на научното и технологичното ниво на икономиката</i>
<i>П 1.2. Развитие на конкурентоспособен аграрен сектор и жизнен селски райони</i>
<i>П 1.3. Разнообразяване на туристическото предлагане</i>
СЦ 2: Повишаване на жизнения стандарт и намаляване на социалните неравенства
<i>П 2.1 Подобряване достъпа до пазара на труда, повишаване на заетостта и доходите на населението</i>
<i>П 2.2 Качество и достъп до здравни, образователни, социални и културни услуги, спорт</i>
СЦ 3: Устойчиво и интегрирано териториално развитие
<i>П 3.1. Техническа инфраструктура, териториалната свързаност и достъпност</i>
<i>П 3.2. Щадящо използване на териториалните ресурси и опазване на околната среда</i>
<i>П 3.3. Интегрирано градско развитие и благоустрояване на селищната среда</i>
СЦ 4: Намаляване на междуобщинските неравенства чрез партньорства и повишен институционален капацитет
<i>П 4.1. Стимулиране на вътрешното и външното сътрудничество и партньорство</i>
<i>П 4.2. Институционален капацитет на областната и общинските администрации</i>

Действащите до 2013 г. общински планове:

Община Търговище
Главна СЦ: Стабилен икономически растеж, по-високи стандарти на жизнена среда
П1: Балансирана конкурентноспособна общинска икономика с развит аграрен сектор, хранителновкусова индустрия и туризъм;
П2: Изграждане на качествена жизнена среда с модерни инфраструктури и съхранена екология;
П3: Развитие на човешките ресурси и социално сближаване;
П4: Укрепване на административния капацитет и усвояване на средства от фондовете на ЕС
Община Попово
Главна СЦ: Устойчив икономически растеж
П1: Конкурентноспособна икономика, технологично обновяване;
П2: Инфраструктура - привличане на инвестиции;
П3: Атрактивност на общината, жизнен стандарт, човешки ресурси, социална интеграция;
П4: Взаимовръзки град-село, икономическо съживяване и инфраструктура в селата;
П5: Институционален капацитет за по-добро управление и повече привлечени средства
Община Омуртаг
Главна СЦ: Устойчиво развитие чрез стабилни темпове на икономически растеж
П1: Местната икономическа активност и подобряване на бизнес климата;
П2: Възстановяване позициите на аграрния сектор - съвременен фермерство;
П3: Съхраняване на традиционни жизнени отрасли и производства;
П4: Модернизация и развитие на инфраструктурата;
П5: Устойчиво развитие на селищната мрежа и екологизация на средата;
П6: Подобряване качеството на човешкия потенциал, сигурността и обществения ред;
П7: Укрепване на административния капацитет
Община Антоново
Главна СЦ: Интегрирано устойчиво и балансирано развитие
П1: Устойчиво икономическо развитие чрез модернизация и иновации;
П2: Подобряване на бизнес средата, възможности за инвестиции в аграрен с-р и туризъм;
П3: Подобряване на социалната инфраструктура, образование и преквалификация
Община Опака
Главна СЦ: Устойчиво и балансирано развитие
П1: Техническа и социална инфраструктура, конкурентноспособна икономика;
П2: Интегрирано развитие на селищните територии, качество на живот;
П3: Институционален капацитет, социална адаптивност на населението;

Препоръки към общинските планове

Визирайки действащите към 2013 г. общински планове на съставните общини на област Търговище, може да се твърди, че те са адекватни на обектите си и всички съдържат смислово покритие на целите и приоритетите на старата (все още действаща) областна стратегия.

В новите версии на общинските планове следва да се постигне подобна висока степен на съответствие. Новата областна стратегия е продукт на еволюционно развитие и надстрояване на старата. Подобни еволюционни промени следва да продължат във вече утвърдените приоритетни насоки и на общинските планове – икономика, инфраструктури, качество на живот, социален сервиз, институционален капацитет.

И така, в резултат на съгласувателния диалог между областта и съставните ѝ общини през настоящия планов период, актуалните общински планове съдържат смислови интерпретации на областната стратегия. Затова новите общински планове следва да продължат процеса на еволюционното си развитие чрез надграждане, без да се стремят към радикални структурни промени.

Това, което липсва в досегашните общински планове, са ясно означените сфери за междуобщинско сътрудничество и съответните мерки за реализация. Посланието на настоящата областна стратегия е, че потенциалът на общността, останал неоползотворен в най-висока степен, е *биологичното земеделие, животновъдството и преработвателната индустрия*. Самостоятелното опериране на отделни стопанства се доказва като губещо в пазарна среда с увеличаваща се конкуренция и рискове. Затова са нужни партньорства и сдружения. Подобно послание се отправя и в сферата на *туристическия потенциал*. Общините не могат да го реализират поотделно. Необходими са партньорства за създаването, маркетингането и реализацията на регионални туристически продукти.

Това са само няколко от сферите с потенциал за осезателно развитие и принос към намаляване на вътрешно-областните неравенства. Друга сфера за партньорство (между областния център и малките общини) е обединяване на усилията за по-широк достъп до средства от новите оперативни програми и други финансови източници. Затова към приоритет/цел „административен капацитет“ следва да продължат усилията за повишаването му, както и за формиране на *партньорства*. Подобни сътрудничества ще осигурят повече привлечени ресурси за генериране на проектни идеи, за инвестиционно проектиране, за създаване на конкурентни приложения и като краен резултат – по-висока успеваемост в реализацията на новото поколение общински планове.

От края на 2012 г. е приета *Национална концепция за пространствено развитие*. Най-общо, тя задава модел за полицентрично развитие на селищната мрежа и платформата за пространствената координация на секторните политики. Всяка от общините следва да интерпретира и доразвие на свое ниво насоките за развитие на селищната си мрежа, на проблемите за достъпността на населените места, идентифициране на локализациите за растеж и генериране на заетост.

България пое своите ангажименти по реализиране на целите на стратегия „Европа 2020“. Националните ангажименти вече получиха съответни параметри на регионално и областно ниво. В зависимост от спецификата и потенциала си, всяка от съставните общини на областта следва да самоопредели конкретни целеви величини по петте цели на „Европа 2020“.

Обща политическа рамка, която следва да се интерпретира на местно ниво, е подходът към *глобалните екологични проблеми*. Посланието за развитие на нисковъглеродна местна икономика, енергийна ефективност, разнообразяване на енергийните източници, намаляването на климатичната уязвимост (рисковете от наводнения, засушавания, бури и др. природни бедствия), също следва да намерят отражение в новите общински планове.

Развитието ИКТ и електронното управление е цел и в повечето сегашни общински планове (без тези на малките общини). Освен като елемент на жизнения стандарт на населението, модерните и акуратни публични услуги са фактор и за развитие на бизнеса и привличането на желани инвестиции. Ключовата роля на информационния фактор се пренася в новия планов период с още по-голяма тежест.

Подробни общи указания по съдържанието на новите общински планове са дадени в Методическите указания на МРРБ:

- Целите и приоритетите на ОПР могат да обхващат само тези цели и приоритети от ОСР, които имат пряко отношение към развитието на общината и кореспондират с местната специфика и идентифицирани потребности. Възможно е няколко цели/приоритети от ОПР да бъдат адресирани към една цел/приоритет на ОСР.
- ОПР следва да бъдат разработени в съответствие със стратегическите документи в ЕС¹⁹, както и с предвижданията на националните документи – Национална стратегия за регионално развитие, Национална концепция за пространствено развитие, Национална програма за развитие на България, Договор за партньорство 2014-2020 (все още в проект), секторни планови документи. Акцентът трябва да се постави върху специфичните предимства на съответната община и целите, по които тя може да осигури осезателен принос;
- Развитието на информационното общество е хоризонтален приоритет за България. Процесът на децентрализация на управлението поставя нови предизвикателства, свързани с използване на информационните технологии за повишаване конкурентоспособността на общините в т.ч. и по отношение предоставянето на

---

¹⁹ Като Териториален дневен ред на ЕС, Стратегия „Европа 2020“, Зелена книга на териториалното сближаване и др.

административни услуги. Уместно е да се предвидят мерки и дейности, свързани с развитието на електронното съдържание – интегрирани електронни административни услуги за гражданите и бизнеса, уеб-базирани форуми за обществени обсъждания и др. В ОПР е необходимо да се идентифицират нуждите и възможностите за реализиране на ИКТ мерки и проекти, включително свързаните с придобиване и повишаване на ИТ уменията и електронното участие, изграждане на инфраструктура за високоскоростен интернет, изграждане на системи за видео наблюдение, използване на системи за контрол и управление на трафика и др.

- Устойчивото развитие също е хоризонтален приоритет на европейско ниво, като акцент е интегрирането на глобалните екологични проблеми в процеса на стратегическо планиране на местното развитие – последици от промените в климата, опазване на биоразнообразието, борба с ерозията на почвите и устойчивото използване на земите, запазване и укрепване на предимствата на ландшафта, насърчаване разработването и използването на „чиста енергия“ и др.;
- Ключов момент, който също трябва да се има в предвид при разработването на ОПР са мерките, свързани със стимулиране на енергийната ефективност, гарантиране на енергопотреблението и диверсифициране на енергийните източници на местно ниво;
- Съвременните проблеми на развитието като равните възможности, проблемите на околната среда и свързаните с тях климатични промени, загубите на биоразнообразие, замърсяването, не спазват административни граници и изискват сътрудничество за постигане на ефективни решения. Местната политика за развитие трябва да отчете тези реалности и в този контекст да се търси развитие на сътрудничество между съседни общини. Така ще бъдат идентифицирани проблеми за разработване на междуобщински екологични проекти;
- Финансовите ресурси следва да бъдат обвързани с най-важните потребности на общината, така че да доведат до значителен ефект. Освен традиционните източници на финансиране – бюджет, оперативни програми, международни донори, трябва да се търсят възможности за реализация на проекти чрез публично-частно партньорства. Този начин на финансиране позволява да бъде използван и опита на квалифицирани експерти от частния бизнес и НПО.

Изброените аспекти следва да намерят специфична интерпретация във второто поколение на общинските планове.

13. Осигуряване на необходимите действия за прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация и публичност.

При разработването на областната стратегия за развитие, както и в процеса на нейното изпълнение трябва да бъдат осигурени предпоставки за прилагане на принципа за партньорство, публичност и прозрачност на всички етапи при провеждане на политиката за регионално развитие.

Формите за осигуряване на публична информация относно цялостния процес на изготвяне, съгласуване, приемане, изпълнение, наблюдение, оценка и актуализиране на областната стратегия за развитие, както и информация за потенциалните ползи, резултатите и въздействието от прилагането на областната стратегия за развитие, биха могли да бъдат:

- Разпространяване на информация с помощта на медиите – местни вестници, телевизионни и радио канали и новинарски сайтове;
- Интернет-страницата на Областна администрация Търговище;
- Провеждане на обществени обсъждания на различни етапи от разработването на стратегията.

Изпълненият проект по ОПАК “За прозрачни и открити областни администрации” увеличава предпоставките за информираност, активен диалог, партниране и координация в изпълнението на ОСР. Проектът включва монтирането на тъчскрийнове, създаването на гласов портал, поставянето на информационни табла, обновяване на общински сайтове, както и онлайн излъчване на сесиите на общински съвети.

Създаденият Областен информационен център ще даде лесен достъп до информацията за европрограмите и еврофондовете за България. Той е реализиран по Оперативна програма “Техническа помощ” по процедура “Изграждане и функциониране на областни информационни центрове”. Чрез него заинтересовани лица и производители ще могат да получават директно отговори на своите въпроси свързани с проекти и видове субсидии.

Изпълнение на отговорностите и необходимото институционално взаимодействие

Областният управител и местната власт са основните участници и партньори в процеса на формиране и прилагане на регионалната политика. Техните функции в управлението, наблюдението, оценката и контрола на регионалното развитие са определени със Закона за регионално развитие. Те са включени в процеса на определяне на регионалната политика, като са задължени да разработват стратегически планови документи за съответните нива. Участват в състава на органите, създадени със ЗРР за целите на управлението и наблюдението на регионалното развитие - областни съвети за развитие и

регионални съвети за развитие.

- Регионален съвет за развитие на Североизточен район
  - Обсъжда и съгласува всички проекти на областните стратегии за развитие от съответния район с цел координирането им;
  - Осигурява широко и ефективно участие на всички партньори в процеса на планиране, финансиране, наблюдение и оценяване на мерките за регионално развитие в района;
- В състава на съвета се включват представители на централните власти, областните управители от СИР, представители на общините от областите в района и по един представител на представителните организации на работодателите и на работниците и служителите на национално равнище.

- Областни управители, специализирани структури към областните администрации и областни съвети за развитие
- Участват в изпълнението на ОСР чрез изработването, общественото обсъждане и изпълнението на Областната стратегия за развитие;
- Подпомагат подготовката и реализирането на общинските планове за развитие;
- Участват във формирането на регионални и местни партньорства при подготовката, финансирането и изпълнението на проекти, реализиращи плановите документи на регионално и местно ниво.

Изпълнението на областната стратегия в оперативен план ще се подпомага и координира основно от отдел "Административен контрол, регионално развитие и териториално устройство" към дирекция „Административен контрол, регионално развитие и държавна собственост“ в Областна администрация Търговище.

Контрол по изпълнението на ОСР ще бъде осъществяван от областния съвет за развитие и областния управител, който отговаря пряко за изпълнението на стратегията.

- Местни власти
- Приемат общински планове за развитие и програми за реализация;
- Мобилизират местните финансови, човешки и организационни ресурси, включително на частния и неправителствения сектор;
- Осигуряват информация и публичност на действията за местно развитие.

Участието на социално-икономическите партньори в политиката на регионалното развитие в рамките на ОСР ще бъде широко застъпено. В процеса на работа по стратегията те обогатяват централните, регионалните и местните органи с нови идеи на база на техния практически опит и подпомагат утвърждаването на решения с по-голям обществен консенсус, участват в реализирането на партньорства на местно и регионално ниво, допринасят със собствени средства за реализиране на дейности по целите и

приоритетите на Стратегията.

- **Бизнесът** в региона е представен основно от по-големите фирми, бизнес-асоциациите, работодателските организации, търговско-промишлената палата и други. Решаващото значение за перспективите за регионално развитие на областта е свързано със значителните му възможности за подпомагане на информационни, образователни, квалификационни, посреднически и др. компоненти на действията по реализацията на ОСР. Бизнесът е генератор на нови идеи и е мотивиран за влагане на средства в съвместни публично-частни инициативи.

- **Синдикалните организации** са основен партньор на властите на областно и местно ниво в процеса на формиране и прилагане на регионалната политика. Участват като членове в Областните съвети за развитие.

- **Неправителствените организации** имат функцията на полезен коректив по отношение подготовката на стратегията и на реален участник в нейното изпълнение. Те имат широки възможности за подпомагане на информационни, образователни и квалификационни, маркетингови и други компоненти на действията по реализацията на стратегията. Голяма част от тях пряко ще участват в реализацията на проекти и действия за регионално развитие, финансирани от европейски и национални фондове. Фактор за успешното им включване в реализацията на стратегията е усъвършенстване на механизмите и процедурите за партньорство.

Мерки за сътрудничество и активно участие на партньорите и гражданите в хода на изпълнение на стратегията:

- Споразумения за съвместна работа за изпълнение на общи дейности;
- Обществени съвети с постоянно действие;
- Обществени форуми;
- Конференции;
- Отворени работни групи с участие на всички заинтересовани страни;
- Фокус групи с участие на експерти в различни професионални сфери;
- Провеждане на ежегодни срещи и обменни посещения между съседни общини за обмен на информация.

Като цяло прилагането на принципа на партньорство и прозрачност подобрява качеството на областната стратегия за развитие и ефективността на нейното изпълнение. Освен това въвеждането и спазването на този принцип създава обективни предпоставки и условия за привличане и ефективно усвояване на повече европейски средства за развитие на областта.

Ключова роля за осигуряването на публичност и прозрачност на стратегическото планиране на регионалното развитие на територията на областта има областният управител и ръководената от него областна администрация. Областният съвет за развитие също така трябва да гарантира прилагането на принципа на партньорство, публичност и прозрачност във връзка с изпълнението на стратегията и да съдейства за мобилизиране и ефективна координация на усилията на местно ниво.